

Freie Universität Berlin

Arbeitspapiere des Interuniversitären Zentrums für deutsches, kroatisches,
europäisches Recht und Rechtsvergleichung Split/Berlin

Herwig Roggemann (Hrsg.)

Europarecht und europäische Institutionen

Europsko pravo i europske institucije

mit Beiträgen von:

Helmut Lecheler

Axel Bormann

Stefan Hanisch

Dubravka Kežić

Josip Škarpa

Marko Ivkosić

Petar Pejković

Jana Bosto

Marina Gruberac

Šime Jerčić

Nina Vajić

Kornelija Valjan

Jozo Čizmić

© 2002
Beiträge: Autoren
Zusammenstellung
und Bearbeitung:
Herwig Roggemann

ISSN 1617-402X

INHALTSÜBERSICHT

VORWORT	7
DER VERTRAG VON NIZZA 2000 UND DIE KÜNFTIGE RECHTSENTWICKLUNG DER EUROPÄISCHEN UNION	9
Helmut Lecheler	
I. Das Vertragswerk der Europäischen Union	
II. Der Vertrag von Nizza als Teil der Verfassungsdebatte in der Europäischen Union	
III. Zum Nizza-Vertrag im einzelnen	
KROATISCHE ÜBERSETZUNG	13
Dubravka Kežić, Kornelija Valjan	
SLIVENKO UND ANDERE V. LETTLAND, 14. NOVEMBER 2001	18
Ein Tag am Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte, Straßburg	
Axel Bormann und Stefan Hanisch	
I. Einleitung	
II. Sachverhalt und Anträge	
III. Die Verhandlung	
IV. Bedeutung des Falles	
KROATISCHE ÜBERSETZUNG	34
Josip Škarpa	
EUROPÄISCHER GERICHTSHOF FÜR MENSCHENRECHTE	42
aus dem Deutschen von Josip Škarpa	
I. Geschichtlicher Hintergrund	
II. Der neue Europäische Gerichtshof für Menschenrechte	
DIE RECHTSSTELLUNG DES EUROPÄISCHEN GERICHTSHOFS FÜR MENSCHENRECHTE	49
Dubravka Kežić	
ÜBERSICHT ÜBER DAS VERFAHREN VOR DEM EUROPÄISCHEN GERICHTSHOF FÜR MENSCHENRECHTE	51
Marko Ivkošić	
A) Verfahrensvoraussetzungen	
B) Grundzüge des Verfahrens	
SELECTION OF IMPORTANT ARTICLES OF THE HUMAN RIGHTS CONVENTION FROM 1950, AND THE RULES OF PROCEDURE MENTIONED IN RECENT DECISIONS OF COURT CONCERNING CROATIA	53
Šime Jerčić	

DER EUROPÄISCHE GERICHTSHOF FÜR MENSCHENRECHTE – ZUSTÄNDIGKEIT, VERFAHREN UND RECHTSPRECHUNG ANHAND DIE REPUBLIK KROATIEN BETREFFENDER ENTSCHEIDUNGEN	56
Nina Vajić, Kornelija Valjan	
I. Organisation des EuGHMR	
II. Arbeit des Gerichts	
III. Verfahren	
IV. Arbeitsgrundsätze	
V. Bedeutung der Gerichtspraxis	
VI. Verhältnis des EuGHMR gegenüber	
a) dem kroatischen Verfassungsgericht	
b) dem Internationalen Gerichtshof in Den Haag	
c) den kroatischen Rechtsanwälten	
VII. Staatenpflicht	
 HORVAT v. CROATIA	 64
Jana Bosto	
 MIKULIĆ v. CROATIA	 68
Dubravka Kezić	
 RAJAK V. CROATIA	 72
Petar Pejković	
 KUTIĆ V. CROATIA	 76
Marina Guberac	
 POSTGRADUIERTENSTUDIUM "BOSNIEN-HERZEGOWINA UND EUROPARECHT"	 81
Jozo Čizmič	
Europäisches Zivilverfahrensrecht im weiteren Sinne	
Zivilverfahrensrecht des Europarats	
Struktur und Quellen des Zivilverfahrensrechts der EU	
Brüsseler Konvention	
Interpretative Entscheidungen des EuGH	
Nebenquellen	
Zuständigkeiten	
Rechtshängigkeit	
Anerkennung und Vollstreckung von Entscheidungen im Rahmen der EU	
Konvention von Lugano	
Zuständigkeit in Verfahren mit staatenübergreifendem Element	
Internationale Rechtshilfe	
Anerkennung ausländischer Entscheidungen	
Vollstreckung ausländischer Gerichtsentscheidungen	

PREGLED SADRŽAJA

PREDGOVOR	7
UGOVOR U NIZZI 2000. I BUDUĆI PRAVNI RAZVITAK EUROPSKE UNIJE	9
Helmut Lecheler	
I. Okviri ugovora iz Nizze (26. veljače 2001. godine)	
II. Nizza kao dio rasprave o europskom ustavu	
III. Najvažnije izmjene ugovora iz Nizze	
HRVATSKA VERZIJA	13
Dubravka Kezić, Kornelija Valjan	
SLIVENKO I DRUGI PROTIV LETONIJE, 14. STUDENI 2001	18
Jedan dan na europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu Axel Bormann i Stefan Hanisch	
1. Uvod	
2. Činjenično stanje	
3. Sažetak zahtjeva tužitelja	
4. Razlozi za iznimnu važnost ovog slučaja	
5. Neka proceduralna pitanja	
HRVATSKA VERZIJA	34
Josip Škarpa	
EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA	42
s njemačkog preveo Josip Škarpa	
I. Povijesni razlozi nastanka	
II. Novi Europski sud za ljudska prava	
PRAVNI POLOŽAJ EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA	49
Dubravka Kezić	
PREGLED POSTUPKA PRED EUROPSKIM SUDOM ZA LJUDSKA PRAVA U STRASBOURGU	51
Marko Ivkošić	
A) Preduvjeti za postupak	
B) Osnovna načela postupka	
SELECTION OF IMPORTANT ARTICLES OF THE HUMAN RIGHTS CONVENTION FROM 1950, AND THE RULES OF PROCEDURE MENTIONED IN RECENT DECISIONS OF COURT CONCERNING CROATIA	53
Šime Jerčić	

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA - PRAVNI POLOŽAJ, NADLEŽNOST I POSTUPAK U VEZI PRAVORJEKA KOJI SE ODOSE NA REPUBLIKU HRVATSKU	56
Nina Vajić, Kornelija Valjan	
I. Organizacija Europskog suda za ljudska prava	
II. Rad suda	
III. Postupak	
IV. Temelj rada Europskog suda za ljudska prava	
V. Važnost sudske prakse	
VI. Pravorjeci koji se odnose na RH	
VII. Odnos Europskog suda za ljudska prava	
a) prema Ustavnom sudu RH	
b) prema Međunarodnom sudu u Hagu	
c) prema odvjetnicima RH	
VIII. Dužnost države	
 HORVAT v. CROATIA	 64
Jana Bosto	
 MIKULIĆ v. CROATIA	 68
Dubravka Kezić	
 RAJAK V. CROATIA	 72
Petar Pejković	
 KUTIĆ V. CROATIA	 76
Marina Guberac	
 POSLIJEDIPLOMSKI ZNANSTVENI STUDIJ "BOSNA I HERCEGOVINA I EUROPSKO PRAVO"	 81
Jozo Čizmič	
Europsko građansko postupovno pravo u širem smislu	
Građansko postupovno pravo Vijeća europske	
Građansko postupovno pravo Europske unije	
Struktura i izvori GPPEU	
Briselska Konvencija	
Interpretativne odluke ES	
Posredni izvori GPPEU	
Nadležnost	
Litispencija	
Priznanje i izvršenje odluka u okviru EU	
Lugano Konvencija	
Nadležnost u sporovima s međunarodnim elementom	
Međunarodna pravna pomoć	
Priznanje stranih odluka	
Izvršenje strane odluke	

VORWORT

In diesem vierten Heft der Arbeitspapiere des Interuniversitären Rechtszentrums Split/Berlin werden dem Leser Beiträge und Informationen vorgelegt, die verschiedene grundlegende Aspekte des Europarechts und der europäischen Institutionen betreffen. Nach Heft 2 (Unrecht, Wiedergutmachung und Strafrecht), Heft 3 (Rechtsstaat und Wirtschaftsverfassung in Deutschland und Europa) wird damit die Erörterung von Fragen des europäischen und internationalen Rechts aus Heft 1 fortgesetzt. Die Rechtsentwicklung der Europäischen Union und die weitere Vorbereitung der voraussichtlich 2003 förmlich beantragten und noch in diesem Jahrzehnt erwarteten Mitgliedschaft der Republik Kroatien in der EU werden weiterhin wichtige Themen für die kroatische Rechtswissenschaft und Praxis und insbesondere für die junge Juristengeneration bleiben.

Im Rahmen des XV. Colloquiums des Zentrums an der Juristischen Fakultät Split hat Frau Prof. Dr. Nina Vajić, Richterin am Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte in Strassburg, über Zuständigkeit, Verfahren und Kroatien betreffende Entscheidungen des EuGHMR referiert und mit Seminarteilnehmern diskutiert. Aus diesem Grunde bilden einführende Informationen und einige zusammengefasste Beispiele neuerer Entscheidungen des EuGHMR einen Schwerpunkt dieses Heftes.

Der Herausgeber ist erfreut über die intensive Zusammenarbeit mit den Teilnehmern des Seminars zur Einführung in das deutsche Recht und die Rechtsvergleichung sowie den Stipendiaten in Split und Berlin und dankt allen Autoren und Mitwirkenden.

Dem Deutschen Akademischen Austauschdienst (DAAD) in Bonn, seinem Stellvertretenden Generalsekretär, Herrn Kollegen Bergmann, sowie den Mitarbeiterinnen, Frau Roberts und Frau Burg, dankt der Herausgeber für bald drei Jahre fruchtbarer Zusammenarbeit.

Split, Sommersemester 2002

H.R.

PREDGOVOR

Četvrti svezak radnih materijala Interuniverzitetskog pravnog centra Split/Berlin pred čitatelja izlaže priloge i informacije, koji se tiču različitih temeljnih aspekata europskog prava i europskih institucija. Nakon sveska 2 (Nepravda, reparacija i kazneno pravo), sveska 3 (Pravna država i gospodarski Ustav u Njemačkoj i Europi) ovim četvrtim sveskom nastavlja se obrada pitanja europskog i međunarodnog prava iz sveska 1. Pravni razvoj EU-e i daljnje pripreme za podnošenje formalnog zahtjeva za članstvo (vjerojatno već 2003. godine), te samo članstvo RH u Europskoj Uniji koje se očekuje još u ovom desetljeću i nadalje će ostati važne teme za hrvatsku pravnu znanost i praksu, a osobito za mlade generacije pravnika.

U okviru XV. Kolokvija na pravnom fakultetu u Splitu, a u organizaciji Centra, gospođa prof. dr. Nina Vajić, sutkinja na Europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu održala je predavanje o nadležnosti, postupku pred ovim sudom, te odlukama suda koje se odnose na Hrvatsku, te je nakon predavanja diskutirala sa sudionicima seminara. Stoga uvodne informacije i neki sažeti primjeri novijih odluka Europskog suda za ljudska prava čine težište ovog sveska.

Priredivač je zadovoljan intenzivnom suradnjom sa sudionicima seminara o uvodu u njemačko i komparativno pravo u Splitu i Berlinu, te zahvaljuje svima autorima i suradnicima.

Priredivač zahvaljuje Njemačkoj službi za akademsku razmjenu (DAAD) u Bonu, zamjeniku njihovog generalnog sekretara, gospodinu Bergmannu, kao i suradnicama gospođi Roberts i gospođi Burg na gotovo trogodišnjoj uspješnoj suradnji.

Split, ljetni semestar 2002.

H. R.

Der Vertrag von Nizza 2000 und die künftige Rechtsentwicklung der Europäischen Union

von Prof. Dr. Helmut Lecheler

I. Das Vertragswerk der Europäischen Union

Die Struktur der Europäischen Union ist erwachsen aus den drei Kernverträgen EGV, EGKSV (der in diesem Jahr ausläuft) und EAGV sowie dem Unionsvertrag EUV.

Ein wesentlicher Entwicklungsschritt vollzog sich im Maastricht-Vertrag von 1992 mit der Errichtung der Europäischen Union und dem Einstieg in die Wirtschafts- und Währungsunion.

Im nachfolgenden Amsterdam-Vertrag von 1997 konnten nicht alle anstehenden weiteren Reformaufgaben gelöst werden; mit seiner Umnummerierung der Vertragsartikel führte er zu einer erheblichen Komplizierung.

Der Nizza-Vertrag von Februar 2000 stellt, wie die anderen Änderungsverträge zu den Gemeinschaftsverträgen, einen völkerrechtlichen Vertrag nach Art. 48 EUV dar, der zum Inkrafttreten der Ratifikation in den Mitgliedstaaten bedarf.

Bis zu seinem Inkrafttreten ist Grundlage für den Beitritt Kroatiens Art. 310 EGV des Vertrags in der Amsterdamer Fassung i.V. mit dem Assoziationsvertrag vom 30.10.2001.

II. Der Vertrag von Nizza als Teil der Verfassungsdebatte in der Europäischen Union

1. Die Beratungen des in Nizza beschlossenen Konvents haben zum Vorentwurf eines Vertrages über eine Verfassung für Europa geführt.

2. Eine Charta der Grundrechte der Europäischen Union ist vom Europäischen Rat am 7.12.2001 in Nizza feierlich proklamiert worden (Quelle: Abl. EG C 364/1).

III. Zum Nizza-Vertrag:

1. Der Vertrag geht zurück auf einen Auftrag im Protokoll Nr. 7 zum Vertrag von Amsterdam, den der Europäische Rat am 3./4. Juni 1999 in Köln erteilt hat.

2. Inkrafttreten:

Nach Art. 48 III EUV ist Voraussetzung, dass der Vertrag von allen Mitgliedstaaten ratifiziert wird.

Irland hat in dem dort notwendigen Referendum (Volksabstimmung) das Vertragswerk am 7.6.2001 bei einer Wahlbeteiligung von 32% mit 54% Gegenstimmen abgelehnt.

3. Änderungen des Vertragswerkes – Inhaltsübersicht

- a) Beim Parlament ist in Art. 189 II nF die Höchstzahl auf 732 Abgeordnete festgelegt. Ab 2004 soll die Zusammensetzung der Abgeordneten aus den einzelnen Mitgliedstaaten stärker an die Bevölkerungsentwicklung angepasst werden (vgl. im einzelnen Protokoll A (Art. 2) über die Erweiterung der Europäischen Union und Erklärung Nr. 20 zur Erweiterung in der Schlussakte des Vertrags von Nizza)
- b) Der Rat stimmt (nach Maßgabe der einzelnen Kompetenzbestimmungen) entweder mit einfacher oder mit qualifizierter Mehrheit bzw. einstimmig ab. Die Fälle der Mehrheitsentscheidungen sind im Vertrag weiter vermehrt worden. Häufig ist eine qualifizierte Mehrheit vorgeschrieben, die nach Art.205 II EGV berechnet wird. Hier sieht die Neufassung durch Nizza eine doppelte Mehrheit vor: Zum einen muss sichergestellt werden, dass die qualifizierte Mehrheit sowohl die Mehrheit der Staaten als auch von 62% der Bevölkerung umfasst (vgl. Art. 3 des Protokolls über die Erweiterung sowie die Erklärung Nr. 20)
- c) Die Ausgestaltung der Kommission hat bisher am meisten Probleme gemacht. Nach Art. 4 des Protokolls über die Erweiterung wird nach dem neuen Art. 213 I ab 1.1.2005 jeder Mitgliedstaat nur über einen Kommissar verfügen. Über eine Verkleinerung des Gremiums soll nach Art. 4 II des Protokolls dann beschlossen werden, sobald die Gemeinschaft 27 Mitglieder erreicht hat. Die Frage ist deswegen wesentlich, weil die Kommission grundsätzlich als Kollegialorgan entscheidet. Das setzt eine handlungsfähige Größe voraus.

Neu und europarechtlich wesentlich ist die Überführung der Ernennung der Kommissionsmitglieder einschließlich des Kommissionspräsidenten in Art. 214 (neu) durch den Rat (bisher lag die Ernennung in den Händen der Vertreter der Mitgliedstaaten).

In dem neuen Art. 217 II EGV soll die Organisationsbefugnis des Präsidenten der Kommission gestärkt werden. Die Umorganisation des Präsidenten Prodi (ständiges Roulement der Beamten nach spätestens 7 Jahren) ist durchaus kritisch zu betrachten.

Neu geregelt worden ist auch der Rücktritt der Kommission. Art. 215 EGV sieht – abgesehen vom Tode – zwei Möglichkeiten der Beendigung des Amtes eines Mitglieds der Kommission vor: den freiwilligen Rücktritt oder die Amtsenthebung. Für den zweiten Fall verlangt Art. 216 EGV ein Verfahren vor dem Gerichtshof auf Antrag des Rates oder der Kommission. Diese Vorschriften machten erhebliche Schwierigkeiten bei der Lösung der Krise der Kommission zum Beginn des Jahres 1999. Die Kommissionsmitglieder haben schließlich am 15.3.1999 geschlossen ihren Rücktritt erklärt. Einen derartigen geschlossenen Rücktritt sieht der Vertrag eigentlich nicht vor. Nach dem neuen Art. 217 IV muss ein Kommissar zurücktreten, wenn ihn der Präsident der Kommission mit Billigung des Kollegiums zum Rücktritt auffordert. Der Präsident bedarf dabei also immerhin der Mehrheitsentscheidung; was geschieht, wenn das Kommissionsmitglied sich weigert, ist offen.

- d) Wichtige Änderungen wird es im Gerichtswesen des Vertrags geben. Dem EuGH ist seit 1990 ein Gericht Erster Instanz (EuG) beigeordnet. Die Zuständigkeitsverteilung ist bisher in Art. 3 des Ratsbeschlusses zur Errichtung des Gerichts Erster Instanz geregelt. Künftig soll die Zuständigkeitsverteilung durch einfache Satzungsänderung verändert werden können (der neue Art. 225 I). Auch bestimmte Vorlageverfahren (Art. 234 EGV) die bisher zwingend beim EuGH zu führen sind, können so dem EuG überlassen werden (neuer Art. 225 III).

Unterhalb des EuG werden neue gerichtliche Kammern (neuer Art. 225a EGV) eingerichtet, gegen die Rechtsmittel an das EuGH zulässig ist.

- e) Auch bei Ausschuss der Regionen und beim Wirtschafts- und Sozialausschluss wird eine klare Zahlengrenze (258 bzw. 263 Mitglieder) gezogen. Politisch wichtiger ist, dass die Mitglieder des Ausschusses der Regionen künftig ein politisches Mandat auf regionaler oder kommunaler Ebene wahrnehmen müssen (neuer Art. 263 I EGV). Damit ist ausgeschlossen, nur politische Honoratioren nach Brüssel zu entsenden.
- f) Das Verfahren einer verstärkten Zusammenarbeit zwischen einzelnen

Mitgliedstaaten wird erleichtert. Dieser wichtiger Punkt konnte leider nur kurz angeschnitten werden.

Rechtsgrundlage der verstärkten Zusammenarbeit ist Art. 11 EGV und Art. 40, 43/44 EUV.

Eine verstärkte Zusammenarbeit einzelner Mitgliedstaaten muss künftig (neue Art. 11, EGV 40-42, 43-45 EUV) mindestens 8 Mitgliedstaaten umfassen (Art. 43g EUV); ein Veto-Recht eines einzelnen Mitgliedstaats gegen einen derartigen engen Zusammenschluss einer Staatengruppe ist ausgeschlossen.

Im Bereich der gemeinsamen Außen- und Sicherheitspolitik ist diese verstärkte Zusammenarbeit neu eingeführt worden (Art. 27a ff. EUV); dort allerdings kann das Veto eines Mitglieds eine solche Zusammenarbeit verhindern (Art. 27c i.V.m. Art. 23 II EUV).

- g) Die Sicherung der Verfassungsgrundlagen in Art. 7 EUV, der die Verfassungsgrundlagen aus Art. 6 EUV durch Sanktionen (z.B. Aussetzung von Vertragsrechten) bewehrt, wird in Nizza noch verschärft.

4. Zum Post-Nizza-Prozess

Im Post-Nizza-Prozess soll der Verfassungskonvent, der jüngst zusammengetreten ist, die nächste Vertragsanpassung vorbereiten.

Dieser Schritt ist neuartig in der Geschichte der EG. Erstmals ist es ein Gremium aus Parlamentariern und sonstigen Repräsentanten aus den Mitgliedstaaten, das eine Ratstagung vorbereitet. Die inhaltliche Vorgabe erfolgte in der Erklärung Laaken zur Zukunft der Europäischen Union, die den Höhern zur Verfügung gestellt worden ist.

UGOVOR U NIZZI 2000. I BUDUĆI PRAVNI RAZVITAK EUROPSKE UNIJE

Uredile: *Dubravka Kežić, student prava, Kornelija Valjan, dipl.iur*

I. OKVIRI UGOVORA IZ NIZZE (26. VELJAČE 2001. GODINE)

1. Kao izvorni temelj ugovora iz Nizze postoji ugovor o osnivanju Europske zajednice za ugljen i čelik (European coal and steel community ECSC), potpisan u Parizu 18. travnja 1951. godine, čime je stvorena prva Europska zajednica.

2. Rimski ugovori o osnivanju Europske ekonomske zajednice (European Economic Community-EEC) i Europska atomska zajednica (EURATOM), koji su potpisani 25. ožujka 1957. godine te stupaju na snagu 1. siječnja 1958. godine.

3. 07. veljače 1992. godine u Maastrichtu je potpisan Ugovor o Europskoj uniji (Treaty of European Union) koji stupa na snagu 1. studenog 1993. godine. Tim ugovorom države članice uspostavljaju Europsku uniju te postavljaju ciljeve ekonomske i monetarne unije.

Pravno gledajući, od tada rimski ugovori predstavljaju važeće pravo u svim državama članicama, a Ugovor o EU sadrži dodatna područja koja nisu samo pravo Europske unije već su i područja međuvladine suradnje (uz predhodno usuglašavanje vlada, država članica, obuhvaćajući pitanja iz područja unutarnje politike te vanjske i regionalne politike)

Posebnost europskog prava naspram nacionalnom pravu države:

-međunarodni ugovori obvezuju ugovorne države ali ne važe u samim državama strankama, za što je potrebna njihova reatifikacija. Nakon ratifikacije primjenjuju se ispred samih nacionalnih zakona;

-donose se međunarodne uredbe ili smjernice koje važe neposredno, bez dodatne potrebe za reatifikacijom;

-tumačenje Europskog suda o nekom pitanju zbog kojeg se prekida nacionalni postupak, a koji je obvezujuće za određeni nacionalni sud.

Značajna je činjenica da u Ugovoru o Europskoj uniji nije određeno da li je Europska unija ili Europska zajednica pravni subjekt koji sklapa međunarodne ugovore.

Do danas je postojalo shvaćanje da je to ipak Europska zajednica, uz pretpostavke da će u

budućnosti postati Europska unija.

4. 02. listopada 1997. godine potpisan je Ugovor iz Amsterdama koji rješava problem proširenja Unije na istok, budući da tijela Europske unije nisu bila dovoljno velika.

Ugovor donosi samo novu numeriziranju te tablicu o novim tekstovima postojećih ugovora o Europskoj uniji.

II. NIZZA KAO DIO RASPRAVE O EUROPSKOM USTAVU

Relevantno pitanje koje izvire iz ove materije jest:

Treba li Europskoj uniji ustav?

Europska unija nema akt koji se zove ustav. Prema nekima, to jsu zapravo međunarodni ugovori dok kritičari tvrde da oni ipak sadrže i relevantna rješenja bez adekvatne regulacije onih najvažnijih. Unija ipak štiti temeljna prava i slobode iz međunarodnih ugovora, kao i nacionalna prava država članica prezentirajući ih kao opća načela.

07. 12. 2000. godine, u Nizzi je svečano proklamirana Povelja osnovnih prava Europske unije, koja sadrži opsežan opis osnovnih prava ali bez važnosti stvarnog pravnog izvora.

Osnova Ugovora je nalog sadržan u Ugovoru iz Amsterdama sa protokolom VII. da se stvarni temelj za prilagodbu Ugovora unije u odnosu na zahtjeve za pridruživanje.

Također se prihvaća ratifikacija u svim državama članicama, što su Njemačka i Francuska već učinile.

III. NAJVAŽNIJE IZMJENE UGOVORA IZ NIZZE

1. *Parlament Europske unije*

Sastav parlamenta je uređen člankom 190. gdje je utvrđeno točan broj predstavnika država prema broju njihove populacije. Utvrđen je maksimalan broj zastupnika od 732 člana, a sve to u interesu održavanja mogućnosti rada.

2. *Vijeće Europske unije*

Vijeće EU je glavni zakonodavni organ i tijelo Unije, sastavljen od nacionalnih ministara koji se različito sastaju; kao opće vijeće ministara vanjskih poslova, ECOFIN (gospodarsko i financijsko vijeće ministara gospodarstva) i sl.

Odredbe o glasovanju u vijeću EU kao pravilo utvrđuju jednoglasnost.

Posljednjim izmjenama, odluke s većinskim brojem glasova su proširene te je u glasovanju o pojedinačnim odlukama određeno da vijeće EU odlučuje u postupku suradnje (kada Parlament EU može biti nadglasan) ili u postupku suodlučivanja.

Uvedena je i nova većina; kod kvalificirane većine ona mora predstavljati 62% državljana. Ako bilo koja država članica u to sumnja, ta se većina ima utvrditi.

Broj ugovora za koji je potrebna obična većina značajno je proširen sa 38 novih slučajeva.

3. Komisija Europske unije

Europska Komisija je odlučujuće izvršno tijelo i inicijator za zakonodavstvo Europske unije.

Iako svaka država članica ima po jednog komesara, radi se o kolegijalnom tijelu gdje su odluke uvijek donesene većinskim glasovanjem. Kad 25 članova taj sustav više ne može funkcionirati te se broj članova mora smanjiti, o čemu ima biti odlučeno čim Unija bude imala 27 članova.

Promjena u članstvu komisije EU jest i imenovanje članova. Naime, do sada su članovi bivali imenovani od strane država članice te službeno potvrđivani u Parlamentu Europske unije. U budućnosti će ih imenovati samo vijeće Europske unije, dakle nacionalni ministri.

Predsjednik Komisije Europske unije, prema ugovoru iz Nizze, imat će veća ovlaštenja od postojećih. Međutim, nije posebno osigurano pitanje odstupanja Komisije Europske unije. U ugovoru je tek rečeno da odstupa samo pojedinac ili cijela komisija i to odlukom o nepovjerenju od strane parlamenta.

4. Sudska nadležnost

1992. godine Europskom je sudu dodan i Europski sud prve instance.

Odvajanjem njihove nadležnosti određeno je za koje je slučajeve nadležan Europski sud prve instance. Relevantne preliminarne odluke, kada nacionalni sud poziva na tumačenje i odluku o određenoj međunarodnoj normi, do sada su bili u nadležnosti Europskog suda, a ovim je ugovorom odlučeno da pitanja iz određenih pravnih područja smiju biti upućena i na Europski sud prve instance. Tako se Europski sud rasterećuje te on već danas više odlučuje u vijećima nego u plemumu. Ujedno je odlučeno da se pri Europskom sudu osnuju posebna vijeća ili

komore, kao posebna tijela za određena područja.

STRUKTURA EUROPSKOG PRAVOSUDNOG SUSTAVA:

- I. *EUROPSKI SUD*- odluke se donose u komorama (vijećima) ili plenumu
- II. *EUROPSKI SUD PRVE INSTANCE*-odluke se donose u komorama ili plenumu
- III. *KOMORE (VIJEĆA) ZA ODREĐENA PODRUČJA*-kao posebni sistemi specijalizacije Suda

5. Savjetodavna tijela: Gospodarski i socijalni odbor te Odbor regija.

Iako se javlja mišljenje da se Odbor regija može raspustiti, u njemu bi u budućnosti mandat bio komunalno ili regionalno politički (zastupnik je član općinskog ili regionalnog Parlamenta), dok bi u Gospodarskom i socijalnom odboru članovi bili zasluženi funkcioneri.

6. Pojačana međunarodna suradnja država članica

Prije su područja Europske unije promatrana suzdržano jer se nije htijelo utjecati na neujednačen razvoj Europske unije.

Najznačajnija je promjena da uža suradnja više neće moći biti prekinuta stavljanjem veta od strane države članice.

Pojačat će se i suradnja u unutarnjoj i vanjskoj politici, uz daljnje pridržavanje prava veta.

7. Osiguranje ustavnih temelja prema članku 6. Ugovora o Europskoj uniji

Temelji Europske unije jesu osnovna prava i slobode građana Europske unije, načela slobode i demokracije uz poštivanje suvereniteta država članica. Ti se temelji imaju čuvati postojećim mehanizmima primjene sankcija koji se prema ugovoru iz Nizze, imaju dodatno zaoštriti.

IV. POST-NIZZA PROCES I BUDUĆNOST EUROPSKE UNIJE

Ugovorom iz Nizze ostavljen je niz otvorenih pitanja o kojima će se tek u budućnosti raspravljati. Uz to, još je uvijek otvoreno pitanje reatifikacije samog ugovora za što se predviđa period od 18 mjeseci do dvije godine, a čija su rješenja još uvijek kamen spoticanja zajedničke suradnje.

Slivenko und andere v. Lettland, 14. November 2001

Ein Tag am Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte, Straßburg*

von Axel Bormann und Stefan Hanisch**

I. Einleitung

Der ursprüngliche Europäische Gerichtshof für Menschenrechte wurde 1959 in Straßburg geschaffen, um sich mit Beschwerden über die Verletzung von Bestimmungen der Konvention zum Schutz der Menschenrechte und Grundfreiheiten vom 4. November 1950 (Europäische Menschenrechtskonvention, EMRK) zu befassen. Ende 1998 wurde das ursprüngliche Doppelsystem aus der ehemaligen Kommission für Menschenrechte und dem ursprünglichen, noch nicht ständig tagenden Gerichtshof durch einen „Vollzeitgerichtshof“ ersetzt. Das Ziel dieser von den Staats- und Regierungschefs der im Europarat vertretenen Staaten auf ihrem Gipfel am 9. Oktober 1993 in Wien beschlossenen Reform war es, die Effizienz der Schutzmechanismen zu verbessern und die Verfahrensdauer zu verkürzen. Eine Revision des Verfahrens war aufgrund der steigenden Zahl der Beschwerden, ihrer wachsenden Komplexität und der Erweiterung der Mitgliedschaft im Europarat sowie immer länger dauernder Verfahren dringend notwendig geworden.

Der Neue Europäische Gerichtshof für Menschenrechte nahm seine Arbeit am 1. November 1998 mit dem Inkrafttreten des 11. Zusatzprotokolls zur EMRK auf. Jeder Mitgliedstaat entsendet einen Richter zum Gerichtshof, wobei es auf dessen Staatsangehörigkeit nicht ankommt. So ist etwa ein italienischer Richter für San Marino und ein schweizerischer für Liechtenstein tätig. Die Richter werden durch die parlamentarische Versammlung des Europarats für sechs Jahre gewählt, wobei die Amtszeit der Hälfte der bei der ersten Wahl gewählten Richter nach drei Jahren, d.h. Ende 2001, endet, um sicherzustellen, dass die Hälfte der Richter alle drei Jahre neu gewählt wird.

Zu den Eigenheiten des Verfahrens zählt, dass wegen des Vorrangs einer einvernehmlichen Beilegung von Streitigkeiten nur ein Bruchteil der Beschwerden in einer Entscheidung des Gerichts mündet. Im Jahr 2000 wurden 6.769 Beschwerden entweder gestrichen oder als unzulässig abgewiesen, 1.082 für zulässig erklärt, jedoch nur in 695 Fällen ergingen Urteile. Die Unterwerfung unter die Rechtsprechung des Gerichtshofes folgt nicht automatisch aus der

Mitgliedschaft eines Staates im Europarat. Vielmehr bedarf es dazu der Ratifizierung des 11. Zusatzprotokolls zur EMRK. Die zuletzt (am 25. Januar 2001) beigetretenen Republiken Armenien und Aserbaidschan etwa haben die EMRK und das betreffende Zusatzprotokoll noch nicht ratifiziert, so dass die beiden Staaten bisher nicht in die Rechtsprechung des Gerichtshofes einbezogen sind und auch keine Richter stellen.

Der Gerichtshof und die damit verbundene Möglichkeit der Anrufung einer internationalen, unabhängigen Instanz nach Ausschöpfung des innerstaatlichen Rechtsweges hat für die Bürger der ostmittel-, südost- und osteuropäischen Reformstaaten angesichts des in der Rechtspraxis nicht überall garantierten rechtsstaatlichen Verfahrens und weit verbreiteter sachfremder Beeinflussung der Justiz besondere Bedeutung. Nicht zuletzt stärkt die Rechtsprechung des Gerichtshofes diese Länder in ihrer Entwicklung zu demokratischen Rechtsstaaten. Davon zeugt die große Anzahl der beim Gerichtshof eingehenden Beschwerden aus diesen Ländern, aber auch die Vielzahl der dort zur Tätigkeit des Gerichtshofs veröffentlichten juristischen Ratgeber, wissenschaftlichen Monographien, Zeitungs- und Zeitschriftenartikel. So ist z.B. in Russland, das am 28. Februar 1996 der EMRK beitrug und diese am 5. Mai 1998 ratifizierte, das Wissen um die Möglichkeit einer Beschwerde in Straßburg Bestandteil des öffentlichen Bewusstseins geworden. Nach den Worten des russischen Anwalts Aleksandr Asnis, der mit seinem Partner Vitalij Portnov neben der Familie Slivenko noch zwei weitere russische Antragsteller bei Beschwerden gegen die Republik Lettland vor dem EGMR vertritt, ist dieser Rechtsweg ein „Trumpf, der bei jeder Gelegenheit und fast nach jedem Gerichtsurteil, das eine der Streitparteien und ihre Anwälte nicht befriedigt, ausgespielt wird“. Andererseits ist das Wissen über das Verfahren und andere Details der Arbeit des Gerichtshofes ausserordentlich schwach entwickelt. So wird von vielen, u.a. auch von Anwälten, verkannt, dass es sich beim Gerichtshof nicht um eine Superrevisionsinstanz, deren Maßstab nationales Recht darstellt, sondern um ein Gericht handelt, das konkrete Verletzungen der EMRK feststellt.

Andererseits konfrontiert der Beitritt der postsozialistischen Reformstaaten zur EMRK und das damit verbundene stete Anwachsen der Mitgliederzahl von 23 im Jahre 1989 auf (Armenien und Aserbaidschan eingeschlossen) nunmehr 43 aber auch den Gerichtshof mit völlig neuen sachverhältnissen und technischen Problemen, die es zu bewältigen gilt.

II. Sachverhalt und Anträge

Der Fall Slivenko betrifft eine Beschwerde gem. Art. 34 EMRK gegen die Republik Lettland, die

dem Gerichtshof von Tatjana Slivenko, ihrem Ehemann Nikolaj Slivenko und deren gemeinsamer Tochter Karina Slivenko vorgelegt wurde.

Bei den drei Beschwerdeführern handelt es sich um ethnische Russen. Tatjana Slivenko wurde 1959 in Estland geboren und zog im Alter von einem Monat mit ihren Eltern nach Lettland. Nikolaj Slivenko, geboren 1952 und Offizier der ehemaligen sowjetischen Armee, wurde 1977 nach Lettland versetzt und heiratete 1980 seine jetzige Ehefrau. Ihre Tochter Karina Slivenko wurde 1981 geboren. Die Familie hatte ihren ständigen Wohnsitz in Riga, Lettland. Gegenwärtig lebt sie in Kursk, Russland.

Nach der staatlichen Unabhängigkeit Lettlands im Jahre 1991 wurden die Eltern von Tatjana Slivenko, sie selbst und ihre Tochter in das lettische Melderegister als „ehemalige Bürger der UdSSR“ eingetragen. Am 2. März oder 5. Juni 1994 (was zwischen den Parteien strittig ist) schied Nikolaj Slivenko, zu diesem Zeitpunkt russischer Staatsbürger, aus der nunmehr russischen Armee aus und ersuchte am 7. Oktober 1994 um eine Aufenthaltsgenehmigung in Lettland. Die zuständige lettische Behörde für Staatsbürgerschaft und Migration verweigerte diese mit dem Hinweis, dass die Familien ehemaliger Offiziere der sowjetischen Armee und diese selbst gemäß dem russisch-lettischen Abkommen über den Abzug der russischen Truppen aus Lettland vom 30. April 1994 das Land zu verlassen hätten. Am 29. November 1994 strich dieselbe Behörde Tatjana und Karina Slivenko aus dem lettischen Einwohnermelderegister.

Nikolaj Slivenko klagte gegen die Ablehnung der Aufenthaltsgenehmigung und verlor in zweiter Instanz. Gegen dieses Urteil legte er kein Rechtsmittel ein.

In der Folge wurde gegen die Beschwerdeführerinnen am 20. August 1996 eine Abschiebeanordnung erlassen. Am 22. August 1996 wurde ein Räumungsbefehl erteilt, der jedoch nicht vollstreckt wurde.

Nikolaj Slivenko reiste 1996 nach Russland aus, wo der Familie vom russischen Verteidigungsministerium eine Zweizimmerwohnung zur Verfügung gestellt wurde. Die beiden Frauen hingegen verblieben in Lettland. Tatjana Slivenko erhob in ihrem und im Namen ihrer Tochter Klage gegen diese behördlichen Maßnahmen. Nach stattgebenden Urteilen in erster und zweiter Instanz verwies jedoch das Oberste Gericht am 7. Januar 1998 die Klage zurück an das Appellationsgericht, das am 6. Mai 1998 befand, dass beide Frauen als Teil der Familie von Nikolaj Slivenko das Land zu verlassen hätten. Diese Entscheidung wurde am 29. Juli 1998 vom Obersten Gericht bestätigt.

Auf der Grundlage der nun rechtskräftigen Abschiebeanordnung vom 20. August 1996 wurden die beiden Frauen am 29. Oktober 1998 kurzzeitig in Abschiebehaft genommen.

Am 16. März 1999 wurde die Wohnung der Eltern von Tatjana Slivenko polizeilich durchsucht. Am selben Tag wurde Karina Slivenko abermals verhaftet und 30 Stunden in Abschiebehaft gehalten.

1999 wurden die beiden Frauen informiert, dass sie Lettland mit sofortiger Wirkung zu verlassen hätten. Sie reisten daraufhin am 11. Juli 1999 zu Nikolaj Slivenko aus. Zu diesem Zeitpunkt hatte Karina Slivenko ihre Sekundarschulausbildung in Lettland beendet.

Bis zum 20. August 2001 war es Tatjana Slivenko und ihrer Tochter aufgrund der Abschiebeanordnung untersagt, ihre in Lettland verbliebenen kranken und pflegebedürftigen Eltern zu besuchen. Seitdem ist es ihnen möglich, Besuchervisa für Lettland zu erhalten, die ihnen einen Aufenthalt von nicht mehr als 90 Tagen pro Jahr gestatten. Nikolaj Slivenko, der das Land freiwillig verließ, konnte Lettland in den Jahren 1996-2001 mehrmals besuchen.

Am 28. Januar 1999 reichten die Slivenkos beim Europäischen Gerichtshof für Menschenrechte eine Beschwerde gem. 34 EMRK folgenden Inhalts ein:

- ◆ Die Beschwerdeführer geben vor, durch ihre Ausweisung aus Lettland in ihrem Recht auf Achtung des Privat- und Familienlebens gem. Art. 8 EMRK verletzt zu sein. Sie sind der Auffassung, dass das lettisch-russische Truppenabzugsabkommen in korrekter Auslegung nicht ihre Ausweisung verlangte. Sollte dennoch das Gegenteil der Fall sein, so genieße Art. 8 EMRK jedenfalls Vorrang. Die in dessen Schutzbereich eingreifende Ausweisung sei nicht gerechtfertigt, weil sie in einer demokratischen Gesellschaft nicht notwendig war.
- ◆ Die Beschwerdeführer rügen ferner eine Verletzung des Diskriminierungsverbots des Art. 14 i.V.m. Art. 8 EMRK, da sie aus Lettland als Mitglieder der russischsprachigen ethnischen Minderheit und als Familie eines ehemaligen russischen Militärangehörigen ausgewiesen wurden. Indem den Beschwerdeführern der Status "ehemaliger Bürger der UdSSR" i.S.d. Gesetzes der Republik Lettland über ehemalige Bürger der UdSSR, der ihre Ausweisung verhindert hätte, aberkannt bzw. verweigert wurde, wären sie einer anderen Behandlung unterzogen als andere sich in Lettland ständig aufhaltende Nicht-Letten.
- ◆ Sie tragen vor, in ihrem Recht auf Schutz des Eigentums aus Art. 1 des 1. Zusatzprotokolls zur EMRK verletzt zu sein, da sie infolge des Verlustes ihres legalen Aufenthaltsstatus und ihrer Ausweisung aus Lettland die von ihnen in Riga bewohnte Mietwohnung nicht privatisieren konnten. Ferner hätten sich nach ihrer Übersiedlung nach Russland die lettischen Behörden Zugang zur Wohnung verschafft, wobei einige zurückgelassene persönliche Gegenstände gestohlen oder zerstört worden seien.

- ◆ In einem Schreiben an den Gerichtshof vom 10. September 2000 rügen die Beschwerdeführer zudem, dass ihre Ausweisung einer Kollektivausweisung ausländischer Personen gleichkomme und sie somit in ihren Rechten aus Art. 4 des 4. Zusatzprotokolls zur EMRK verletze.
- ◆ Sie rügen darüber hinaus den Ablauf der Gerichtsverfahren hinsichtlich der Rechtmäßigkeit ihres Aufenthaltes in Lettland, wodurch sie in ihrem Recht auf ein faires Verfahren aus Art. 6 EMRK verletzt worden wären.
- ◆ Sie behaupten ebenso, dass sie entgegen Art. 13 EMRK kein Recht auf wirksame Beschwerde gegen die Entscheidung über die Rechtswidrigkeit ihres Aufenthalts in Lettland und gegen die Ausweisungsverfügung gehabt hätten.
- ◆ Tatjana und Karina Slivenko behaupten des Weiteren, dass ihre Ausweisung sie in ihren Rechten aus Art. 3 des 4. Zusatzprotokolls zur EMRK verletzte, da Lettland ihr Vaterland sei und sie bis 1991 Bürger der Lettischen Sozialistischen Sowjetrepublik waren.
- ◆ Tatjana und Karina Slivenko rügen ferner, dass die Umstände ihrer Verhaftung am 29. Oktober 1998 und die Umstände der Haft von Karina Slivenko vom 16.-17. März 1999 eine unmenschliche und erniedrigende Behandlung darstellen, die Art. 3 EMRK verbietet.
- ◆ Tatjana und Karina Slivenko tragen vor, dass ihre Verhaftung willkürlich und unrechtmäßig gewesen sei und dass es ihnen nicht gelang, eine gerichtliche Überprüfung der Rechtmäßigkeit ihrer Verhaftung anzustrengen, weshalb eine Verletzung ihrer Rechte aus Art. 5 Absätze 1 und 4 EMRK (Recht auf Sicherheit und Freiheit) vorliege.
- ◆ In ihrem Schreiben an den Gerichtshof vom 10. September 2000 rügen die Beschwerdeführerinnen hinsichtlich ihrer Verhaftung des Weiteren eine Verletzung von Art. 2 des 4. Zusatzprotokolls zur EMRK (Freizügigkeit).
- ◆ Letztlich rügt Karina Slivenko unter Berufung auf Art. 2 des 1. Zusatzprotokolls zur EMRK (Recht auf Bildung), dass sie während ihrer Haft am 29. Oktober 1998 und vom 16.-17. März 1999 sowie infolge der permanenten Angst um ihre Freiheit und Sicherheit daran gehindert worden wäre, ihrer Ausbildung an der Sekundarschule adäquat nachzugehen.
- ◆ Daneben beantragen alle drei Beschwerdeführer die Gewährung einer gerechte Entschädigung nach Art. 41 EMRK.

Am 23. April 2001 erklärte die Russische Föderation ihren Wunsch, gemäß Art. 36 Abs. 1

EMRK als dritte Partei einbezogen zu werden. Am 14. Juni 2001 entschied die befassete Kammer, das Verfahren der Großen Kammer vorzulegen. Das Verfahren ist in zweifacher Hinsicht bedeutsam, und zwar insofern, als dass – erstens – Russland erstmals als dritte Partei zur Verteidigung der Rechte eines seiner Staatsbürger vor einem internationalen Gericht auftritt und – zweitens - von dem Ausgang des Verfahrens das Schicksal weiterer 19 beim Gerichtshof gegen Lettland anhängiger Beschwerden russischer Staatsbürger bzw. ethnischer Russen abhängt, die derzeit vom Sekretariat des Gerichtshofes nicht bearbeitet werden. Angeblich kam der Beitritt Russlands zum Verfahren durch die Äußerung einer diesbezüglichen Bitte durch Tatjana Slivenko gegenüber Präsident Putin zustande.

III. Die Verhandlung

Der Fall wurde vor der Großen Kammer verhandelt, die aus siebzehn Richtern besteht. Diese ist gegenüber der Besetzung der normalen Kammern, in denen sieben Richter entscheiden, erheblich erweitert. In Fällen, in denen die anhängige Rechtssache schwerwiegende Fragen zur Auslegung der Konvention oder der ergänzenden Protokolle aufwirft oder aber nicht auszuschließen ist, dass die Entscheidung zu einer Abweichung von früheren Entscheidungen des Gerichtshofes führt, kann die eigentlich zuständige Kammer die Sache an die große Kammer verweisen. Dass dies im Fall Slivenko geschehen ist, spricht für die erhebliche Bedeutung des Falles aus der Sicht des Gerichtshofes.

Folgende Richter waren anwesend: als Vorsitzender Richter Luzius Wildhaber (Schweiz), desweiteren Christos Rozakis (Griechenland), Jean-Paul Costa (Frankreich), Georg Ress (Deutschland), Elisabeth Palm (Schweden), Jerzy Makarczyk (Polen), Françoise Tulkens (Belgien), Viera Strážnická (Slowakei), Peer Lorenzen (Dänemark), Margarita Tsatsa-Nikolovska (Mazedonien), Hanne Sophie Greve (Norwegen), András Baka (Ungarn), Rait Maruste (Estland), Kristaq Traja (Albanien), Snejana Botoucharova (Bulgarien), Anatolij Kovler (Rußland), sowie als Ersatzrichter Antonio Pastor Ridruejo (Spanien) und Nicolas Bratza (Großbritannien). Das Protokoll führte Herr Paul Mahoney.

Anders als unter dem Gesichtspunkt einer möglichen Befangenheit zu erwarten wäre, gehört der Richter des beklagten Staates, hier also Lettlands, von Amts wegen der jeweiligen Großen Kammer an. Jedoch soll sich der betreffende Richter aus der Kammer zurückziehen, sofern dieser etwa als Berater der Regierung des beklagten Staates im Vorfeld des Verfahrens aufgetreten ist. Er wird dann, ebenso wie in Fällen einer sonstigen Verhinderung, durch einen

anderen Richter des Gerichtshofes oder aber, sollte der betreffende Staat dies wünschen, durch eine andere vom jeweiligen Mitgliedsstaat zu benennende Persönlichkeit ersetzt. Diese nimmt an der Verhandlung als „ad hoc“-Richter teil. Im Verfahren *Slivenko u.a.* ist der estnische Richter Maruste als „ad-hoc“-Richter beteiligt.

Punkt neun Uhr zogen die Richter in ihren blauen Roben in den Saal ein, worauf sich die Anwesenden erhoben. Alsdann folgten die Stellungnahmen der Parteien. Zwei der Beschwerdeführer, Frau Tatjana Slivenko und ihre Tochter Karina Slivenko, waren beide eigens aus Russland angereist. Sie wurden vertreten durch die Moskauer Rechtsanwälte Aleksandr Asnis und Vitalij Portnov. Anwesend war aufseiten der Beschwerdeführer des Weiteren als juristische Beraterin Frau Tatjana Rybina. Die Russische Föderation, die als dritte Partei am Verfahren teilnimmt, war vertreten durch ihren Repräsentanten beim Gerichtshof, Herrn Pavel Laptev, sowie die Herren Sergej Volkovskij und Sergej Kulik als juristische Berater. Im Namen der lettischen Regierung nahmen deren Repräsentantin Frau Kristīne Malinovska und als juristische Beraterin Frau Anda Stahova an der Verhandlung teil.

Offizielle Gerichtssprachen sind lediglich Französisch und Englisch. Daher ist der reguläre Übersetzungsaufwand (und damit auch die entsprechenden Kosten) deutlich geringer als bei den Institutionen der Europäischen Union. Um die Beschwerdeführer, insbesondere bei Individualbeschwerden, nicht zu benachteiligen, kann der Gerichtshof auf Antrag gestatten, Schriftsätze in einer der jeweiligen Landessprachen einzureichen. Gleiches gilt für den mündlichen Vortrag beim Verhandlungstermin. Die Übersetzung erfolgt jedoch lediglich aus der Landessprache in Englisch oder Französisch. Für das Verständnis des Fortganges der Verhandlung sind die Parteien auf eigene Dolmetscher angewiesen. Dies führte im Fall *Slivenko u.a.* erkennbar dazu, dass die Beschwerdeführerinnen dem eigentlichen Verhandlungsgeschehen trotz ihrer unmittelbaren Präsenz nicht direkt folgen konnten. Lediglich ihrem Anwalt Asnis wurde von einer eigenen Dolmetscherin gedolmetscht.

Als Vertreterin der lettischen Regierung trat Frau Kristīne Malinovska auf, die zunächst durch ihr erkennbar junges Lebensalter von höchstens 25-27 Jahren überraschte. Tiefen Eindruck hinterließ sie darüber hinaus durch ihren in sehr gutem Englisch und juristisch stringent dargebotenen Vortrag des lettischen Standpunktes.

Dieser stützte sich auf folgende Argumente:

- ♦ Die von den Beschwerdeführern gerügten Maßnahmen wurden im Zuge der Implementation eines völkerrechtlichen Vertrages vorgenommen, den Lettland vor der Ratifikation der EMRK geschlossen hat und dessen Vereinbarkeit mit der EMRK vom Gerichtshof nicht

überprüft werden könne. Sollte das Gegenteil der Fall sein, seien die Beschwerden der Beschwerdeführer jedenfalls unzulässig.

- ◆ Während es sich bei den aus einem auseinandergefallenem Bundesstaat hervorgegangenen Staaten normalerweise um Fälle der Staatensukzession (state succession) handele, verkörperten die drei baltischen Republiken, die 1940 von der Sowjetunion widerrechtlich besetzt wurden, Fälle der Staatenkontinuität (state continuity). Deshalb sei von einer Fortexistenz der ursprünglichen lettischen Staatsbürgerschaft auszugehen, die von der während der sowjetischen Besatzungszeit erworbenen Staatsbürgerschaft der Lettischen Sozialistischen Sowjetrepublik wesensverschieden sei.
- ◆ Was Nikolaj Slivenko betrifft, so habe dieser Lettland schon 1996, bevor die EMRK in Lettland in Kraft trat, verlassen. Zudem hätte er den inländischen Rechtsweg gem. Art. 35 Abs. 1 EMRK nicht erschöpft, weil er es unterließ, Rechtsmittel beim Obersten Gericht gegen die zweitinstanzliche Entscheidung vom 19. Juni 1996 einzulegen.
- ◆ Die von den Beschwerdeführern gerügte Verletzung von Art. 8 EMRK (Achtung des Privat- und Familienlebens) sei mangels Eingriffs in den Schutzbereich nicht gegeben, hilfsweise nach Abs. 2 der Vorschrift gerechtfertigt. Die Beschwerdeführer unterlägen dem am 30. April 1994 zwischen der Russischen Föderation und Lettland geschlossenem Abkommen über den Abzug der russischen Truppen. Dieses Abkommen sei im Interesse der Aufrechterhaltung der nationalen und öffentlichen Sicherheit sowie der Schaffung der Grundlagen einer demokratischen Gesellschaft in Lettland abgeschlossen worden und begründe damit eine im öffentlichen Interesse Lettlands liegende Verpflichtung der ehemaligen russischen Armeee Angehörigen sowie deren Familienangehöriger zum Verlassen des Landes. Die Beschwerdeführer seien namentlich in einer von der russischen Seite gefertigten Liste von Personen geführt worden, die in Ausführung dieses Abkommens Lettland zu verlassen hätten. Der Truppenabzug sollte zum 4. August 1994 abgeschlossen sein. Eine demokratische Erneuerung sei unmöglich, wenn Angehörige der ehemaligen Besatzungsarmee im Land verblieben. Von ihnen gehe insbesondere in Krisenzeiten eine Gefahr für die nationale und öffentliche Sicherheit sowie für die staatliche Integrität Lettlands aus. Der Verbleib der Beschwerdeführer im Land stelle mithin eine Gefahr für die Stabilität der lettischen Demokratie dar.
- ◆ Was Art. 14 EMRK betrifft, so sei eine ungleiche Behandlung hinsichtlich des Status von russischen Militär Angehörigen und deren Familien gerechtfertigt, weil die Rückführung ausländischer Militärbasen und deren Familien für den Schutz der nationalen Sicherheit des

unabhängigen Lettland unabdingbar gewesen sei.

- ◆ Lettland habe bei der Unterzeichnung der EMRK einen Vorbehalt gem. Art. 57 EMRK zu Art. 1 des 1. Zusatzprotokolls hinsichtlich bestimmter Restitutions- und Privatisierungsgesetze angebracht. Jedenfalls sei auch der Schutzbereich der Norm nicht einschlägig.

Hinsichtlich der anderen Rechte und Freiheiten, deren Verletzung die Beschwerdeführerinnen behaupteten, sah Frau Malinovska zumeist schon den Schutzbereich als nicht einschlägig an oder aber verneinte einen Eingriff:

- ◆ Art. 4 des 4. Zusatzprotokolls finde keine Anwendung, weil die Beschwerdeführerinnen nicht mit Gewalt ausgewiesen wurden. Jedenfalls handele es sich nicht um eine Kollektivausweisung, da der Fall jeder Beschwerdeführerin einer Einzelprüfung durch die inländischen Gerichte unterzogen worden sei.
- ◆ Art. 6 sei nicht anwendbar auf die gerügten verwaltungsrechtlichen Gerichtsverfahren.
- ◆ In den Schutzbereich des Art. 13 sei nicht eingegriffen worden, da der Fall drei Instanzen der lettischen Gerichte durchlief.
- ◆ Der Begriff der „Staatsangehörigkeit“ in Art. 3 des 4. Zusatzprotokolls zur EMRK bestimme sich ausschließlich durch das jeweilige nationale Recht, weshalb die Vorschrift nicht einschlägig sei.
- ◆ Die Ingewahrsamnahme der Beschwerdeführerinnen und deren vorübergehende Verbringung in eine Unterkunft für illegale Einwanderer stelle keine erniedrigende Behandlung i.S.d. Art. 3 EMRK dar. Darüber hinaus sei die Freiheitsentziehung rechtmäßig und auf gesetzlicher Grundlage erfolgt und damit gem. Art. 5 Abs. 1 lit. b EMRK gerechtfertigt gewesen, da es sich bei den beiden Frauen aus lettischer Sicht um illegale Immigranten gehandelt habe.
- ◆ Ein Eingriff in den Schutzbereich von Art. 2 des 4. Zusatzprotokolls zur EMRK (Freizügigkeit) habe nicht stattgefunden.
- ◆ Ein Eingriff in den Schutzbereich von Art. 2 des 1. Zusatzprotokolls zur EMRK liege ebenfalls nicht vor, weil Karina Slivenko 1999 ihre Sekundarschulausbildung abgeschlossen habe.

Zu verschiedenen Aspekten der von den Beschwerdeführerinnen vorgebrachten Rechtsverletzungen bezog die lettische Vertreterin keine Stellung. Dies betrifft u.a. den faktischen Entzug der Wohnung der Familie in Lettland, den die lettischen Behörden erreicht

hatten, indem sie einfach andere Personen in der Wohnung polizeilich meldeten und gleichzeitig die polizeiliche Anmeldung der Beschwerdeführerinnen aus dem Register entfernten. Frau Malinovska äußerte sich dazu nur soweit, als sie ausführte, dass man die Beschwerdeführerinnen schließlich nicht mit Gewalt aus der Wohnung entfernt und ihren Aufenthalt damit faktisch weiter geduldet hätte. Ebenso äußerte sie sich nicht konkret zu den vonseiten der Beschwerdeführerinnen vorgetragenen Vorfällen während der kurzen Abschiebehaft (erniedrigende Behandlung, Vorenthalten der Möglichkeit einer Kontaktaufnahme mit einem Rechtsanwalt u.a.).

Hinsichtlich der von den Beschwerdeführerinnen gleichfalls gerügten Vorenthaltung der lettischen Staatsbürgerschaft oder jedenfalls der Nichteinräumung der Möglichkeit, diese zu angemessenen Bedingungen zu erwerben, wies die Vertreterin Lettlands auf die mangelnde Integration der Beschwerdeführerinnen in Lettland (fehlende Sprachkenntnisse, keine Verwurzelung in der lettischen Kultur) und deren angeblich engere Bindungen zu Russland hin.

Der Prozessvertreter der Beschwerdeführer, der von der oben erwähnten Möglichkeit eines Vortrages in russischer Sprache Gebrauch machte, trug vor, dass die Beschwerdeführer trotz ihres langen Aufenthalts in Lettland zum Verlassen des Landes und ihrer Heimat gezwungen und darüber hinaus von den alten und hilfsbedürftigen Eltern Tatjana Slivenkos getrennt worden wären. Er erläuterte die Begehren seiner Mandanten, ohne sich dabei in dem Maße wie die Vertreterin der Gegenseite in juristische Einzelheiten zu vertiefen. Ohnehin waren der Sachverhalt und die Ansicht der Beschwerdeführer aus der vorab veröffentlichten Pressemitteilung des Gerichtshofs bekannt, so dass der Auftritt von Herrn Asnis wenig Neues brachte. Im Gegensatz zur Vertreterin Lettlands ging er jedoch in seiner Stellungnahme ausführlich auf die behaupteten Rechtsverletzungen im Zusammenhang mit der Internierung der beiden Frauen in Abschiebehaft ein. Insgesamt argumentierte er vornehmlich aus menschlicher Sicht und begab sich nicht in eine staats- bzw. völkerrechtliche Argumentation. Er charakterisierte den Zerfall der UdSSR als einen einmaligen Fall in der Rechtsgeschichte, der eine angemessene Lösung für die mit ihm verbundenen menschlichen Schicksale fordere.

Im Anschluss an die Ausführungen der Parteien stellten sieben Richter zusätzliche Fragen:

1. Richter Lorenzen: Welcher Unterschied bestand bzw. besteht in der ausländerrechtlichen Behandlung von (ehemaligen) russischen bzw. sowjetischen Militärangehörigen und Zivilisten in Lettland? Inwieweit waren die Beschwerdeführer in die lettische Gesellschaft integriert; welche Angaben können zur lettischen Sprachbeherrschung, zur Lebensweise der Beschwerdeführer und zur Pflegebedürftigkeit der Eltern von Tatjana Slivenko gemacht

werden?

2. Richter Maruste: Entspricht es den Tatsachen, dass die Namen der Beschwerdeführer auf einer von russischer Seite gefertigten Liste von Personen, die in Ausführung des russisch-lettischen Truppenabzugsabkommens Lettland zu verlassen hätten, enthalten sind? Wurde diese Liste aktualisiert bzw. war dies die letzte Liste dieser Art?
3. Richter Barreto: Wie erfolgte die Zuteilung von Wohnraum an russische bzw. sowjetische Militärangehörige; gab es für diese Personengruppe Sonderkonditionen? Welche Staatsangehörigkeit besitzen die Beschwerdeführerinnen? Falls sie die russische Staatsbürgerschaft besitzen, auf welcher Grundlage haben sie diese erworben?
4. Richter Kovler: Wurde bei der Verhaftung der Beschwerdeführerinnen, bei und nach ihrer Ausreise aus Lettland durch die lettischen Behörden Eigentum der Beschwerdeführer beschädigt?
5. Richterin Strážnická: Existierte für russische bzw. sowjetische Militärangehörige ein spezielles Melderegister oder war dieses einheitlich für alle in Lettland lebenden Personen?
6. Richterin Greve: Existierten verschiedene Rechtsregime für Militärangehörige und die normale Bevölkerung in Lettland bzw. in der Lettischen SSR? Genossen Militärangehörige einen besonderen Status hinsichtlich Wohnraum und sozialer Versorgung?
7. Richter Makarczuk: Wurden weitere spezielle Vereinbarungen zwischen Lettland und Russland zum Truppenabzug und dessen Umsetzung getroffen? Welche Namen wurden in die Liste vom 31. März 1994 aufgenommen?

Es folgte eine Verhandlungspause. Anschließend antworteten die Parteien auf die Fragen, soweit die Beantwortung keine zusätzliche Vorbereitung oder die Beibringung von Dokumenten erforderte.

Frau Malinovska antwortete ausführlich auf die Frage des Richters Lorenzen. Sie erläuterte den lettischen Standpunkt, dass Ehefrau und Kind, trotzdem sie im ersten Lebensjahr nach Lettland zuzogen bzw. in Lettland geboren wurden, nie in Russland gelebt hatten und folglich möglicherweise in den Genuss einer rechtlichen Privilegierung kommen könnten, rechtlich dem minderprivilegierten Manne folgen. Die Frage nach der Integration der Beschwerdeführerinnen in die lettische Gesellschaft beantwortete Frau Malinovska mit einem einzigen Wort: „Nein.“ Zudem sei ihr nicht bekannt, dass die beiden der lettischen Sprache mächtig wären. In der Folge, insbesondere hinsichtlich der Liste vom 31. März 1994, verwies die lettische Vertreterin oftmals auf die beiden russischen Parteien, die besser in der Lage seien, die betreffenden

Fragen zu beantworten. Sie verneinte Beschädigungen von Eigentum im Zusammenhang mit der Verhaftung und der Ausweisung der Beschwerdeführerinnen. Beide hätten die Wohnung freiwillig verlassen und – so wörtlich – die Wohnungstür hinter sich abgeschlossen. Auch an dieser Stelle ging sie nicht auf die vorherigen Ausführungen des Anwalts der Beschwerdeführer Asnis ein, nach denen massiv polizeilicher Zwang auf die beiden Frauen ausgeübt wurde.

Für die Beschwerdeführer bezog zu den aufgeworfenen Fragen Anwalt Portnov in russischer Sprache Stellung. Er beantwortete allerdings keine der Fragen direkt, sondern nahm in allen Fällen die von Gericht gewährte Äußerungsfrist in Anspruch, da weitere Erkundigungen erforderlich wären.

Als letzter äußerte sich der russische Repräsentant. Für seinen Vortrag war insbesondere kennzeichnend, dass er weniger auf die Fragen der Richter einging, als vielmehr die Gelegenheit nutzte, viele der schon in seiner einleitenden Einlassung vorgetragenen allgemeinen Äußerungen zur politischen Bedeutung des Falles und zu verschiedenen Aspekten der russisch-lettischen Beziehungen im Zusammenhang mit dem Truppenabzugsabkommen zu wiederholen und zu vertiefen.

IV. Bedeutung des Falles

Wie oben angedeutet, spricht insbesondere die Übertragung des Falles auf die Große Kammer für die dem Fall seitens des EGMR beigemessene rechtliche Bedeutung. Ein Hinweis auf die politische Bedeutung des Falles war das rege Medieninteresse, das sich in der Anwesenheit mehrerer, vor allem russischer Kamerateams und einer intensiven Interviewtätigkeit vor und nach der Verhandlung sowie in der Verhandlungspause zeigte.

Jedoch ist zu bedenken, dass der Sachentscheidung eine Zulässigkeitsprüfung vorausgeht, die auch in Fällen im vom uns beobachteten prozessualen Stadium häufig zu Lasten der Kläger ausgeht. Sollte die Kammer die Klage dagegen für zulässig halten, so ist mit einem Urteil gleichwohl nicht vor Mitte nächsten Jahres zu rechnen.

Für Russland als drittbeteiligter Seite bot sich durch den Fall eine reizvolle Möglichkeit, die in vielen Fällen sicher nicht unbegründeten Diskriminierungsvorwürfe hinsichtlich der russischen Minderheiten in den baltischen Staaten vor einem geeigneten Forum wieder einmal in die Öffentlichkeit zu tragen. Davon zeugen auch die zahlreichen den Streitfall begleitenden Meldungen in der russischen Presse und Stellungnahmen der am Verfahren Beteiligten in

Interviews. So äußerte z.B. der russische Repräsentant Laptev in einem Interview gegenüber der Zeitung „Trud“ den sehr subjektiven Eindruck, Russland habe in der Verhandlung einen „ausschließlich juristischen Standpunkt eingenommen, der sich streng an den Regeln der EMRK und an deren Sicht dessen, was man „contemporary European law“ nennt, orientiere“. Dagegen habe der Position Lettlands in der Verhandlung einen „bedrückenden“ Eindruck hinterlassen. „Die Vertreter der Regierung Lettlands wollten mit uns nicht in einen Streit um juristische Fragen treten. Sie ... verharrten in der Bekräftigung, dass die UdSSR ihr Land okkupiert hätte ... Ihr Verhalten hat bei denen, die der Verhandlung bewohnten, lediglich Lächeln hervorgerufen.“

Für die baltischen Staaten und insbesondere Lettland sollte ein Urteil im Fall Slivenko hilfreich sein, um zwischen berechtigten nationalen Interessen einerseits und individuellem Menschenrechtsschutz andererseits zu einer ausgewogenen Politik gegenüber der russischen Minderheit zu finden. Dass den EU-Aspiranten der politische Wille dazu nicht grundsätzlich fehlt, zeigen etwa die zahlreichen Nachbesserungen der jeweiligen Einbürgerungsgesetze, die sich in ihren ursprünglichen Fassungen noch die deutliche Kritik des Europarates und zahlreicher Menschenrechtsorganisationen zugezogen hatten.

Jedoch sollte zum anderen die praktische Bedeutung des Falles, insbesondere für die russische Minderheit, nicht überschätzt werden. Wie wir einem Gespräch mit einem der Richter nach der Verhandlung entnehmen konnten, ist mit einer Flut ähnlich zu entscheidender Anträge sowohl an den Gerichtshof als auch an die lettischen Behörden nicht zu rechnen, da für die meisten Betroffenen mit ähnlichem Schicksal die Rechtsmittelfristen verstrichen sein dürften. Immerhin 19 analoge Beschwerden aus Lettland liegen dem Gerichtshof aber vor. Zwei Fälle (Aleksandr Kozlovskij; Familie Sysoev), mit denen ebenfalls die Anwälte Asnis und Portnov betraut sind, sollen sich in einem „relativ fortgeschrittenen Stadium“ befinden. Aleksandr Kozlovskij wurde die Eheschließung mit einer in Lettland lebenden Frau und die Ausstellung einer Geburtsurkunde für ihr gemeinsames Kind verweigert. In der Familie Sysoev sind zwei Personen russische Staatsbürger und zwei Personen verfügen über keinerlei Staatsbürgerschaft, wobei eine der Töchter mit einem Offizier der lettischen Armee verheiratet ist, was für beide permanent zu Problemen führt. In beiden Fällen wurde der russische Präsident Putin darum ersucht, dass Russland wie in der Sache Slivenko dem Verfahren als dritte Partei beitrifft. Eine diesbezügliche Zusage steht noch aus.

Nachtrag

Am 23. Januar 2002 wurde die Beschwerde der Slivenkos für zulässig erklärt, soweit sie die von Tatjana und Karina Slivenko behaupteten Verletzungen der Artikel 5, 8 und 14 EMRK betrifft.

Als unzulässig abgewiesen wurden die Anträge hinsichtlich der anderen von Tatjana und Karina behaupteten Verletzungen, weil nach Ansicht des Gerichts keine Eigentumsverletzungen stattfanden, die Beschwerdefrist verstrichen sei, der Schutzbereich der entsprechenden Normen der EMRK nicht eröffnet sei bzw. der Vortrag der Beschwerdeführerinnen unsubstantiiert war. Abgewiesen wurden ebenso die von Nikolaj Slivenko vorgebrachten Anträge, weil dessen Eigentum nicht verletzt worden sei und er Lettland verließ, noch bevor dort die EMRK am 27. Juni 1997 in Kraft trat.

Dem ging jedoch die Feststellung voraus, dass der Gerichtshof entgegen dem lettischen Vortrag nicht gehindert sei, Maßnahmen, die im Zuge der Implementation des Truppenabzugsabkommens von 1994 vorgenommen wurden, auf ihre Vereinbarkeit mit den Rechten der EMRK zu überprüfen.

Ursprünglich war die Entscheidung des Gerichtshofs über die Zulässigkeit der Beschwerden schon für den 12. Dezember 2001 vorgesehen, wurde jedoch wegen der Komplexität des Falles und divergierender Meinungen der Richter verschoben.

Nunmehr haben die Parteien drei Monate Zeit, sich gütlich zu einigen. Gelingt dies nicht, so wird das Gericht die Begründetheit der Beschwerden prüfen und ein Sachurteil abgeben. Dabei erscheint es als wahrscheinlich, dass Lettland bestrebt ist, eine gütliche Einigung herbeizuführen, um ein Urteil zugunsten der Slivenkos und damit einen prorussischen Präzedenzfall zu verhindern. Fraglich ist, ob die Beschwerdeführer bei einem für sie vorteilhaften Angebot von lettischer Seite auf einem Urteil bestehen werden.

Slivenko i drugi protiv Letonije, 14. studeni 2001.

Jedan dan na europskom sudu za ljudska prava u Strasbourgu

Axel Bormann i Stefan Hanisch, Berlin

1. Uvod

Izvorni Europski sud za ljudska prava je osnovan 1959. godine u Strasbourgu kako bi se bavio pritužbama zbog povrede odredbi *Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda* od 4. studenoga 1950. (Europska konvencija o ljudskim pravima, EMRK – njemačka kratica). Koncem 1998. godine izvorni dvostruki sustav, koji se sastojao od nekadašnje Komisije za ljudska prava i izvornog, tada još uvijek privremenog suda, zamijenjen je konceptom trajnog suda. Cilj ove reforme, o kojoj su na sastanku održanom 9. listopada 1993. u Beču odlučili šefovi država i vlada zemalja zastupljenih u Vijeću Europe, bio je poboljšati učinkovitost zaštitnih mehanizama i skratiti trajanje postupka. Revizija postupovnih pravila je postala nužna radi rastućeg broja tužbi, njihove sve veće složenosti, proširenja članstva Vijeća Europe kao i zbog sve dužeg trajanja postupaka.

Stupanjem na snagu 11. *Dodatnog protokola Europske konvencije o ljudskim pravima* započeo je 1. studenoga 1998. s radom novi Europski sud za ljudska prava. Sud čini određeni broj sudaca, koji je jednak broju država članica Vijeća Europe, koje su prihvatile nadležnost suda. Broj sudaca istog državljanstva nije ograničen, tako da slučajno jedan talijanski sudac radi za San Marino i jedan švicarski za Lihtenštajn. Suce bira parlamentarna skupština za razdoblje od šest godina, pri čemu je vrijeme službe sudaca izabranih na prvim izborima završavalo nakon tri godine, tj. krajem 2001., kako bi se polovica sudaca birala iznova svake tri godine.

U posebnosti postupka spada i činjenica da se zbog prednosti koja je dana sporazumno rješavanju sporova samo jedan manji dio tužbi završi sudskom odlukom. Godine 2000., 6769 tužbi je ili poništeno ili odbačeno kao nedopušteno, 1082 je pripušteno u daljnji postupak, ali su u samo 695 slučajeva izrečene presude.

Prihvat nadležnosti, a time i odluka ovoga suda ne proizlazi automatski iz članstva dotične države u Vijeću Europe. Za takvo što je potrebna i ratifikacija 11. *dodatnog protokola Europske konvencije o ljudskim pravima*. Armenija i Azerbejdžan su dvije države koje su posljednje pristupile Vijeću Europe tako da još uvijek nisu ratificirale gore spomenuti protokol, te stoga

dosad nisu prihvatile nadležnost suda, a i ne postavljaju suce.

Sud i s njim povezana mogućnost priziva na jednu međunarodnu neovisnu instancu, a pod pretpostavkom da su iscrpljene sve mogućnosti domaće pravne zaštite, ima posebno značenje za građane jugoistočno i istočno-europskih post-socijalističkih država, s obzirom na činjenicu da jamstvo odvijanja postupka u skladu s načelima pravne države nije posvuda ostvareno, te na činjenicu velikog broja slučajeva izvanjskih pritisaka na pravosuđe. U konačnici djelatnost suda za ljudska prava podupire ove zemlje na putu razvoja u demokratske pravne države. O tome svjedoči, s jedne strane veliki broj tužbi iz ovih zemalja, a s druge strane također i mnogobrojnost tu objavljenih pravnih savjetnika, znanstvenih monografija, novinskih članaka i članaka u časopisima, a koji se tiču djelatnosti suda. Tako je npr. u Rusiji, koja je 28. veljače 1996. pristupila *Konvenciji o ljudskim pravima* i ratificirala je 5. svibnja 1998., saznanje o mogućnosti podnošenja tužbe sudu u Strasbourgu postalo sastavni dio javne svijesti. Prema riječima ruskog odvjetnika Aleksandra Asnisa, koji s partnerom Vitalijem Portnovom, pored obitelji Slivenko zastupa još dvije stranke iz Rusije u tužbama protiv Republike Letonije pred sudom za ljudska prava, ovaj pravni put je: „jedan adut kojeg treba odigrati u svakoj prilici i skoro nakon svake presude, koja ne zadovoljava jednu od stranaka u sporu i njihove odvjetnike“. S druge je pak strane, znanje o postupku i drugim detaljima rada suda iznimno slabo razvijeno. Tako se od strane mnogih, a između ostalih i od odvjetnika, ne uočava da se u slučaju ovog suda ne radi o nekakvoj nad-revizionoju instanci, za koju bi nacionalno pravo predstavljalo mjerilo odlučivanja, već se radi o sudu koji utvrđuje konkretne povrede *Europske konvencije o ljudskim pravima*.

S druge strane, pristup post-socijalističkih država ovoj konvenciji i s tim pristupom povezan stalni porast broja članica od 23 države godine 1989. na sada već 43, suočava sud s potpuno novim činjeničnim i tehničkim problemima koje on valja svladati.

2. Činjenično stanje

Slučaj Slivenko se tiče tužbe protiv Republike Letonije prema **čl. 34** Konvencije o ljudskim pravima, koju su sudu podnijeli Tatjana Slivenko, njezin suprug Nikolaj Slivenko i njihova kćerka Karina Slivenko.

Sva tri tužitelja su pripadnici ruskog naroda. Tatjana Slivenko je rođena u Estoniji 1959. godine, a odselila je u dobi od jednog mjeseca s roditeljima u Letoniju. Nikolaj Slivenko, rođen 1952. i

oficir je nekadašnje sovjetske armije, te je 1977. premješten u Letoniju gdje se 1980. oženio za svoju sadašnju suprugu. Njihova kćerka Karina Slivenko rođena je 1980. Obitelj je imala stalno prebivalište u Rigi, u Letoniji. Sada žive u Kursku, u Rusiji.

Nakon državne neovisnosti Letonije godine 1991. roditelji Tatjane Slivenko, ona sama i njezina kćerka upisani su u letonski registar stanovništva kao „nekadašnji građani SSSR-a“. Dana 2. ožujka ili 5. lipnja 1994. (točan datum je predmet spora stranaka), Nikolai Slivenko, koji je u tome trenutku bio ruski državljani, istupio je iz ruske armije i 7. listopada 1994. zatražio je dozvolu boravka u Letoniji. Letonske službe, nadležne za pitanja državljanstva i migracija uskratile su mu tu dozvolu uz uputu, da bi obitelji nekadašnjih oficira sovjetske armije i oni sami, a prema rusko-letonskom sporazumu o povlačenju ruskih trupa iz Letonije od 30. travnja 1994., trebale napustiti zemlju. Dana 29. studenog 1994. ta ista služba je iz letonskog registra stanovništva izbrisala Tatjanu i Karinu Slivenko.

Nikolaj Slivenko je protiv odluke o odbijanju zahtjeva za izdavanje dozvole boravka pokrenuo parnicu koju je izgubio na sudu druge instance. Protiv ove presude nije ulagao daljnje pravne lijekove.

Dana 20. kolovoza 1996. protiv tužiteljica je donesen nalog o izgonu. Dana 22. kolovoza 1996. uručen im je nalog o iseljenju, koji ipak nije izvršen.

Nikolaj Slivenko je 1996. godine otputovao u Rusiju, gdje je obitelji Ministarstvo obrane na raspolaganje stavilo dvosobni stan. Usprkos tome, obje žene su ostale u Letoniji. Tatjana Slivenko je u svoje ime i u ime svoje kćerke podigla tužbu protiv ovih mjera državnih službi. Nakon presuda prve i druge sudske instance, koje su udovoljavale zahtjevima, Vrhovni sud je ipak dana 7. siječnja 1998. godine tužbu vratio na ponovno odlučivanje prizivnom sudu, koji je dana 6. svibnja 1998. odlučio da obje žene kao dio obitelji Nikolaja Slivenka trebaju napustiti zemlju. Ova odluka je 29. srpnja 1998. potvrdio Vrhovni suda.

Na temelju sada već pravovaljanog naloga o izgonu od 20. kolovoza 1996., obje žene su za kraće vrijeme stavljene u pritvor za osobe koje čekaju na izgon. Policija je dana 16. ožujka 1999. pretražila stan roditelja Tatjane Slivenko. Istog je dana Karina Slivenko ponovno uhićena, te zadržana u pritvoru za osobe koje čekaju izgon.

Godine 1999. obje žene su obavještene da moraju odmah napustiti Letoniju. Potom su one

dana 11. srpnja 1999. otputovale k Nikolaju Slivenku. Tada je je Karina Slivenko već dovršila srednjoškolsko obrazovanje u Letoniji.

Sve do 20. kolovoza 2001. Tatjani Slivenko i njezinoj kćerki na temelju naloga o izgonu bilo je uskraćeno pravo posjeta roditelja koji su ostali u Letoniji, a koji su bolesni i kojima je potrebna skrb. Od tada one mogu dobiti vizu za posjet, koja im omogućava boravak u trajanju od najduže 90 dana godišnje. Nikolaj Slivenko, koji je dobrovoljno napustio zemlju mogao je više puta posjetiti Letoniju u razdoblju od 1996. do 2001.

3. Sažetak zahtjeva tužitelja

A) Sadržaj tužbe koju je dana 28. siječnja 1999. obitelj Slivenko dostavila Europskom sudu za ljudska prava bio je (skraćena verzija):

1. Tužitelji navode, da je izgonom iz Letonije povrijeđeno njihovo pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života, a prema čl. 8 *Konvencije o ljudskim pravima*. Prema njihovu shvaćanju, korektno tumačeni letonsko-ruski sporazum o povlačenju trupa ne bi uopće zahtjevao njihov izgon. Ali ako bi se ipak došlo do suprotnog zaključka i tada bi čl. 8 *Konvencije* svakako imao prvenstvo u primjeni.

2. Tužitelji nadalje navode povredu zabrane diskriminacije iz čl. 14 *Konvencije*, budući da su iz Letonije protjerani kao članovi ruske etničke manjine i kao članovi obitelji nekadašnjeg pripadnika ruske vojske. Tužitelji tvrde da im je prvo otkazan, a onda i uskraćen status „nekadašnjih državljana SSSR-a“ (zakon Republike Letonije o nekadašnjim građanima SSSR-a), a koji bi status spriječio njihov izgon. Stoga smatraju da su bili podvrgnuti drugačijem postupku, negoli ostali ne-Lettonci koji su stalno boravili u Letoniji.

3. Tužitelji navode, da je povrijeđeno njihovo pravo na zaštitu vlasništva iz čl. 1. *Prvog dodatnog protokola konvencije o ljudskim pravima*, budući da radi gubitka statusa prebivališta i izгона iz Letonije izmajmljeni stan u Rigi nisu mogli privatizirati. Nadalje navode da su letonske vlasti, nakon preseljenja obitelji u Rusiju, sebi omogućile pristup stanu, pri čemu su ukradeni ili uništeni neki osobni predmeti koji su ostavljeni u stanu.

4. Osim toga tužitelji se pozivaju na povredu prava na pravično suđenje iz čl. 6. *Konvencije*, a s obzirom na tijek sudskog postupka u Letoniji u pogledu zakonitosti njihova boravka u Letoniji.

5. Tužitelji također tvrde da protivno čl. 13. *Konvencije* nisu imali pravo na učinkovitu pravnu zaštitu protiv odluke o protupravnosti njihova boravka u Letoniji i protiv ovlaštenja na izgon.

6. Tatjana i Karina Slivenko nadalje navode, da okolnosti njihova uhićenja dana 29. listopada 1998. i okolnosti pritvora Karine Slivenko od 16.-17. ožujka 1999 predstavljaju neljudsko i ponižavajuće postupanje, koje zabranjuje čl. 3. *Konvencije*.

7. Tatjana i Karina Slivenko tvrde, da je njihovo uhićenje bilo samovoljno i nezakonito, te da im uz sav trud nije uspjelo pokrenuti sudsko preispitivanje zakonitosti uhićenja, zbog čega smatraju da predleži povreda njihovih prava sadržanih u čl. 1. stavcima 1. i 4. *Konvencije* (pravo na sigurnost i slobodu).

8. U svom pismu sudu dana 10. rujna 2000. tužiteljice nadalje navode povredu čl. 2. *Četvrtog dodatnog protokola konvencije* (sloboda kretanja), a s obzirom na njihovo uhićenje.

9. Osim svega gore navedenog, sva tri tužitelja zahtijevaju pravednu odštetu prema čl. 41. *Konvencije*.

4. Razlozi za iznimnu važnost ovog slučaja

B) Dana 23. travnja Ruska federacija je izrazila svoju želju, da prema čl. 36 st. 1. *Konvencije* bude uključena kao treća strana u sporu. Dana 14. lipnja 2001. donesena je odluka da u ovom postupku sudi Veliko vijeće.

Baš ovom postupku pridana je tolika važnost iz prvenstveno dva razloga:

1. Rusija po prvi put nastupa pred međunarodnim sudom u obrani prava jednog svog državljanina.

2. O ishodu ovog postupka ovisi sudbina daljnjih 19 tužbi ruskih državljana protiv Letonije, koje su već predane sudu, a koje trenutno ne obrađuje tajništvo suda.

Do angažmana Rusije u ovom postupku je navodno došlo preko molbe, koju je u svezi s ovim slučajem Tatjana Slivenko uputila predsjedniku Putinu.

5. Neka proceduralna pitanja

O ovom slučaju raspravljalo se pred Velikim vijećem, koje čini 17 sudaca. Ovo vijeće je značajno prošireno u odnosu na uobičajena vijeća u kojima odlučuje 7 sudaca. U slučajevima u kojima odlučivanje o pravnoj stvari pokreće dalekosežna pitanja tumačenja konvencije ili dopunskih protokola ili u kojima se pak ne može isključiti mogućnost da donesena odluka možda vodi u odstupanje od prijašnjih odluka suda, sudsko vijeće koje je zapravo nadležno može stvar prenijeti pred Veliko vijeće. Upravo to se i dogodilo u slučaju Slivenko što govori o shvaćanju znatne važnosti slučaja iz pozicije samog suda.

Službeni jezici suda su samo francuski i engleski. Redoviti opseg prevoditeljskih poslova (i time povezani odgovarajući troškovi) znatno je manji nego kod institucija EU-a. Kako tužitelji, osobito kod individualnih tužbi ne bi dolazili u nepovoljniji položaj, sud može na zahtjev stranke dozvoliti da se pismeni podnesci dostavljaju na jednom od jezika dotične zemlje. Isto to vrijedi i za usmeno izlaganje na sudskoj raspravi. Prevodi se ipak samo s jezika te zemlje na engleski i francuski. Za razumijevanje tijeka rasprave stranke su upućene na vlastite prevoditelje. Ova okolnost je u slučaju Slivenko i dr. očigledno dovela do toga, da tužiteljice unatoč svojoj neposrednoj nazočnosti nisu mogle izravno pratiti tijek događaja na sudskoj raspravi. Samo njihov odvjetnik Asnis je imao prijevod osobne prevoditeljice.

Nakon ulaska sudaca u dvoranu i službenog otvaranja rasprave uslijedilo je iznošenje stavova stranaka u sporu. Prva je riječ imala gđa. Kristina Malinovsk u svojstvu zastupnice letonske vlade. Nakon nje govorio je gospodin Aleksandar Asnis, odvjetnik iz Moskve u svojstvu zastupnika tužitelja. Nakon gospodina Asnisa svoje uvodno izlaganje imao je zastupnik ruske vlade gosp. Pavel Laptev.

U ovom sažetku ne bih dublje ulazio u to što su pojedini zastupnici stranaka govorili u svojim izlaganjima već bih se više usredotočio na dodatna pitanja sudaca koja su uslijedila u nastavku rasprave:

1. Sudac Lorenzen: Kakva razlika je postojala odnosno još uvijek postoji u pravnom postupku prema strancima, a između (nekadašnjih) ruskih odnosno sovjetskih vojnih osoba i civila u Letoniji? U kolikoj mjeri su tužitelji bili integrirani u letonsko društvo; koji podaci se mogu dati o znanju letonskog jezika, o načinu života tužitelja i o stvarnim potrebama za njegovom roditelja Tatjane Slivenko?

2. Sudac Maruste: Odgovara li činjenicama tvrdnja da su imena tužitelja bila na listi osoba koju je sastavila ruska strana, a koje osobe su u izvršavanju rusko-letonskog sporazuma o povlačenju trupa morale napustiti Letoniju?

3. Sudac Barreto: Na koji način se vršila dodjela stambenog prostora ruskim odnosno sovjetskim vojnim osobama; jesu li za ove grupe osoba postojali posebni uvjeti? Čije državljanstvo imaju tužiteljice? Ukoliko imaju rusko državljanstvo, na koji način su ga stekle?

4. Sudac Kovler: Je li prilikom uhićenja tužiteljica, za vrijeme i nakon njihovog odlaska iz Letonije od strane letonskih vlasti, oštećena njihova imovina?

5. Sutkinja Stražnicka: Jesu li za ruske odnosno sovjetske vojne osobe postojali specijalni registri za prijave ili su oni bili zajednički za sve osobe koje žive u Letoniji?

6. Sudac Greve: Jesu li postojali različiti pravni sustavi za vojne osobe i obično stanovništvo u Letoniji odnosno u Letoniji u sastavu SSSR-a? Jesu li vojne osobe uživale posebni status obzirom na stambeni prostor i socijalnu skrb?

7. Sudac Makarczuk: Jesu li sklopljeni daljnji posebni sporazumi između Letonije i Rusije o povlačenju trupa i primjeni ovog prvog sporazuma? Koja su imena uključena na listu od 31. ožujka 1994?

Nakon pitanja sudaca uslijedila je pauza. U nastavku rasprave stranke su odgovorile na postavljena pitanja, ukoliko davanje odgovora nije zahtijevalo nikakvu dodatnu pripravu ili prilaganje dokumenata. Zastupnik tužitelja, gospodin Asnis je iskoristio u potpunosti mogućnost naknadnog davanja odgovora pa nije izravno odgovorio ni na jedno postavljeno pitanje. Gđa. Malinovska, predstavnica letonske vlade je na neka pitanja odgovorila (u što ne želim ovdje dublje ulaziti), a za neka se poslužila istom mogućnošću koju je iskoristio gospodin Asnis. Predstavnik ruske vlade, gospodin Laptev je vrlo malo odgovarao na pitanja, a puno više je

iskoristio priliku za produbljivanje i ponavljanje svojih već prije iznesenih stavova o političkom značaju slučaja Slivenko i o različitim aspektima rusko-letonskih odnosa u svezi sa sporazumom o povlačenju trupa.

S njemačkog preveo: JOSIP ŠKARPA

VIJEĆE EUROPE

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

Povijesni razlozi nastanka, organizacija i postupak

Informacije iz ovog priloga potječu od Kancelara Europskog suda za ljudska prava s njemačkog preveo Josip Škarpa

I. POVIJESNI RAZLOZI NASTANKA

A. Europska konvencija o ljudskim pravima iz 1950. godine

1. *Konvenciju o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda* donijelo je Vijeće Europe. Potpisana je 4. studenog 1950. u Rimu i stupila je na snagu 1953. godine. Cilj donositelja *Konvencije* bio je da se učine prvi koraci ka kolektivnoj provedbi prava zajamčenih Općom konvencijom o ljudskim pravima UN-a iz 1948. godine.
2. Pored popisa građanskih i političkih prava i sloboda *Konvencija* je uredila sustav provedbe obveza koje su prihvatile države članice. Tri organa su među sobom podijelila ovu odgovornost: Europska komisija za ljudska prava (osnovana 1954.), Europski sud za ljudska prava (osnovan 1959.) i Odbor ministara Vijeća Europe, koji čine ministri vanjskih poslova država članica ili njihovi zamjenici.
3. Prema *Konvenciji* iz 1950. države članice, a i fizičke osobe, udruge osoba i nedržavne organizacije, ukoliko je dotična država članica dopustila pravo na podnošenje individualne tužbe, mogu uložiti tužbu protiv države članice temeljem mogućih povreda prava iz *Konvencije*.
Formalne pretpostavke dopustivosti tužbe prvo ispituje *Komisija*. Ukoliko su tužbe formalno ispravne, a mirno rješenje spora nije postignuto, Komisija sastavlja izvješće u kojemu je sažeto činjenično stanje i u kojemu Komisija daje svoje mišljenje o utemeljnosti slučaja. Ovo izvješće se dostavlja Odboru ministara.
4. Ukoliko se dotična država obvezala na poštivanje odluka suda, kako Komisija tako i svaka država koje se to tiče, mogu u roku od 3 mjeseca nakon dostave izvješća Komisije Odboru

ministra, slučaj dovesti pred sud, a kako bi se došlo do konačne obvezujuće odluke. Pojedinci ranije nisu imali pravo svoje tužbe iznositi pred sud.

Ako slučaj ne bi bio predan sudu, odlučivanje o postojanju povrede Konvencije i ukoliko je to potrebno, izricanju pravedne odštete žrtvi bilo je u domeni Odbora ministara. Odbor ministara je također bio odgovoran za nadziranje provedbe odluka suda.

B. Daljnji razvoj Konvencije

5. Od stupanja na snagu Konvencije doneseno je 11 dodatnih protokola. Dodatni protokoli br. 1, 4, 6 i 7 uveli su neka daljnja prava i slobode u Konvenciju. Dodatni protokol br. 2 ovlastio je sud za traženje vještačenja. Dodatni protokol br. 9 je dao pravo pojedincima da svoje tužbe podnose sudu pod uvjetom da je dotična država upravo taj Dodatni protokol ratificirala i da je suglasnost dao Odbor, koji je u samu stvar već uključen. Dodatni protokol br. 11 je iznova organizirao kontrolni mehanizam. Preostali protokoli tiču se organizacije i postupka pred organima *Konvencije*.
6. Od godine 1980. broj tužbi uložениh organima *Konvencije* raste na takav način, da je postalo teško okončati postupke u primjerenom roku. Ovaj problem se još više zaoštrio primitkom novih država članica (1990).

Broj godišnje registriranih tužbi porastao je od 404 tužbe 1980. godine na 2037 1993. godine. Do 1997. godine ovaj broj se još udvostručio (4750). Broj neregistriranih ili privremenih sudskih spisa, koji su svake godine bivali dostavljeni Komisiji, narastao je godine 1997. na preko 12000. Statistika suda je izgledala slično: broj tužbi koje su godišnje dostavljene sudu je narastao sa 7 - 1981. godine na 52 - 1993. godine i 119 - 1997. godine.

7. Povećani broj slučajeva je prouzročio dugu raspravu o nužnosti reforme nadzornih organa *Konvencije*. Mišljenja o preuređenju sustava u početku rasprava su se razilazila. Konačno je ipak kao rješenje prihvaćeno osnivanje jednog jedinog stalnog suda. Cilj je zapravo bio, pojednostaviti strukturu kako bi se skratilo trajanje postupaka i istovremeno ojačao sudski karakter sustava, tako bi se dostigla opća obveznost odluka suda i da bi se dokinula pravosudna uloga Odbora ministara.

Dana 11. svibnja 1994. potpisan je *Dodatni protokol br. 11 pod nazivom «Preuređenje kontrolnog mehanizma»*.

II. NOVI EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA

A. Prijelazno vrijeme

8. Dodatni protokol br. 11 morale su ratificirati sve države članice i stupio je na snagu godinu dana nakon što je dostavljena posljednja isprava o ratifikaciji. Ova isprava dostavljena je Vijeću Europe u listopadu 1997. Uslijedila je faza pripreme u trajanju od jedne godine tijekom koje su birani suci koji su sudjelovali na konferencijama kako bi se poduzele nužne organizacijske i postupovne mjere za osnivanje suda. Suci su osobito birali svog predsjednika, dva podpredsjednika (koji su istovremeno predsjednici jednog odjela), dva daljnja predsjednika odjela, četiri podpredsjednika odjela, jednog kancelara i dva zamjenika tajnika. Osim toga donijeli su novi pravilnik o postupku.

Novi Europski sud za ljudska prava počeo je s radom dana 1. studenog 1998. godine stupanjem na snagu 11. dodatnog protokola. Dana 31. listopada s radom je prestao stari sud. Protokol je ipak predviđao da će Komisija nastaviti s radom još jednu godinu (do 31. listopada 1999.) kako bi obradila slučajeve koji su pripušteni na odlučivanje prije stupanja na snagu 11. dodatnog protokola.

B. Organizacija suda

9. Novi Europski sud za ljudska prava, koji je osnovan u skladu s izmijenjenom *Konvencijom* sastoji se od broja sudaca, koji odgovara broju država članica (sada je taj br. 41). Broj sudaca koji bi imali isto državljanstvo nije ograničen. Suce na razdoblje od 6 godina bira Parlamentarna skupština Vijeća Europe. Vrijeme službovanja polovice sudaca koji su izabrani na prvim izborima završava nakon 3 godine, kako bi se osiguralo, da se polovica sudaca svake tri godine iznova bira.

Suci kao osobe članovi su suda, a ne predstavljaju pojedine države. Oni se ne smiju baviti djelatnošću koja je nespojiva s njihovom neovisnošću, nepristranošću ili sa zahtjevima koje postavlja posao u punom radnom vremenu. Vrijeme njihovog službovanja završava s navršениh 70 godina života.

Skupština svih sudaca na razdoblje od 3 godine bira predsjednika, dva podpredsjednika i još

dva predsjednika odjela.

10. Sud je u skladu s pravilnikom suda podijeljen u 4 odjela u kojima je sastav sudaca usklađen zemljopisno i s obzirom na predstavljenost spolova, te vodi računa i o različitim pravnim sustavima država članica. Podpredsjednici suda predsjedavaju svaki po jednim odjeljenjem, a dva ostala predsjednika odjela koje je izabrao sud predsjedavaju dvama preostalim odjelima. Predsjednici odjela podupiru podpredsjednika odjela i po potrebi ih zamjenjuju.
11. Unutar svakog odjela formiraju se na razdoblje od 12 mjeseci odbori od po 3 sudca. Odbori su važan element preuređenja, budući da su oni od sada odgovorni za izbor slučajeva, što je ranije bio posao Komisije.
12. Unutar svakog odjela formiraju se vijeća od sedam članova koja se temelje na principu rotacije, pri čemu vijeću u svakom slučaju pripadaju predsjednik odjela i sudac koji je izabran od strane države članice, koja je ujedno i stranka u sporu. Ukoliko ovaj drugi sudac nije član vijeća, on u vijeću sjedi ex offo. Članovi vijeća koji nisu punopravni članovi jesu zamjenski članovi.
13. Veliko vijeće se sastoji od 17 sudaca i bira se na razdoblje od 3 godine. Pored članova po službenoj dužnosti – predsjednika, podpredsjednika i predsjednika odjela – veliko vijeće se formira rotacijom dvaju grupa, koje se mijenjaju svakih 9 mjeseci. Ove grupe se sastavljaju uzimajući u obzir zemljopisnu ujednačenost, te trebaju odražavati različite pravne tradicije.

C. Postupak pred sudom

1. Općenito

14. Svaka država članica (tzv. državna tužba) ili svaki pojedinac, koji tvrdi da je žrtva povrede *Konvencije* (tzv. individualna tužba), može tužbu uložiti izravno sudu u Strasbourgu s tvrdnjom da je jedno od prava zajamčenih *Konvencijom* povrijeđeno od strane države članice. Formular za tužbu i tiskanica s uputama može se zatražiti od ureda suda.
15. Postupak pred novim Europskim sudom za ljudska prava je kontradiktoran i javan. Rasprave su načelno javne, osim ako vijeće ili veliko vijeće zbog posebnih okolnosti slučaja odluči drugačije. Pismena koja su stranke dostavile uredu suda dostupna su javnosti.

16. Individualni tužitelji mogu i sami uložiti tužbu, ali se preporuča zastupanje od strane odvjetnika i čak je takvo zastupanje nužno na raspravama ili nakon odluke, da je tužba formalno ispravna, tj. pripuštena u daljnji postupak.
17. Službeni jezici suda su engleski i francuski. Tužbe se čak mogu dostaviti i na jednom od službenih jezika država potpisnica ugovora. Ali čim je utvrđeno da je tužba formalno ispravna, mora se primijeniti jedan od službenih jezika suda, osim ako predsjednik vijeća ili velikog vijeća dopusti uporabu jezika tužitelja.

2. Postupak formalnog preispitivanja tužbe

18. Svaka individualna tužba dodjeljuje se odjelu, čiji predsjednik imenuje podnositelja izvješća. Nakon prvog preispitivanja slučaja podnositelj izvješća odlučuje treba li slučaj obraditi pred tročlanim odborom ili pred sudskim vijećem.
19. Odbor može bez daljnjeg preispitivanja jednoglasno odlučiti o tome je li tužba formalno ispravna (tj. pripustiva) ili se može brisati iz registra tužbi.
20. Individualne tužbe koje odbor pripusti (tj. formalno ispravne tužbe) ili one koje su izravno dostavljene vijeću, kao i državne tužbe preispituju se pred vijećem. Vijeća utvrđuju kako formalnu ispravnost tako i utemeljenost tužbe i to u pravilu odvojeno, ali također i skupa, kad je takav postupak prikladan.
21. Vijeća mogu slučaj u svakom stadiju postupka uputiti pred veliko vijeće, ako slučaj postavlja teško pitanje tumačenja ove *Konvencije* ili ako postoji rizik odstupanja od već donesenih presuda, osim ako jedna od stranaka odbije upućivanje u roku od jednog mjeseca od obznane namjere upućivanja.
22. Prvi dio postupka se u pravilu odvija pismeno, iako vijeća također mogu odlučiti, da održe raspravu. U ovom slučaju se raspravlja i o problemima koji se odnose na utemeljenost.
23. Odluke vijeća o formalnoj ispravnosti tužbi, donesene većinom glasova, moraju se obrazložiti i objaviti.

3. Postupak o utemeljenosti

24. Čim je vijeće pripustilo tužbu u daljnji postupak, ono može strankama naložiti dostavu dodatnog dokaznog materijala i pisanih prikaza uključujući tu i zahtjev tužitelja za pravednom odštetom, te sudjelovanje na javnoj sudskoj raspravi po pitanju utemeljenosti slučaja.
25. Predsjednik vijeća može u interesu pravosudne djelatnosti svakoj državi ugovornici, koja nije stranka u postupku, ili svakoj osobi koje se slučaj tiče, a koja nije tužitelj, dati prigodu da u pisanom obliku zauzme stajalište o slučaju i da pod posebnim okolnostima sudjeluje na raspravi. Država ugovornica, čiji je tužitelj državljanin, ovlaštena je umiješati se u sudski postupak.
26. Za vrijeme trajanja postupka o utemeljenosti tužbe mogu se uz posredovanje kancelara voditi rasprave o mirnoj nagodbi. Ove rasprave su povjerljive.

4. Presude

27. Vijeća odluke donose većinom glasova. Svaki sudac, koji je sudjelovao u ispitivanju slučaja ima pravo presudi suda dodati posebni glas, koji je bilo u suglasnosti ili u nesuglasju s odlukom većine, ili dati jednostavnu izjavu da nije suglasan s presudom.
28. U roku od 3 mjeseca od donošenja presude vijeća svaka stranka može zahtijevati upućivanje slučaja pred veliko vijeće, ukoliko predmet postavlja neko teško pitanje tumačenja ili primjene *Konvencije* ili pak dalekosežno pitanje od općeg značaja. O takvim zahtjevima odlučuje odbor od 5 sudaca velikog vijeća. Ovom odboru pripadaju: predsjednik suda, predsjednici odjela, uz iznimku onoga koji pripada odjelu koji je donio presudu, te još jedan dodatni sudac koji se određuje rotacijom onih sudaca koji nisu članovi vijeća koje je odlučilo u konkretnom slučaju.
29. Odluka vijeća postaje pravomoćna istekom tromjesečnog roka ili ranije, ako stranke izjave da nemaju namjeru zahtijevati upućivanje slučaja pred veliko vijeće ili nakon odbijanja zahtjeva za upućivanje od strane odbora.
30. Ukoliko odbor prihvati zahtjev, veliko vijeće donosi odluku o obliku presude. Veliko vijeće

odlučuje većinom glasova i njegove su odluke pravomoćne.

31. Sve pravomoćne odluke suda obvezujuće su za one države članice protiv kojih su tužbe bile podnesene.
32. Odbor ministara Vijeća Europe je odgovoran za nadzor nad provođenjem presuda. Njegov zadatak je osigurati da države koje su počinile povredu Konvencije poduzmu potrebne mjere kako bi ispunile konkretne i opće obveze sadržane u presudi.

5. Različiti stavovi

33. Na zahtjev Odbora ministara sud može dati stručno mišljenje o pravnim pitanjima koja se tiču tumačenja Konvencije i dodatnih protokola.

Odluka Odbora ministara o zahtjevu za stručno mišljenja suda donosi se većinom glasova.

34. Stručna mišljenja sastavlja veliko vijeće, a prihvaćaju se većinom glasova. Svaki sudac može stručnom mišljenju dodati posebni glas ili jednostavnu tvrdnju o nedavanju suglasnosti takvom stručnom mišljenju.

S njemačkog preveo: *Josip Škarpa*

PRAVNI POLOŽAJ EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Dubravka Kezić

Od samog početka geneze Vijeća Europe, princip uvažavanja ljudskih prava jedan je od kamena temeljaca same Organizacije.

Značaj ljudskih prava naglašen je u nekoliko odredaba *Statuta Vijeća Europe* od 5. svibnja 1949., a članak 8. čak određuje da su ozbiljna kršenja ljudskih prava i temeljnih sloboda osnove za suspenziju ili isključenje države članice iz Vijeća.

Donošenju Europske konvencije o ljudskim pravima prethodila je *Opća deklaracija o pravima čovjeka* i *Američka deklaracija o pravima i dužnostima čovjeka*. Općoj je deklaraciji, naime, dano počasno mjesto u preambuli Europske konvencije. U preambuli, pored toga, Konvencija ustanovljava važna načela pravde i mira u svijetu, istinske političke demokracije te općeg razumijevanja i poštivanja ljudskih prava.

Na takav je način preambula uključila naznaku političke demokracije koja je nedostajala u relevantnim odredbama Statuta Vijeća Europe, a Konvenciju o ljudskim pravima predstavila kao vladajuću demokratsku savijest Europe.

Statut Vijeća Europe ne zahtjeva da države članice ratificiraju Konvenciju o ljudskim pravima, iako su one to ipak učinile. Radi se, prije svega, o međunarodnom ugovornom pravu koje je u specifičnom odnosu s cjelinom međunarodnog prava, Europskom unijom i pravom Europske unije te nacionalnim pravom.

Odnos Europskog suda za ljudska prava i Europske konvencije o ljudskim pravima prema međunarodnom pravu

Veliki dio Konvencije o ljudskim pravima čini međunarodno običajno pravo. Tako je Konvencija bila prvi međunarodni instrument o ljudskim pravima s intencijom zaštite širokog opsega građanskih i političkih prava kroz oblik međunarodnog ugovora, koji zakonski obvezuje visoke ugovorne stranke i kroz uspostavu nadzora nad primjenom ovih prava na unutarnjoj razini.

Odnos Europskog suda za ljudska prava i Europske konvencije o ljudskim pravima prema Europskoj uniji i pravu Europske unije

Iako Europska unija još nije ratificirala Konvenciju o ljudskim pravima, oni su ipak povezani na nekoliko razina.

Tako čl. 6. st. 2. *Ugovora o Europskoj zajednici* kaže da je ista obvezna poštivati Europsku konvenciju o ljudskim pravima iz 1950. godine.

Isto tako, *Sud Europske unije* prihvaća i poštuje jurisdikciju i načela razvijena od strane Europskog suda u Strasbourgu. Iako nije napisana, ova veza danas postoji u praksi.

Dodatna je veza sama činjenica što neka temeljna načela Europske konvencije već imaju snagu *međunarodnog običajnog prava* te su tako obvezujuća za sve organe i institucije međunarodnog prava, uključujući samu Europsku uniju.

Odnos Europskog suda za ljudska prava i Europske konvencije o ljudskim pravima prema nacionalnom pravu

Nacionalni parlamenti država članica ratifikacijom izražavaju svoj prihvrat Europske konvencije o ljudskim pravima. Dodatni je uvjet da država članica izjavi i spremnost da će prihvatiti jurisdikciju Europskog suda za ljudska prava.

Na samoj je državi da uredi djelovanje i pravnu snagu međunarodnih konvencija, gdje je minimum obveznosti jednak snazi samog nacionalnog zakona.

Tako *Ustav Republike Hrvatske* određuje izravnu primjenjivost i nadzakonsku snagu ratificiranih međunarodnih ugovora te ističe potrebu njihova uzajamnog nadopunjavanja s Ustavom. S druge strane, međunarodni ugovori u Njemačkoj imaju istu pravnu snagu kao i zakoni, što povlači posljedicu da *njemački Ustavni sud* nema pravo odlučivati o važenju i interpretaciji Europske konvencije o ljudskim pravima.

Pregled postupka pred Europskim sudom za ljudska prava u Strasbourg

Marko Ivkošić

Postupovna pravila suda (RULES OF COURT) su na snazi od 1. studenog 1998.

www.echr.coe.int

A. Preduvjeti za postupak:

- a) Članstvo države u Vijeću Europe
  - b) Ratifikacija Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda
  - c) Prihvataj jurisdikcije Europskog suda za ljudska prava u Strasbourg
-
1. Službeni jezici suda su engleski i francuski - Rules of Court (76) (Sud može dopustiti svjedocima da govore jezikom zemlje iz koje dolaze samo ako imaju prevoditelja)
  2. Zahtjev mora biti u pismenom obliku
  3. Zastupanje :
    - nije obvezno do odluke suda o dopustivosti žalbe
    - obvezno u daljnjem postupku nakon odluke suda o dopustivosti žalbe
  4. Materijalna osnova žalbe može se zasnivati na:
    - ▣ tvrdnji o neposrednoj (izravnoj) povredi i kršenju prava zajamčenih konvencijom
    - ▣ tvrdnji o posrednoj povredi ili kršenju prava zajamčenih konvencijom
(Žalbu mogu podnijeti pojedinci, skupine građana, nevladine organizacije, ali to ne mogu učiniti tijela državne vlasti tj. subjekti javnog prava)
  5. Kršenje prava zajamčenog konvencijom mora biti od strane državne vlasti
  6. Iscrpljen redovni pravni put tako da su iskorišteni pravni lijekovi koje predviđa nacionalna jurisdikcija, ali tu postoje izuzetci koje se u praksi suda naročito odnose na razuman rok za zaštitu povrijeđenih prava (čl. 6. Europske konvencije) kao npr. slučajevi :
    - Rajak v. Croatia no.49706/99, ECHR 2001-VI;
    - Styranski v. Poland no.28616/95, ECHR 1998-VII
  7. Vremenski rok za podnošenje žalbe ograničen je na šest mjeseci od učinjene povrede ili kršenja prava od strane države

B. Osnovna načela postupka

1. Načelo kontradiktornosti
2. Načelo javnosti (Za razliku od pojedinih nacionalnih prava vrlo široka interpretacija ovog načela vidljiva je i po dostupnosti svih odluka sa individualnim imenima stranaka na Internetu)
3. Načelo pravičnog suđenja
4. Načelo saslušanja stranaka- Rules of Court (63)
5. Načelo pokušaja nagodbe posredstvom Kancelara - Rules of Court (62)
6. Dokazni postupak
7. Presuda - Rules of Court (74)
8. Izvršenje presude ("Konačna odluka se dostavlja Vijeću ministara koji nadziru njeno izvršenje"(čl. 46 Europske konvencije), ali nema izrazitih pravnih sankcija protiv država koje ne izvršavaju odluke suda, ali u praksi je efikasan politički pritisak)

SELECTION OF IMPORTANT ARTICLES OF THE HUMAN RIGHTS CONVENTION FROM 1950, AND THE RULES OF PROCEDURE MENTIONED IN RECENT DECISIONS OF COURT CONCERNING CROATIA

Šime Jerčić

CONVENTION FOR PROTECTION OF HUMAN RIGHTS AND FUNDAMENTAL FREEDOMS, ROME, 24.XI. 1950.

Article 3 - PROHIBITION OF TORTURE

No one shall be subjected to torture or to inhuman or degrading treatment or punishment.

Article 6 - RIGHT TO A FAIR TRIAL

1 In the determination of his civil rights or of any criminal charge against him, everyone is entitled to a fair and public hearing within a reasonable time by an independent and impartial tribunal established by law. Judgment shall be pronounced publicly but the press and the public may be excluded from all or part of trial in the interest of morals, public order or national security in a democratic society, where the interest of the juveniles or the protection of the private life of the parties so require, or to the extent strictly necessary in the opinion of the court in special circumstances where publicity would prejudice the interest of justice.

Article 8 - RIGHT TO RESPECT FOR PRIVATE AND FAMILY LIFE

1 Everyone has the right to respect for his private and family life, his home and his correspondence.

2 There shall be no interference by a public authority with exercise of this right except such is in accordance with the law and is necessary in a democratic society in the interests of the national security, public safety or the economic well being of the country, for the prevention of disorder or crime, for the protection of health or morals, or the protection of the rights and freedoms of others.

Article 13 - RIGHT TO AN EFFECTIVE REMEDY

Everyone whose rights and freedoms as set forth in this Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been

committed by persons acting in an official capacity.

Article 14 - PROHIBITION OF DISCRIMINATION

The enjoyment of the rights and freedoms set forth in these Convention shall be secured without discrimination on any ground such as sex, race, colour, language, religion, political or other opinion, national or social origin, association with national minority, property, birth or other status.

Article 34 - INDIVIDUAL APPLICATIONS

The Court may receive applications from any person, non governmental organisation or group of individuals claiming to be the victims of a violation by one of the High Contracting Parties of the rights set forth in the Convention or the protocols thereto. The High Contracting Parties undertake not to hinder in any way the effective exercise of this right.

Article 36 - THIRD PARTY INTERVENTION

1 In all cases before a Chamber of the Grand Chamber, a High Contracting Party one of whose nationals is an applicant shall have the right to submit written comments and to take part in hearings.

Article 41 - JUST SATISFACTION

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction of injured party.

Article 44 - FINAL JUDGMENTS

2 The judgment of a Chamber shall become final

- a) when the parties declare that they will not request that the case be referred to the Grand Chamber; or
- b) three months after the date of the judgment, if reference of the case to the Grand Chamber has not been requested; or
- c) when the panel of the Grand Chamber rejects the request to refer under Article 43.

3 The final judgement shall be published.

Article 46 - BINDING FORCE AND EXECUTION OF JUDGMENTS

1 The High Contracting Parties undertake to abide by the final judgment of the Court in any case to which they are parties.

2 The final judgment of the Court shall be transmitted to the Committee of Ministers, which shall supervise its execution.

Article 59 - SIGNATURE AND RATIFICATION

2 The present Convention shall come into force after the deposit of ten instruments of ratification.

EUROPSKI SUD ZA LJUDSKA PRAVA-PRAVNI POLOŽAJ, NADLEŽNOST I POSTUPAK U VEZI PRAVORJEKA KOJI SE ODNOSE NA REPUBLIKU HRVATSKU

Prof. dr. Nina Vajić*

Priredila: Kornelija Valjan

I. Organizacija Europskog suda za ljudska prava

Europski sud za ljudska prava broji 41 suca, budući da Armenija i Azerbejdžan još nisu ratificirali Europsku konvenciju o ljudskim pravima.

IZBOR SUDACA

Svaka država članica prilaže listu od tri kandidata, s koje izbor suca Europskog suda za ljudska prava vrši Parlamentarna skupština Vijeća Europe.

Parlamentarna skupština danas ima manje ovlasti te izbor sudaca spada u njenu važniju nadležnost. Zato imaju tendenciju vlastitog izbora stručnjaka te »osoba visokog morala«. (U Parlamentarnoj skupštini Republike Hrvatske ima pet predstavnika te pet zamjenika predstavnika koji se mijenjaju svakim novim parlamentarnim izborima u RH).

Prva predložena lista RH bila je nakon intervjua, odbijena dok je s druge liste za suca Europskog suda izabrana prof. dr. Nina Vajić.

Poznavanje francuskog i engleskog jezika nije preduvjet ali je poželjno jer se vijećanje simultano prevodi, sudski se dokumenti ipak ne prevode.

ROTACIJA SUDACA

Dodatni protokol br.11 pod nazivom »preuređenje kontrolnog mehanizma« potpisan je 11. svibnja 1994. godine nakon što je u listopadu 1997. godine dostavljen vijeću Europe stupa na snagu godinu dana od dostave posljednje ratifikacijske isprave.

Njihove su novosti: mogućnost reizbora sudaca, rotacija sudaca nakon tri godine te vremensko ograničenje obavljanja funkcije. Naime, mandat sudaca Europskog suda iznosi šest godina dok

se svake treće godine mijenja polovica od ukupnog broja sudaca. Iako je prihvaćeno da se sudovanju sudaca ograniči do njihove 70-te godine života, učinjena je iznimka u pogledu temeljnog, ponovno izabranog Španjolskog suca čiji mandat ne prestaje istekom šest godina već navršanjem 70-te godine života.

SUDSKE ODLUKE

U vijeću i velikom vijeću Europskog suda za ljudska prava, dužnost je suca koji se ne slaže s presudom da izdvoji svoje mišljenje.

Ukoliko ne postoji suglasnost sudaca glede sadržaja i rješenja presude, izdvaja se različito mišljenje tzv. DISSENTING OPINION. Ako postoje ista rješenja s donekle različitim argumentima, donosi se suglasno mišljenje tzv. CONCURRING OPINION.

Ovdje, kao i kod nacionalnih sudova te međunarodnog suda u Hagu, sudska mišljenja mogu utjecati na poimanje prava i sloboda čovjeka no dok se ne postigne većina, nema konkretnog stajališta Suda u cjelini.

TAJNIŠTVO SUDA

Europski sud za ljudska prava ima glavnog tajnika i podtajnika, a svako sudske vijeće ima svog tajnika.

Uz takve službenike Suda postoje i nacionalni tajnici i sekretari koji se biraju anonimnim testovima i intervjuima iz redova pravnika, ovisno o broju predmeta.

Zato najviše tajnika danas imaju Turska i Italija i Francuska. RH ima jednog tajnika i sekretara iako se u novije vrijeme bilježi veliki porast broja predmeta:

2001 godine-	116 predmeta
01. siječnja 2002 godine-15 svibnja 2002godine-	270 predmeta.

Nakon dvije godine privremenog rada takvi službenici imaju mogućnost prekvalifikacije u stalnog službenika Europskog suda za ljudska prava

PRIVREMENO ZAPOSLENI PRAVNICI

Sud sve više u radu uključuje privremeno zaposlene pravnike koji rade na slučajevima tzv. Committee cases u odboru, gdje se zahtjevi odbacuju kao nedopušteni glede abnormalnih pretpostavki o kompatibilnosti s Konvencijom.

Vrijeme njihova službovanja ograničeno je na četiri godine, a njihov izbor povjeren je Upravnom i Administrativnom odboru koji se sastoji od registara i dva podtajnika od kojih se jedan bavi tim pitanjem.

II. RAD SUDA

U Vijeću Europskog suda za ljudska prava djeluje 10 sudaca, iako se današnju odluku sudjeluje sedam sudaca.

Vijeće može velikom vijeću prepustiti odluku ako se radi o važnim pitanjima interpretacije i primjene konvencije.

Isto tako, čl.34. Konvencije određuje da se stranke nezadovoljne presudom mogu žaliti posebnom Odboru od pet sudaca, za ponovnu raspravu pred Velikom vijećem. Do tog dolazi samo iznimno, ako se radi o važnom pitanju tumačenja ili primjene Konvencije o ljudskim pravima ili o predmetu promjene sudske prakse.

III. POSTUPAK

Stranke su dužne svoj prvi zahtjev podnijeti pisano, moguće i na vlastitom jeziku tako da sud danas radi na ukupno 39 jezika. Nakon odluke o dopuštenosti zahtjeva, već pri prvoj raspravi obveza je postojanja pravnih zastupnika stranaka te korištenja engleskog, odnosno francuskog jezika.

Čl. 35 Konvencije određuje da u slučaju da nema formalnih uvjeta dopustivosti zahtjeva, odluku donosi odbor od tri suca gdje sudac izvjestitelj daje nacrt mišljenja te se predmet odbacuje ili se upućuje vijeću.

Vijeće odlučuje o dopustivosti zahtjeva te eventualno nastavlja postupak. Nakon toga predmet se upućuje državama pisano očitovanje tzv. Observations

Podnositelj zahtjeva zatim ima pravo očitovanja, te Sud konačno odlučuje o dopustivosti zahtjeva.

U slučaju da je zahtjev dopušten, slijedi mogućnost tzv. Prijateljskog rješenja kada se ne donosi nalaz suda o kršenju Konvencije o ljudskim pravima tj. presuda.

Ustupci država tada su često veliki pa glede čl.2 o pravu na život, podnosiitelji najčešće u zahtjevu navode da traže donošenje presude.

Presude su isključivo deklaratorne naravi te kao takve ne utječu na nacionalne presude. Njihov utjecaj ovisit će o regulaciji na nacionalnom nivou, kao primjerice utjecaj na izmjene hrvatskog zakonodavstva o kaznenom postupku.

Odbor ministara, kao političko tijelo, obavlja nadzor nad izvršenjem presuda iako im je uloga smanjena Protokolom br.11 statistike pokazuju veliku spremnost država u izvršavanju presude, osobito glede isplate novčane naknade (izuzetak su slučajevi Kutić i Mikulić protiv Hrvatske, gdje se traži promjena sudske prakse odnosno zakonodavstva).

IV. TEMELJ RADA EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

Temelj rada Europskog suda za ljudska prava čini načelo supsidijarnosti. Podnositelj zahtjeva, u načelu, pred sud dolaze tek nakon iscrpljenja domaćih pravnih sredstava.

Izuzeti su kod daljnjih postupaka, ako je očito da bi produženje dovelo do pogoršanja osobne situacije podnositelja ili u kontinuiranim situacijama. To je vidljivo kroz čl. 13 konvencije koji jamči pravo na djelotvorno pravno sredstvo, odnosno obraćaj sudu nakon ne dobijanja dovoljne zadovoljštine od strane nacionalnog pravosudnog aparata.

Supsidijarna struktura europskog sustava očituje se i kroz slobodu procjene. Radi se o tome da se u skladu s principom supsidijarnosti državama ostavlja veliku slobodu djelovanja, primjerice kod čl. 9-11. Konvencije glede slobode izražavanja ako se radi o političkom djelovanju, slobode vjeroispovjesti, sindikalnog udruživanja. Konvencija dopušta određeno ograničenje, koliko je to potrebno u demokratskim društvima.

V. VAŽNOST SUDSKE PRAKSE

Pogrešno je gledište da je Konvencija o ljudskim pravima samo statutan instrument. Za poznavanje Konvencije potrebno je poznavati sudsku praksu kao njen važan dio i to ne samo zbog starosti Konvencije koja datira od 1950. godine i broj 12 protokola, već zbog važnosti samih slučajeva koji prate promjene u svim segmentima života. Ona je tzv. Living charter ili živući tekst, što upućuje da se sama Konvencija kroz sudsku praksu prilagođava novonastalim situacijama i dinamično ih rješava.

To je, prije svega potrebno s obzirom na porast broja predmeta: 2001. godine registrirano je 14000 predmeta, o čemu je doneseno 9000 odluka te 900 presuda od svibnja 2002 godine

registrirano je 20000 predmeta.

VI. PRAVORJECI KOJI SE ODNOSU NA RH HORVAT PROTIV HRVATSKE

Iako čl.6 Konvencije o ljudskim pravima jamči pravo na razuman sudski postupak te čl. 13 pravo na djelotvorno pravno sredstvo, s vremenom se takvo jamstvo mijenja te obuhvaća i postupke pred Ustavnim sudom

U kontaktu s talijanskim predmetima Sud nalazi da postoji tzv. Administrativna praksa predugog trajanja postupka, kada dolazi do ponavljanja istih čina koje čine praksu i što se službeno u državi tolerira. To daje Sudu mogućnost da skрати postupak i poveća naknade podnositeljima zahtjeva kako bi nagnalo države da promjene zakon.

Tako je Italija uvela vlastito djelotvorno sredstvo za duljinu postupka, kako se njeni državljani ne bi obraćali Europskom sudu. Slično je Sud riješio u postupku Kudla protiv Poljske, gdje se podnositelj pozivao na čl. 13 Konvencije, u vezi s razumnim sudskim postupkom.

Podsjećajući na načelo supsidijarnosti Sud je zaključio da odustaje od stava da čl.6 konvencije apsorbira čl. 13 te da čl. 13 ipak pojačava jamstva čl. 6 čija pravna primjena jamči razumnu duljinu postupka pred nacionalnim sudovima.

Čl. 41 Konvencije propisuje da se za duljinu postupka dosuđuje naknada nematerijalne štete, a materijalne samo kada se može dokazati uzročna veza između duljine postupka i stvarne štete. Ujedno se dosuđuju i sudski troškovi.

Glede slučaja Horvat protiv Hrvatske iz 1999. godine, utvrđeno je da prema Ustavnom zakonu o Ustavnom sudu podnositelj zahtjeva nije iscrpio sve pravne lijekove u RH.

Presuda utvrđuje da u RH nema djelotvornog pravnog lijeka za duljinu postupka.

Potaknut time, Sabor je 15. ožujka 2002. godine donio novi Ustavni zakon o Ustavnom sudu gdje čl. 59 utvrđuje:

St.1

Ustavni sud će pokrenuti postupak i prije završetka redovnog sudskog postupka, ukoliko taj sud nije u razumnom roku odlučio o pravima i obvezama ili o sumnji počinjenja određenog djela.

St.2

Ustavni sud će nadležnom sudu odrediti rok za donošenje akta o meritumu prava i obveza stranaka ili o sumnji počinjenja određenog djela.

St.3.

Ustavni sud će odrediti primjerenu naknadu zbog povrede prava stranaka.

Do danas Ustavni sud još nije primijenio ovo pravilo jer takvo sredstvo zaštite prava stranaka može postojati u RH u trenutku obraćanja Europskom sudu za ljudska prava koji još uvijek rješava starije predmete.

KUTIĆ PROTIV HRVATSKE

Podnositelj zahtjeva poziva se na čl. 6 Konvencije koji jamči pošteno i pravično suđenje, ne obuhvaćajući pravo na pristup sudu.

U slučaju Golder protiv Ujedinjenog Kraljevstva iz 1975. godine Sud zaključuje da nema pravičnog suđenja ako nema pristupa sudu. Sud ide dalje u presudi Hanzbi protiv Grčke gdje kaže da je i izvršenje presude dio čl.6.

Protiv RH Sud još nije donio sličnu presudu iako se isto pitanje pokreće u slučaju Kutić protiv Hrvatske. Naime, 1996. godine ukinut je čl.180. Zakona o obveznim odnosima o davanju naknade za uništenu imovinu uslijed terorističkih akata, čime je povrijeđen čl. 6 u smislu povrede pristupa Sudu. U načelu, sud može naložiti donošenje propisa od strane države ali im se prije dopušta da u okviru svoje slobodne procjene same odluče o tom pitanju.

Sud je smatrao da dugo razdoblje od 1996-2002 godine znači sprječavanje pristupa Sudu te se tek očekuje od RH nove zakonske odluke u skladu s Konvencijom i to opet u okvirima njene slobode procjene.

MIKULIĆ PROTIV HRVATSKE

Čl.8. Konvencije jamči pravo na poštivanje privatnog i obiteljskog života, u čemu se ogleda razvoj sudske prakse glede promjena u društvu. To pravo obuhvaća veliki broj prava koja su u porastu: zaštita doma, dopisivanja, skrbi nad djecom, tjelesno kažnjavanje djece, pristup tajnim i povjerljivim dokumentima, prava homoseksualaca i transseksualaca pa čak i ekološka prava u smislu zaštite od buke ili zagađenja.

Slučaj Marx protiv Belgije, 1979. godine potaknuo je pitanje različitog postupanja prema zakonitoj i nezakonitoj djeci koje već nje prihvatljivo. Od tada sudska praksa daje više prava nezakonitoj djeci, a takvi postupci razmatranja se pod čl. 8.Konvencije.

Također se ističe da obiteljski život ne obuhvaća samo život u braku već ostale obiteljske veze gdje je nužan uvjet stalnost. U ovom slučaju nema obiteljskih veza jer navedeni otac ne želi priznanje djeteta te sud ovaj predmet gleda pod pravom na privatni život gdje se svakome jamči

mogućnost utvrđivanja pojedinosti o svom indentitetu.

Sud ide dalje te čini pomak jer ističe da osobe u ovom slučaju imaju vitalan interes saznanja podataka o osobnom indentitetu. Zato RH treba pronaći načine brzog utvrđivanja očitstva jer je duljina ovog postupka prekršila pravo na privatan život zbog produljenja neizvjesnosti glede svog osobnog indentiteta. Izmjena je moguća sudskom praksom ili izmjenama Obiteljskog zakona koje su u tijeku.

Nedostatak je što nema postupovnih mogućnosti prisile osobe čije se očitstvo utvrđuje.

Naime, svrha presude Europskog suda nije kažnjavanje već poticanje na promjene i poboljšanje pravnog sustava u svim zemljama.

VII. ODNOS EUROPSKOG SUDA ZA LJUDSKA PRAVA

a) prema Ustavnom sudu RH

Europski sud za ljudska prava održava kontakte s Ustavnim sudom RH kao posljednjom stepenicom do Europskog suda. Među njima postoji fleksibilna podjela glede praćenja europske sudske prakse. Uvjet je da ustavni sud RH to čini intezivnije te da se čak u svojim presudama poziva na članak Konvencije o ljudskim pravima kao što to čini Ustavni sud Njemačke koji čak citira dijelove europskih presuda. Usprkos tome, njemački Ustavni sud teško superviziju Europskog suda.

b) prema Međunarodnom sudu u Hagu

Europski sud za ljudska prava često citira presude međunarodnog suda iako ti radovi još nemaju status prvog pravnog izvora, što je i službeni stav Komisije međunarodnog prava.

Što se tiče drugih citiranja, filozofija suda od početka nije prihvaćala pravo Suda da sam bira važne predmete, izostavljajući one koji se glede sadržaja ponavljaju.

c) prema odvjetnicima RH

Suradnja Europskog suda za ljudska prava sa hrvatskim odvjetnicima nije razvijena zbog slabe zainteresiranosti odvjetnika koji se očituje u lošim znanju jezika, na što utječe razvoj sudske prakse, starosna dob odvjetnika kao i težnja za lakim pronalaženjem posla.

VIII. DUŽNOST DRŽAVE

Dužnost je države, ako zakonska odredba vrijeđa Konvenciju o ljudskim pravima, da to izmjeni,

nekada samo kroz sudsku praksu.

Na državi je, dakle, da mijenja svoj interni poredak i da pri tome bira adekvatne mjere.

Ako se radi o pojedinačnoj odluci, ona će ipak važiti inter partes- samo među strankama.

S obzirom na preglednost i dostupnost sudske prakse Europskog suda za ljudska prava u RH, postoji problem kraćenja slučajeva što bi bilo prihvatljivo glede navođenja činjeničnog stanja i proceduralnih pitanja ali ne i ostalog dijela, zbog problema poznavanja sudske prakse, jezika te termina Europskog suda za ljudska prava.

COUNCIL OF EUROPE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
FOURTH SECTION

CASE OF HORVAT v. CROATIA

(Application no. 51585/99)

JUDGMENT   STRASBOURG   26 July 2001

Jana Bosto

1. The case originated in an application (no. 51585/99) against the Republic of Croatia lodged with the Court under Article 34 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms («the Convention») by a Croatian national, Ankica Horvat («the applicant»), on 20 April 1999.

On 19 October 1992 the applicant lent to «M.J.B.», a company in Zagreb, 10,000 German marks (DEM) for a period of 3 months at a rate of interest of 27%. On 23 November 1992 she lent to «Z.I.P.», a company in Zagreb, DEM 20,390 for a period of 1 month at a rate of interest of 20%.

As the said the companies failed to repay the loans, the applicant instituted proceedings against «Z.I.P.» and «M.J.B.» in the Zagreb Municipal Court where the proceedings still appear to be pending.

In her application to the Court the applicant complained that the proceedings concerning her civil actions for re-payment of the loans had not been concluded within the reasonable time as required by Article 6 § 1 of the Convention.

The applicant submitted also that she had no effective remedy where she could raise the issue of the excessive length of the proceedings in her cases. In her view, there had accordingly been a violation of Article 13 of the Convention.

2. The Government invited the Court to reject the application on the ground that the applicant failed to exhaust domestic remedies. In this respect they allege that the applicant failed to lodge a constitutional complaint pursuant to section 59 (4) of the Constitutional Court Act. The Act exceptionally allows the Constitutional Court to examine a constitutional complaint before exhaustion of other available remedies in cases where it is evident that there is a serious

risk that the party's constitutional rights and freedoms may be violated and that a serious and irreparable consequences may arise from the failure of the relevant authorities to reach a decision.

The Government argued further that the applicant, apart from the constitutional complaint pursuant to section 59 (4) of the Constitutional Court act, could had requested the president of the Zagreb Municipal Court and the Ministry of Justice to speed up the proceedings.

3. For the following reasons, the court unanimously:

1. Dismissed the Government's objection as to exhaustion of domestic remedies;

Namely, the Court recalled that the rule of exhaustion of domestic remedies referred to in Article 35 of the Convention obliges those seeking to bring their case against the State before an international judicial organ to use first the remedies provided by the national legal system. The rule is based on the assumption, reflected in Article 13 of the Convention, that there is an effective remedy available in respect of the alleged breach in the domestic system whether or not the provisions of the Conventions are incorporated in national law. However, the existence of the remedies in question must be sufficiently certain not only in theory but also in practise, failing which they will lack the requisite accessibility and effectiveness.

In the instant case, the Court noted that the proceedings pursuant to Section 59 (4) of the Constitutional Court Act are considered as being instituted only if the Constitutional Court, after a preliminary examination of the complaint, decides to admit it. Thus, although the person concerned can lodge a complaint directly with the Constitutional Court, the formal institution of proceedings depends on the letter's discretion.

Furthermore, in the present case, the Government produced before the Court only one case in which the Constitutional Court ruled under Section 59 (4) of the Constitutional Court act to support their argument concerning the sufficiency and effectiveness of the remedy.

In the light of the foregoing, the Court considered that a complaint pursuant to Section 59 (4) of the Constitutional Court Act cannot be regarded with a sufficient degree of certainty as an effective remedy in the applicant's case.

It was also noted that other remedies cited by the Government, i.e. a request to the president of the Zagreb Municipal Court or the Ministry of Justice to speed up the

proceedings, represent a hierarchical appeal that is, in fact, no more than information submitted to the supervisory organ with the suggestion to make use of its powers if it sees fit to do so. The Court, however, does not find it established that such step would have had any prospects of success, regard being had in addition to the discretionary power of the competent judicial authority.

The Court found, therefore, that there were no adequate and effective remedies for the purposes of Article 35 of the Convention which the applicant was required to exhaust. Thus, the Court decided that the Government's objection on the grounds of failure to exhaust domestic remedies cannot be upheld.

2. Hold that there had been a violation of Article 6 § 1 of the Convention which, in so far as relevant reads as follows:

«In the determination of his civil rights and obligations ..., everyone is entitled to a ... hearing within a reasonable time by (a) ... tribunal ...».

The Court noted that in order to determine the reasonableness of the length of time in question, regard must be had to the state of the case on 5 November 1997, when the Convention entered into force in respect of Croatia. In this respect the Court noted that at the moment of the entry of the Convention into force in respect of Croatia both proceedings had lasted for about 2 ½ years.

The Court also recalled that the reasonableness of the length of proceedings must be assessed in the light of the circumstances of the case and having regard to the criteria laid down in the Court's case-law, in particular the complexity of the case, the conduct of the applicant and of the relevant authorities, and the importance of what is at stake for the applicant in the litigation.

In the light of the criteria laid down in its case-law and having regard to all the circumstances of the case, the Court considered that the length of the proceedings complained of, which are still pending before the court of first instance, failed to satisfy the reasonable time requirement. There had, accordingly, been a violation of Article 6 § 1 of the Convention in respect of both sets of proceedings.

3. Hold that there had been a violation of Article 13 of the Convention, which provides:

«Everyone whose rights and freedoms as set forth in (the) Convention are violated shall have an effective remedy before a national authority notwithstanding that the violation has been committed by persons acting in an official capacity».

The court recalled firstly that the correct interpretation of article 13 of the Convention is that this provision guarantees an effective remedy before a national authority for an alleged violation of the requirement under Article 6 § 1 to hear a case within a reasonable time.

Accordingly, the Court found that in the present case there had been a violation of Article 13 of the Convention in so far as the applicant had no domestic remedy whereby she could enforce her right to a «hearing within a reasonable time» in either of her cases as guaranteed by article 6 § 1 of the Convention.

4. Hold

- a. that the respondent State was to pay the applicant, within three months from the date on which the judgment become final according to article 44 § 2 of the Convention, 20,000 (twenty thousand) Croatian Kunas in respect of non-pecuniary damage;
- b. that the simple interest at an annual rate of 18% would be payable from the expiry of the above mentioned three months until settlement.

5. Dissisted the remainder of the applicant's claim for just satisfaction, applying the Article 41 of the Convention which provides the following:

«If the court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, and if the international law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party.».

CASE OF MIKULIĆ v. CROATIA

(Application no. 53176/99)

Dubravka Kezić

I. THE FACTS

THE CIRCUMSTANCES OF THE CASE

The applicant, Ms Montana Lorena Mikulić, is a child born out of wedlock on 25 November 1996. On 30 January 1997 the applicant and her mother filed a civil suit against H.P. before the Municipal Court (Općinski sud u Zagrebu) in order to establish paternity.

At the hearing on 17 June 1997 the Municipal Court pronounced judgment by default against defendant. The adoption of such a judgment is expressly prohibited by the Marriage and Family Act (Zakon o braku i porodičnim odnosima-1977, 1980, 1982, 1984, 1987, 1989, 1990, 1992 and 1999) in civil-status matters. On 1 July 1997 the defendant appealed against that judgment.

At the hearing on 6 October 1997 the Zagreb Municipal Court annulled its own judgment.

Meanwhile, H.P. filed a motion accusing the presiding judge of bias, which was allowed on 27 January 1998 by the President of the Zagreb Municipal Court. Consequently, on 23 February 1998 the case was transferred to another judge.

The first-instance court has scheduled 15 hearings, six of which have been adjourned on account of the defendant's absence. It has scheduled six appointments for DNA tests and the defendant has not attended any of those appointments.

On 3 October 2000 the applicant's counsel received the Municipal Court's judgment of 12 July 2000 establishing the defendant's paternity and granting the applicant maintenance. It found that the fact that the defendant had been avoiding DNA tests supported the applicant's claim.

On 27 November H.P. appealed against the judgment.

On 3 April 2001 the Zagreb County Court (Županijski sud u Zagrebu) quashed the first-instance judgment and remitted the case for retrial. On 15 May and 13 July 2001 the applicant requested the President of the Supreme Court to speed up the proceedings.

On 19 November 2001 the court of first-instance concluded the trial and gave judgment establishing the defendant's paternity and granting the applicant maintenance.

On 7 December 2001 the applicant filed on appeal against the first-instance judgment, objecting to the amount of maintenance to be paid to her by H.P. H.P. also appealed against the

judgment.

II. THE LAW

A. ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE 6 § 1 OF THE CONVENTION

The applicant alleged that the proceedings to establish H.P.'s paternity had not been concluded within a reasonable time as required by Article 6 § 1 of the Convention.

The Government submitted that special urgency was required in family proceedings contended that in the present case the court had assessed the facts on the basis of the evidence produced by the parties.

As to the conduct of the courts, the Government submitted that the court had been prevented from proceeding speedily with the case as a result of the behaviour of the defendant, who had repeatedly ignored appointments for DNA tests and failed to attend court hearings.

The Court observed that the proceeding commenced on 30 January 1997, when the applicant lodged a civil action to have H.P.'s paternity established by the Zagreb Municipal Court. However, the period, which falls within the Court's, jurisdiction did not begin on that date, but on 6 November 1997, after the Convention entered into force in respect of Croatia.

The Court reiterated that the reasonableness of the length of proceedings must be assessed in the light of the circumstances of the case and having regard to the criteria laid down in the Court's Case law, in particular the complexity of the case, the conduct of the applicant and of the relevant authorities, and the importance of what is at stake for the applicant in the litigation.

The proceedings have altogether been pending before the first-instance court for about four years and before the appellate court for about four months.

The Court reiterated that it is for Contracting States to organise their legal systems in such a way that their courts can guarantee the right to everyone to obtain a final decision on disputes relating to civil rights and obligations within a reasonable time.

B. ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE 8 OF THE CONVENTION

The applicant complained that her right to respect for her private and family life had been violated because the domestic courts had been inefficient in deciding her paternity claim and had therefore left her uncertain as to her personal identity. She relied on Article 8 of the Convention that provides also that there shall be no interference by a public authority with

exercise of this right, but with some exceptions.

The Government maintained that the length of the paternity proceedings did not fall within the scope of Article 8 of the Convention. They argued that in the present case H.P. had not expressed a willingness to establish any kind of family relationship with the applicant.

The Court has held that respect for private life requires that everyone should be able to establish details of their identity as individual human beings. Consequently, there is a direct link between the establishment of paternity and the applicant's private life.

The applicant complained in substance not of action but of a lack of action by the State.

The Court noted in this connection that no measures exist under domestic law to compel H.P. to comply with the first-instance court's order that DNA tests be carried out. Nor is there any direct provision governing the consequences of such non-compliance.

The Croatian authorities have therefore failed to secure to the applicant the respect for her private life to which she is entitled under the Convention.

There has, consequently, been a violation of Article 8 of the Convention.

C. ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE 13 OF THE CONVENTION

The applicant also submitted that she had no effective remedy whereby she could raise the issue of the excessive length of the proceedings in her case. Furthermore, the domestic legal system did not provide for any measure that would oblige defendants' paternity disputes to comply with a court's order for DNA tests that amounted to a violation of Article 13 of the Convention.

The Government invited the Court to find this part of the application manifestly ill founded. They contended that the applicant had the possibility of lodging an application under section 59 of the Constitutional Court Act.

The Court found that in the present case there has been a violation of Article 13 of the Convention in so far as the applicant has no domestic remedy whereby she may enforce her right to a "hearing within a reasonable time" as guaranteed by Article 6 § 1 of the Convention.

FOR THESE REASONS THE COURT, SITTING AS A CHAMBER COMPOSED OF:

Mr C. L. Rozakis, *President*,

Mrs F. Tulkens,

Mr P. Lorenzen,

Mrs N. Vajić,

Mr E. Levits,

Mr A. Kovler,

Mr V. Zagrebelsky, *judges*,

and Mr E. Fribergh, *Section Registrar*,

AND HAVING DELIBERATED IN PRIVATE ON 17 JANUARY 2002, UNANIMOUSLY

- I. held that there has been a violation of Article 6 § 1 of the Convention;
- II. held that there has been a violation of Article 8 of the Convention;
- III. held that there has been a violation of Article 13 of the Convention in respect of the complaint under Article 6 § 1 of the Convention;
- IV. held it is not necessary to examine the complaint under Article 13 of the Convention in relation to Article 8 of the Convention;
- V. held
  - ◆ that the respondent State is to pay the applicant, within three months from the date on which the judgment becomes final according to Article 44 § 2 of the Convention, EUR 7,000 (seven thousand euros) in respect of non-pecuniary damage;
  - ◆ that simple interest at an annual rate of 18% shall be payable from the expiry of the above-mentioned three months until settlement;
- VI. dismissed the remainder of the applicant's claim for just satisfaction.

Priredila:

DUBRAVKA KEŽIĆ

PROCEDURE AND JUDGMENT IN RAJAK V. CROATIA CASE

Petar Pejković

The European Court of Human Rights (fourth section), sitting as a Chamber composed of seven judges and Section Registrar, having deliberated in private on 12 October 2000 and on 7 June 2001, delivered the judgment which was adopted on the last-mentioned date. On the first mentioned date the Chamber declared application partly admissible.

I. PROCEDURE

The case was lodged to the court by the application (no.49 706/99) according to the Article 34 of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms by a Croatian national, Mr Rajko Rajak, on 23 February 1999. Mr Rajak alleged that, contrary to the Article 6 § 1 of the Convention, civil proceedings instituted by him had not been heard within a reasonable time. That chamber that would consider the case was instituted accordingly to the Rule 26 § 1 of the Rules of Court. The Chamber decided after consulting the parties that no hearing on the merits was required (Rule 59 § 2 in fine).

II. THE FACTS

On 18 June 1975 the applicant filed a civil action with the Rijeka District Court against "Brodograđevna industrija 3.May" claiming payment for technical improvements and rationalisation of the working process. The case went through the different instances of different courts of ex-Yugoslav federal republic Croatia and of the Republic Croatia. In fact, on 29 May 2000 the case was still pending before Croatian court of the first instance (Rijeka Municipal Court).

III. THE LAW

1. THE GOVERNMENT'S PRELIMINARY OBJECTION

The government's preliminary objection emphasizes that the applicant has failed to exhaust domestic remedies as he has not made an application to the Section 59 § 4 of the Constitutional Court Act. Government claims that such application is an effective remedy and has power to reduce the length of the proceedings. Applicant's view is quite different.

Accordingly to the particular circumstances of the present case, a request under Section 59 § 4 cannot be considered as an effective remedy. The Government's preliminary objection therefore must be dismissed.

2. ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE 6 OF THE CONVENTION

The applicant complains that the proceedings concerning his request have not been concluded within reasonable time as required by Article 6 § 1 of the Convention. It reads as follows; In the determination of his civil rights and obligations everyone is entitled to a hearing within a reasonable time by (a) tribunal.

PERIOD TO BE TAKEN INTO ACCOUNT

State of the case on 5. November 1997 must be taken into consideration (Styranovski v. Poland no.28616/95 ECHR 1998-VII).

However the period which falls under the Court's jurisdiction begun on 5 November 1997, when the Convention entered into force in respect of Croatia.

Applicable criteria; circumstances of the case, Court's case law, complexity of the case, the conduct of the applicant and relevant authorities, and the importance what is at stake for applicant in the obligation.

3. THE COURT'S ASSESSMENT

The Court find out that there has been a violation of Article 41 of the Convention

The case was not exceptionally complex. The applicants conduct of the case did not cause the length of the proceedings. The hearings were held rarely, with delays for which there is no justification. The Court is not persuaded by the government explanation for delays. Contracting States have to organize their legal systems in such a way that everyone may obtain the final decision on disputes relating to civil rights and obligations within a reasonable time.

The length of the proceedings, which are still pending, failed to satisfy reasonable time requirement.

APPLICATION OF ARTICLE 41 OF THE CONVENTION

Article 41 provides; "If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols thereto, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party."

DAMAGE

The Court notes that the applicant's claim for pecuniary damage is primarily based on lost business opportunities. It cannot inquire into what the outcome would have been if the applicant had obtained a final decision on his action within a reasonable time. The Court accordingly dismisses the claim.

The Court accepts that the applicant suffered damage of non-pecuniary nature as a result of the length of the civil proceedings instituted by him. The Court awards to the applicant 30 000 Croatian Kunas(HRK).

COSTS AND EXPENCES

The Court observes that there is no element in the file suggesting that the applicant has incurred, before the domestic courts, any extra costs and expenses because of the length of the proceedings. The Court awards to the applicant HRK 5 800.

DEFAULT INTEREST

At the date of adoption of present judgment the staitutory rate of interest applicable in Croatia is

18% per annum.

FOR THESE REASONS, THE COURT UNANIMOUSLY

1. Dismisses the Government's preliminary objection;
2. Holds that there has been a violation of Article 6 § 1 of the Convention;
3. Holds
  - (a) that the respondent State is to pay the applicant, within three months from the date on which the judgment becomes final according to Article 44 §2 of the Convention the following amounts:
    - (i) in respect of costs and expenses, 5,800 (five thousand eight hundred) Croatian Kunas;
    - (ii) in respect of costs and expenses, 5,800 (five thousand eight hundred) Croatian Kunas;
  - (b) that simple interest at an annual rate of 18% shall be payable from the expiry of the above mentioned three months until settlement;
4. Dismisses the remainder of the applicant's claims for just satisfaction and costs and expenses.

Done in English, and notified in writing on 28 June 2001, pursuant to Rule 77§§ 2 and 3 of the Rules of Court.

Priredilo: Petar Pejković

COUNCIL OF EUROPE
EUROPEAN COURT OF HUMAN RIGHTS
FIRST SECTION

CASE OF KUTIĆ V. CROATIA

(Applications no. 48778/99)

JUDGEMENT   STRASBOURG   1.March 2002.g.

Marina Guberac

This judgement will become final in the circumstances set out in Article 44 paragraph 2 of the Convention. It may be subject to editorial revision.

IN THE CASE OF KUTIĆ V. CROATIA

■ The European Court of Human Rights (First Section), sitting as a chamber composed of

Mr. C.L. Rozihis, President,

Mr. G. Bonello,

Mr. P. Lorenzen,

Mrs N. Vajić,

Mrs S. Botoncharova

Mr. V. Zagrebelsky

Mrs E. Steiner, judges

and Mr. E. Fribergh Section Registrar

Having deliberated in private on 4 October 2001 and on 21 February 2002. delivers the following judgement, which was adopted on the last mentioned date.

I. PROCEDURE

1. The case originated in an application (no. 48778/99) against the Republic of Croatia lodged with the Court under Article 34 of the Convention for the Protection of Human rights and Fundamental Freedoms, by two Croatian nationalist, Mr Vojin and Ms Ana Kutić (the applicants), on February 1999.
2. The applicants who had been granted legal aid were represented by Mr Anto Nobilo. The Croatian Government were represented by their agent Ms Lidija Lukina-Karajković.
3. The applicants alleged that they had no access to a court in so far as they were prevented from having their civil claim for damages decided due to the enactment in 1996., of legislation which provided that all proceedings concerning claim for damages resulting from terrorist acts were to be stayed. They also complain that the proceedings have exceeded the " reasonable time" requirement.
4. The application was allocated to the Fourth Section of the Court.
5. By a decision of 4 October 2001, The Court declared application admissible.
6. The applicant and the Government each filed observations on the merits. The parties replied in writing to each other's observations.

II. THE FACTS

1. The circumstances of the case
  - A) Proceedings instituted on 29 November 1994.
    - On 26 December 1991 the applicants house in Martinec village was destroyed following an explosion.

- On 29 November 1994 the applicants lodged an action for damages against the Republic of Croatia with the Zagreb Municipal Court. A hearing was held on 2 May 1995.
  - On January 1996 the Croatian Parliament introduced an amendment to the Civil Obligations Act which provided that all proceeding actions for damages resulting from terrorist acts were to be stayed pending the enactment of new legislation on the subject and that before enactment of such new legislation damages for terrorist acts could not be sought. So far the Croatian authorities have not enacted any new legislation regulating the matter.
- B) On 13 November 1994 the applicants garage and the adjacent storage room and a meat-curing shed in Bjelovar were destroyed, also as a result of an explosion.
- On 14 December 1994 the applicants lodged an action for damages against the Republic of Croatia with the Zagreb Municipal Court.

III. THE LAW

1. ALLEGED VIOLATION OF ARTICLE 6 paragraph 1 OF THE CONVENTION, which provides as follows:

"In the determination of his civil rights and obligations..., everyone is entitled to fair...hearing a reasonable time by ... tribunal ...

ACCESS TO A COURT

- The Government contended that the applicants did have access to a court and that they had availed themselves of it when they had lodged two civil actions for damages with the Zagreb Municipal Court. It is true that the proceedings were stayed following the enactment of new legislation, but this situation was only temporary and the proceeding would be resumed after the enactment of new law governing responsibility for damage resulting from terrorist acts.

- ▣ Their rights of access to a court was seriously impaired since there had been no new legislation governing responsibility for damage caused by terrorist acts for over six years. The court considers that this right of access to a court does not only include the right to institute proceedings, but also the right to obtain a "determination" of the dispute by a court.
- ▣ The Court reiterates that in case of the Immobiliare Saffi it found a violation of the applicant company's right of access to a court, under Article 6 paragraph 1 of the Convention.
- ▣ In the present case the Court notes that the proceedings were stayed not at the stage of the execution of a final judgement, but earlier, even before the first instance court had adapted any judgement concerning the applicants' civil claim for damages. In the present case the proceedings have so far been stayed for over 6 years, more than four of which have been after the Convention entered into force in respect of Croatia.
- ▣ The Court finds, therefore, that the Long period for which the applicants have been prevented from having their civil claims determined by domestic court as a consequence of a legislative measure constitutes a violation of Article 6 paragraph 1 of the Convention.

APPLICATION OF ARTICLE 41 OF THE CONVENTION

If the Court finds that there has been a violation of the Convention or the Protocols, and if the internal law of the High Contracting Party concerned allows only partial reparation to be made, the Court shall, if necessary, afford just satisfaction to the injured party.

FOR THESE REASONS; THE COURT UNANIMOUSLY

1. Holds that there has been a violation of Article 6 paragraph 1 of the Convention in respect of the applicants right of access to a court.
2. Holds that no separate issue arises under Article 6 paragraph 1 of the Convention in respects of the length of the proceedings.

3. Holds a) that the respondent State is to pay the applicants jointly, within three months from the date on which judgement becomes final according to the Article 44 paragraph 2 of the Convention, EUR 10,000 in respect of non - pecuniary damage to be converted into the national currency of the respondent State.

4. Dismisses the remainder of the applicants' claim for just satisfaction.

Erih Fribergh
Registrar

Christas Rozahis
President

POSILIJEDIPLOMSKI ZNANSTVENI STUDIJ "BOSNA I HERCEGOVINA I EUROPSKO PRAVO"

Prof. Dr. Jozo Čizmič

Kolegij: "**OSNOVE EUROPSKOG GRAĐANSKOG PRAVA I POSTUPKA**"

Krajem 2001. godine na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Mostaru osnovan je i počeo je s radom poslijediplomski studij "Bosna i Hercegovina i europsko pravo".

Poslijediplomski studij organiziran je u suradnji s Pravnim fakultetom Univerziteta u Sarajevu, Fakultetom kriminalističkih nauka Univerziteta u Sarajevu, Pravnim fakultetom Univerziteta u Banja Luci, Pravnim fakultetom Sveučilišta u Zagrebu, Pravnim fakultetom Sveučilišta u Rijeci, Pravnim fakultetom Sveučilišta u Splitu, te Pravnim fakultetom Sveučilišta u Osijeku.

Poslijediplomski studij traje 4 semestra. U trećem semestru studenti se opredjeljuju za jedno od specijalističkih područja: Europske gospodarske integracije, Europsko kazнено pravo, Europska zaštita ljudskih prava.

Nositelji predmeta i predavači na poslijediplomskom znanstvenom studiju uvaženi su sveučilišni nastavnici iz Bosne i Hercegovine (Federacije i Republike Srpske) i inozemstva.

U prvoj generaciji upisano je 40-tak studenata iz svih područja Bosne i Hercegovine.

Nastavni program poslijediplomskog znanstvenog studija sastoji se od osam općih predmeta (Metodologija pravnih znanosti, Pravni izvori europskog prava, BiH i europska pravna povijest, Ustavno pravo i europske integracije, Osnove europskog građanskog prava i postupka, Poredbeno kazнено pravo i postupak, Međunarodno ekonomsko pravo, Temeljne gospodarske slobode) i tri specijalistička područja: *Europske gospodarske integracije* (Europsko pravo tržišnog natjecanja, Europsko pravo društava, Europska monetarna unija, Europsko porezno pravo), *Europsko kazнено pravosuđe* (Europski ugovori i kazнено pravo, Međunarodno kazнено pravosuđe, Antikorupcijsko kazнено pravo i temeljna ljudska prava), te *Europska zaštita ljudskih prava* (Sudovi Europske unije, Europski sud za ljudska prava, BiH

zakonodavstvo na području zaštite ljudskih prava).

U okviru poslijediplomskog studija predviđen je i kolegij Osnove europskog građanskog prava i postupka, kojeg je nositelj prof. dr. sc. Mihajlo Dika, redoviti profesor Pravnoga fakulteta u Zagrebu. Predmet se sastoji od dva područja: materijalnog građanskog prava (predavač - zamjenica nositelja doc. dr. sc. Silvija Petrić, docentica Pravnoga fakulteta u Splitu) i građanskog postupovnog prava (predavač - zamjenik nositelja doc. dr. sc. Jozo Čizmić, docent Pravnoga fakulteta u Splitu).

U prilogu: Podsjetnik na neke teme koje se predaju u okviru Europskog građanskog postupovnog prava.

OSNOVE EUROPSKOG GRAĐANSKOG PRAVA I POSTUPKA

MATERIJALNO PRAVO

POSTUPOVNO PRAVO

OSNOVE EUROPSKOG GRAĐANSKOG POSTUPOVNOG PRAVA

**EUROPSKO GRAĐANSKO
POSTUPOVNO PRAVO U
ŠIREM SMISLU**

**EUROPSKO GRAĐANSKO
POSTUPOVNO PRAVO U
UŽEM SMISLU**

**BOSANSKOHERCEGOVAČKO
MEĐUNARODNO PROCESNO
PRAVO**

EUROPSKO GRAĐANSKO POSTUPOVNO PRAVO U ŠIREM SMISLU

- Pod europskim (građanskim postupovnim) pravom misli se na prava svih europskih međunarodnih organizacija.

- 1/ PRAVO VIJEĆA EUROPE
- 2/ PRAVO ZAPADNOEUROPSKE UNIJE (WEU)
- 3/ PRAVO ORGANIZACIJE ZA EUROPSKU SIGURNOST I SURADNJU (OESS)
- 4/ PRAVO EUROPSKE ZONE SLOBODNE TRGOVINE (EFTA)
- 5/ PRAVO EUROPSKE UNIJE (europsko pravo u užem smislu)
- 6/ DRUGE EUROPSKE ORGANIZACIJE - SADAŠNJE I BUDUĆE (primjerice,
Organizacija za europsku gospodarsku suradnju i razvoj - OECD)

I/ GRAĐANSKO POSTUPOVNO PRAVO VIJEĆA EUROPE

A - Građanska procesna prava zajamčena Europskom konvencijom za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda (1950.)

1. Odredbe čl. 6. Konvencije

- ▣ građanskopravna stvar
- ▣ pristup sudu
- ▣ pravično suđenje (ravnopravnost oružja, kontradiktornost, izjašnjavanje o stavovima suda i trećih osoba)
- ▣ neovisnost i nepristranost suda
- ▣ razumni rok
- ▣ javnost suđenja i izricanja presude

2. Odredbe čl. 13. Konvencije

- ▣ pravo na djelotvoran pravni lijek

B - Europski sud za ljudska prava

- a) nadležnost suda (čl. 32.)
- b) međudržavni sporovi (čl. 33.)
- c) pojedinačni zahtjevi (čl. 34.)

d) uvjeti dopuštenosti (čl. 35.)

- ▣ iscrpljenost raspoloživih domaćih pravnih sredstava,
- ▣ rok od 6 mjeseci od dana donošenja konačne odluke,
- ▣ anonimni zahtjev,
- ▣ res judicata,
- ▣ litispendencija,
- ▣ nepostojanje novih relevantnih činjenica,
- ▣ suprotnost zahtjeva s odredbama Konvencije,
- ▣ očita neosnovanost,
- ▣ zlouporaba prava,
- ▣ odbacivanje zahtjeva.

e) intervencija treće stranke (čl. 36.)

f) brisanje zahtjeva s liste (čl. 37.)

g) razmatranje slučaja (čl. 38.)

h) postizanje prijateljskog rješenja (čl. 38. i 39.)

i) javnost rasprava i pristup dokumentima (čl. 40.)

j) pravedna naknada (čl. 42.)

k) presude vijeća, konačnost, obrazloženje, obvezatna snaga, izvršenje (čl. 43.-46.)

l) savjetodavna aktivnost suda (čl. 47.-49.)

m) troškovi suda (čl. 50.)

C - Primjeri presuda Europskog suda za ljudska prava

III/ GRAĐANSKO POSTUPOVNO PRAVO EUROPSKE UNIJE

Pojam - GPPEU je međunarodno građansko procesno pravo, a ne nadnacionalni sustav procesnih pravila.

Predstavlja početak ujednačavanja građanskih procesnih prava država članica i to samo za određene skupine pravnih stvari.

Definicija - GPPEU jest sustav procesnih pravila određenih međunarodnim ugovorom,

odlukama Europskog suda i nacionalnim pravom država članica, kojima se uređuje nadležnost nacionalnih sudova država članica EU, postupak nacionalnih sudova u slučaju višestruke litispendencije, te uvjeti i postupak međusobnog priznanja i izvršenja odluka nacionalnih sudova u određenim građanskim i trgovačkim stvarima.

Sinonimi - međunarodno privatno pravo EZ, europsko međunarodno privatno pravo, kolizijske norme prava država članica, kolizijsko pravo država članica, europsko kolizijsko pravo, kolizijsko pravo Zajednice i sl.

Struktura i izvori GPPEU

1. Podjela

- a) Norme nadnacionalnog karaktera (kogentne)
- b) Pravila sadržana u Odlukama ES kojima tumači BK (opća i pojedinačna; obvezuju nacionalni sud koji je tražio tumačenje)
- c) Nacionalni izvori na koje upućuje BK

2. Podjela

- a) Neposredni izvori (pravila koja sudovi država-članica moraju primjenjivati)
  - ▣ Briselska konvencija o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima iz 1968. (BK)
  - ▣ Uredba (EC No 44/2001 of 22 December 2000) o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (Uredba)
  - ▣ Interpretativne odluke Europskog suda pravde
- b) Posredni izvori
  - ▣ Rimski ugovor o osnivanju EEZ i Europske zajednice za atomsku energiju iz 1957.
  - ▣ Nacionalna međunarodna građanska procesna prava

A/ BRISELSKA KONVENCIJA (BK)

1) ZAŠTO JE POTREBNO IZUČAVATI IAKO JE STUPILA NA SNAGU UREDBA

▣ Uredba (EC No 44/2001 of 22 December 2000) o nadležnosti i priznanju i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima (Uredba)

= pravi izvor prava za države članice EU, osim Danske i Irske za koje i dalje vrijedi BK

= pitanje nadležnosti i priznanja i izvršenja sudskih odluka Uredbom je sa nadlestiti država prešlo u isključivu nadležnost EU i njezine se odredbe primjenjuju izravno (osim Danske)

= neke od izmjena: kod postupka izvršenja inozemne odluke žalba nije više suspenzivni pravni lijek; nadležnost za sporove zbog neispunjenja ugovora određivala se na temelju kolizijskih pravila, a sada je izravno određena Uredbom; određuje nadležnost za potrošačke ugovore sklopljene elektronskim putem

▣ još vrijedi za Dansku i Irsku

▣ tumačenja ES odnose se na njezine odredbe (izvor prava)

▣ sadržajno je ista kao Lugano konvencija

2) PRAVNI OSNOV ZA DONOŠENJE

- ▣ članak 220. Rimskog ugovora kojim su se države članice obvezale pristupiti međunarodnim pregovorima ako se ukaže potreba pojednostavljenja postupka uzajamnog priznanja i izvršenja arbitražnih i sudskih odluka
- ▣ potpisana 1968. godine, a stupila je na snagu 1973. god.
- ▣ pristupanje BK je obvezno za sve države članice EU

3) OGRANIČENJA U ODNOSU NA KLASIČNA POSTUPOVNA PRAVA

- ▣ pojam GPPEU sadržajno je uži
- ▣ ne uređuje sva pitanja koja se uobičajeno drže sastavnim djelovima međunarodnog građanskog procesnog prava (međunarodna pravna pomoć, arbitraža)
- ▣ BK uređuje samo pitanje nadležnosti, višestruke litispendencije, priznanja i izvršenja sudskih odluka
- ▣ važi samo u procesnopravnim odnosima između država članica EU
- ▣ primjenjuje se samo u nekim građanskim i trgovačkim stvarima

4) PODRUČJE PRIMJENE

Članak 1. - *Konvencija se primjenjuje u građanskim i trgovačkim stvarima, bez obzira na prirodu pravosudne instance.*

a) Pojam "građanske i trgovačke stvari"

- ▣ pojam nije definiran odredbama BK
- ▣ početno je stajalište bilo da se kvalifikacija konkretne stvari kao građanske ili trgovačke treba izvršiti prema nacionalnom pravu one države čiji je sud donio presudu (njemačka sudska praksa)
- ▣ ES u odluci iz 1976. godine zauzima stajalište da je pojam "građanskih i trgovačkih stvari" jedan nadnacionalni, autonomni pojam, koji treba tumačiti nezavisno od toga kakvo mu značenje pridaju nacionalni pravni poreci u unutarnjim odnosima
- ▣ budući da odluke ES imaju obvezni karakter, ovaj pojam treba tumačiti kao autonomni i

to:

= treba ga tumačiti kao europski pravni pojam, a ne u smislu koji mu pridaje common law

= ne treba ga izjednačiti s pojmom "privatnog prava", jer u domenu primjene BK spadaju i pravne stvari iz područja radnog prava (ES 25/79), kao i građanskopravni zahtjevi koji se ostvaruju u kaznenom postupku (ES 157/80)

= u domenu BK potpadaju predmeti u kojima su obje stranke privatne osobe, a ako je jedna stranka javna osoba/vlast, BK se primjenjuje ako pravna stvar ne proizlazi iz njezinih javnih ovlasti

b) Značaj organa koji postupa i vrste postupka

BK važi za građanske i trgovačke stvari bez obzira na prirodu pravne instance koja o njima raspravlja. Tako:

- ▣ u domenu BK potpadaju one odluke *upravnih sudova* kojima je iznimno, ali u skladu s nacionalnim pravnim poretkom, odlučeno o nekoj građanskoj ili trgovačkoj stvari
- ▣ sve odluke *trgovačkih sudova* (osim ako su izričito izuzete) potpadaju pod režim BK
- ▣ odluke *radnih sudova* uključene su u pravni režim BK ako je njima odlučeno o stvari koja se, u smislu tumačenja ES, može smatrati građanskim ili trgovačkim stvarima, a radni sporovi se prema tumačenju i praksi ES drže jednom vrstom građanskih pravnih stvari
- ▣ odluke sudova donesene u *izvanparničnom postupku* redovito su odluke o građanskim stvarima pa potpadaju pod režim BK (osim kad su izričito isključene)
- ▣ postupci u kojima se izriču *privremene mjere i mjere osiguranja* potpadaju pod režim BK u istoj mjeri u kojoj je i glavna stvar u njezinoj domeni. Iznimno, iako glavna stvar ne potpada pod režim BK, privremene mjere mogu potpadati pod njezin režim (*De Cavel v. De Cavel*) prema pravilima BK o direktnoj nadležnosti za privremene mjere
- ▣ odluke suda u *kaznenom postupku*, kojima se odlučuje o građanskopravnim zahtjevima (adhezioni postupak), potpadaju pod režim BK

c) Što ne spada u pojam "građanske i trgovačke stvari"

BK se posebno ne odnosi i ne primjenjuje se (čl. 1. st. 2.) na:

ca) poreske, carinske i upravne stvari

cb) status i sposobnost fizičkih osoba (v. str. 32.)

▣ na temelju Schlosser-ovog izvješća pod režim BK ne potpadaju ni pravne stvari koje se tiču zakonskog zastupanja fizičkih osoba. A contrario, pravne stvari povodom voljnog zastupanja (punomoć) potpadaju pod režim BK

▣ prema stajalištu ES, sporovi koji inače potpadaju pod režim BK i onda kad su adhezioni uz pravne stvari koje su izuzete iz režima BK, ipak potpadaju pod režim BK (tužba za osporavanje bračnog očinstva i zahtjev za zakonsko uzdržavanje)

▣ u domenu BK ne potpadaju privremene mjere koje se tiču pravne stvari osobnog statusa, sposobnosti i zakonskog zastupanja fizičkih osoba

cc) imovinska prava koja proizlaze iz bračnih odnosa, testamenta i nasljeđivanja

▣ u *bračno imovinski režim* spadaju prema tumačenju ES i isključeni su iz režima BK

= pravni odnosi koji su prema određenom nacionalnom pravnom poretku zakonom određeni kao takvi

= svi imovinskopravni odnosi koji neposredno proizlaze iz braka ili njegovog prestanka (ES 143/78)

= odluke o privremenim mjerama koje se odnose na bračno imovinski režim

▣ *nasljeđivanje*, uključujući testamentarno

= uključuje sve pravne stvari koje se tiču prava na nasljeđivanje i ostavinu određene prema nadležnom nacionalnom pravu, a ne prema nekom autonomnom, nadnacionalnom pojmu

cd) stečaj, postupke povezane s likvidacijom insolventnih poduzeća i drugih pravnih osoba, prinudna poravnanja, spajanja i druge slične postupke

▣ ovi su pojmovi precizno definirani u odluci ES 133/78, u koje se ubrajaju:

= svi postupci koji prizlaze neposredno iz stečaja i likvidacije

= svi postupci koji su, prema pravnim porecima država-članica, predviđeni u slučaju obustave plaćanja dugova
= nesposobnosti plaćanja
= nesposobnosti vraćanja kredita

ce) socijalno osiguranje

- ▣ isključeno je iz režima BK jer se uočilo da je ovo područje u većini nacionalnih poredaka javnopravnog karaktera ili da spada u granična područja
- ▣ po Jenardovom Izvješću, u režim BK potpadali bi ipak regresni zahtjevi osiguravajućih društava

cf) arbitraže

- ▣ prema odredbama čl. 220. Rimskog ugovora, ideja je bila da i arbitražno sudovanje postane dio međunarodnog GPPEU
- ▣ naknadno je izričito isključeno iz domene primjene BK, i to zbog:
  - = postoji dovoljno drugih međunarodnih instrumenata kojima se na pogodan način uređuje pitanje priznanja i izvršenja arbitražnih odluka. Primjerice, Konvencija UN o priznanju i izvršenju stranih arbitražnih odluka iz 1958. (Njujorška konvencija) i Europska konvencija o međunarodnoj trgovačkoj arbitraži iz 1961.
  - = Rimski ugovor utvrdio je načelo slobodnog ugovaranja arbitraže pa zato ni BK ne treba pobliže uređivati pitanja arbitražnih postupaka
- ▣ ni odredbe BK o nadležnosti i zabrani višestruke litispendencije ne mogu se primjeniti na područje arbitražnog sudovanja
- ▣ BK ne ograničava slobodu ugovaranja arbitraže, a za odluku o tome može li se u konkretnom sporu ugovoriti nadležnost arbitraže mjerodavno je nacionalno pravo
- ▣ ali, BK ne spriječava nacionalna zakonodavstva da donesu odredbu po kojoj je ugovor o arbitraži nevažeći zbog toga što je suprotan odredbama o isključivoj nadležnosti sadržanim u BK (čl. 16.)
- ▣ prema Schlosserovom izvješću pod režim BK ne potpadaju ni adhezijski postupci koji se odnose na arbitražu, iako ih vode i odluke donose državni sudovi, kao npr.:

- = odluka o imenovanju arbitra (ES 190/89)
- = odluka o određivanju sjedišta arbitraže
- = odluka o produživanju rokova za određene radnje povodom formiranja arbitražnih vijeća
- = odluka o određenim materijalnopравnim pitanjima
- = odluka kojom se arbitražni sporazum proglašava važećim ili nevažećim
- ♦ Ali, ako je odlukom državnog suda ukinuta arbitražna odluka i njome odlučeno meritorno o predmetu spora, ta odluka potpada pod režim BK

▣ Pitanje: može li se priznati odluka državnog suda o onoj pravnoj stvari o kojoj je zaključen važeći arbitražni sporazum, a koja je donesena uprkos postojanju tog ugovora?

- = ES o tome nema zauzeto stajalište
- = prema nekima (engleska teorija i praksa) takvu odluku ne treba priznati zbog kršenja arbitražnog ugovora
- = prema drugima (autori država kontinentalnog prava) sudsku odluku donesenu uprkos postojanja arbitražnog ugovora sud bi trebao priznati pod uvjetima koje određuje BK, jer su iz domene BK isključeni samo arbitražni postupci, a ovdje se traži priznanje i izvršenje sudske, a ne arbitražne odluke

B/ INTERPRETATIVNE ODLUKE ES

a) odluke ES kojima se tumači BK predstavljaju izvor prava GPPEU, a pravni osnov za to jest Protokol iz 1971. god., koji je donesen na temelju odredbi čl. 177. Rimskog ugovora i čl. 150. ugovora Euroatom

▣ Čl. 177. Rimskog ugovora - ES je ovlašten tumačiti odluke EU i pravne akte onih tijela Unije koja se osnivaju odlukom vijeća, kad je to predviđeno tim aktima. Iz ove odredbe ne proizlazi izravno ovlaštenje ES na tumačenje odredbi BK, pa je to trebalo urediti Protokolom

▣ Čl. 1. Protokola - ES je nadležan odlučivati o tumačenju BK kao i protokola koji predstavlja aneks BK

b) Prethodna, preliminarna tumačenja

▣ njihovo donošenje mogu, u pravilu, zatražiti samo najviši sudovi države članice

- ▣ mogu ih zatražiti i drugi sudovi kad zasjedaju kao apelacijski
- ▣ iznimno tumačenje mogu zatražiti i sudovi koji odlučuju o žalbi protiv sudske odluke kojom je dopušteno priznanje i izvršenje strane sudske odluke, ali samo povodom pitanja koja se tiču priznanja i izvršenja
- ◆ Ova su ograničenja uvedena da bi se spriječilo često neopravdano obraćanje nižestupanijskih sudova ES-u, a time i odugovlačenje postupka
- ▣ nacionalni sud pred kojim se vodi postupak vezan je preliminarnim tumačenjem ES, a na sadržaj njegove meritorne odluke interpretativni stav ES djeluje kao pravomoćno rješenje prethodnog pitanja
- ▣ traženje preliminarnog tumačenja je *obvezno* u slučaju kad se postupak vodi pred najvišim sudovima države članice, a ti sudovi drže da bez preliminarne odluke o tumačenju ne mogu ne mogu meritorno odlučiti o predmetu spora. Preliminarno tumačenje je neobvezno kad je postupak u stadiju apelacijske instance ili ako je u tijeku postupak po žalbi protiv odluke kojom se odobrava priznanje i izvršenje strane sudske odluke (može, ali ne mora)

c) Naknadno tumačenje

- ▣ može se zatražiti ako je konačna i pravomoćna odluka nacionalnog suda jedne države suprotna:
  - = već postojećem tumačenju ES
  - = odluci najvišeg ili apelacijskog suda neke druge države članice
- ▣ traži ga ovlaštenu nadležni organ države u kojoj je donesena konačna i pravomoćna odluka (određen nacionalnim pravnim poretkom, a ne Protokolom)
- ▣ traženje naknadnog tumačenja nikad nije obvezno
- ▣ odluka ES sama po sebi ne utječe na pravomoćnu odluku povodom koje je zatraženo naknadno tumačenje. Naknadno tumačenje ima za cilj dati smjernice budućoj nacionalnoj sudskoj praksi

POSREDNI IZVORI GPPEU

A/ Rimski ugovor (Ugovor o osnivanju EEZ)

- ▣ predstavlja posredni izvor GPPEU iz dva razloga:

= predstavljao je temelj za donošenje BK, osnivanje ES, donošenje Protokola (v. čl. 177. i 220.)

= načela na kojima je utemeljen izravno su utjecala i na temeljna načela BK

B/ Nacionalna međunarodna građanska procesna prava

▣ BK je prouzročila značajne promjene u nacionalnim međunarodnim GPP

= pod utjecajem BK redigirani su najvažniji izvori GPP-a u pojedinim državama (primjerice, u V. Britaniji)

= u nekim su državama doneseni posebni zakoni o provođenju BK (primjerice Danska i Nizozemska)

= u nekim državama, iako nisu doneseni izravni zakoni, sudska praksa uvažava pravila BK, posebno kod litispendencije (primjerice, u Francuskoj)

NADLEŽNOST - BK

BK uređuje tri vrste nadležnosti nacionalnih sudova: stvarnu mjesnu i međunarodnu

A/ Stvarna nadležnost

▣ pravila o stvarnoj nadležnosti vrijede samo za postupak izvršenja stranih sudskih odluka

▣ BK u čl. 32. poimenice nabraja sudove država-članica kojima se treba podnijeti zahtjev za priznanje i izvršenje strane sudske odluke

▣ pravila BK o stvarnoj nadležnosti derogiraju nacionalna pravila o stvarnoj nadležnosti prvostupanjskih sudova u postupcima priznanja i izvršenja stranih sudskih odluka (nacionalna pravila se primjenjuju kod priznanja i izvršenja odluke koju je donio sud države-nečlanice EU)

B/ Mjesna nadležnost

1/ Opće pravilo o međunarodnoj nadležnosti:

Osobe koje imaju prebivalište u državi članici, bez obzira na njihovo državljanstvo, mogu biti tužene pred sudovima te države po odredbama BK.

Osobe koje nisu državljani države u kojoj imaju prebivalište, podvrgavaju se nadležnosti koja vrijedi za državljane te države (BK, čl. 2.)

- ▣ temeljni kriterij za određivanje nadležnosti je prebivalište (domicil) a ne državljanstvo

2/ Pravila o posebnoj mjesnoj nadležnosti (čl. 5-6a)

▣ smisao pravila o posebnoj mjesnoj nadležnosti, i to onih određenih čl. 5. BK, jest u tome da tužitelj može birati između suda određenog odredbama čl. 2. BK (pravila o općoj mjesnoj nadležnosti - sud prebivališta tuženika) i suda koji je nadležan po čl. 5. BK (posebna mjesna nadležnost)

▣ Čl. 5. BK - *Osoba koja ima prebivalište u jednoj državi-članici, može biti tužena u drugoj državi-članici:*

- a) u stvarima koje se tiču ugovora - pred sudom mjesta izvršenja obveze*
- b) u stvarima koje se tiču uzdržavanja - pred sudom mjesta u kojem primatelj ima prebivalište ili uobičajeno boravište*
- c) u stvarima koje se tiču štete, delikta ili quasi delikta - pred sudom mjesta u kojem je štetni događaj nastupio*
- d) u pogledu građanskopravnih zahtjeva za naknadu štete ili restituciju, koji se vode u kaznenom postupku (pridruženi) - pred sudom koji vodi taj postupak*
- e) u pogledu sporova proisteklih iz poslovanja predstavništava, agencija ili drugih poduzeća - pred sudom mjesta u kojem se nalazi sjedište predstavništva, agencije ili drugog poduzeća*
- f) ako tuženih ima svojstvo osnivača, trustee-a, ili beneficijara trasta koji je osnovan zakonom, pisanim aktom ili usmenim aktom koji je pisano potvrđen - pred sudom one države-članice u kojoj trast ima sjedište*
- g) u pogledu sporova koji se tiču plaćanja ili odštetnih zahtjeva radi spašavanja broskog tereta - pred sudom pred kojim je obvaj brodski teret bio zadržan radi osiguranja plaćanja, ili je mogao biti zadržan da je bilo pruženo jamstvo ili osiguranje*

▣ Čl. 6. BK - *Osoba koja ima prebivalište u državi članici može također biti tužena:*

- a) ako je jedna od tuženih (pasivni suparničar) - pred sudom mjesta u kojemu bilo tko od tuženika ima prebivalište*
- b) kao treća stranka (umješač) u postupku u kojem je podnesen zahtjev za osiguranje ili intervencijski zahtjev ili u slučaju bilo kakvog postupka pokrenutog od treće stranke - pred sudom pred kojim teče izvorna parnica, osim ako je postupak treće stranke bio pokrenut u namjeri da se izbjegne nadležnost suda koji bi inače bio nadležan u njezinoj stvari*
- c) u slučaju protutužbe koja se temelji na istom ugovoru ili istom činjeničnom stanju na kojem se temelji i izvorni tužbeni zahtjev - pred sudom pred kojim teče postupak po izvornom zahtjevu*

■ Čl. 6a. BK - *Kad je po odredbama BK sud države-članice nadležan za zahtjeve koji proizlaze iz odgovornosti za upotrebu ili raspolaganje brodom - taj sud ili bilo koji drugi sud predviđen za takve zahtjeve unutarnjim pravom države-članice, također je nadležan za raspravljanje zahtjeva o ograničenju ove odgovornosti*

C/ Pravila o međunarodnoj nadležnosti

1/ Opća međunarodna nadležnost

Osobe koje imaju prebivalište u državi članici, bez obzira na njihovo državljanstvo, mogu biti tužene pred sudovima te države po odredbama BK.

Osobe koje nisu državljani države u kojoj imaju prebivalište, podvrgavaju se nadležnosti koja vrijedi za državljane te države (BK, čl. 2.)

■ temeljni kriterij za određivanje nadležnosti je prebivalište (domicil), a ne državljanstvo (*actor sequitur forum rei*)

■ i u drugim postupcima koji potpadaju pod režim BK, a ne samo u parničnom, nadležnost se određuje prema prebivalištu onoga protiv kojega, prema kojemu ili u odnosu na kojega je postavljen određeni zahtjev ili iniciran određeni postupak

■ za razliku od nacionalnih propisa, BK određuje pravilo o nadležnosti suda određene države, a ne nadležnost konkretnog suda, koja se dalje određuje nacionalnim propisima

■ s prebivalištem fizičke osobe izjednačava se sjedište pravne osobe (zajedno - domicil)

■ pojam domicila određen je nacionalnim pravom, a ne autonomno odredbama BK

■ sud prvo ispituje ima li stranka domicil u državi suda i pri tome primjenjuje svoje unutarnje pravo, a potom, ako utvrdi da stranka nema prebivalište u državi suda koji vodi postupak, sud utvrđuje ima li stranka prebivalište u drugoj državi članici i to ocjenjuje primjenom prava te države-članice (čl. 52.)

■ fiktivni domicil ne smatra se prebivalištem u smislu BK (prebivalište osobe registrirano na propisan način u jednoj državi-članici, a ona stvarno prebiva u drugoj)

■ ako tuženik nema prebivalište na teritoriju bilo koje od država-članica, bez obzira na njegovo državljanstvo, međunarodna ni druga nadležnost ne može se zasnovati na temelju odredaba BK, već prema pravilima općeg međunarodnog građanskog procesnog prava

2/ Posebna međunarodna nadležnost

▣ Tužba se može podnijeti sudu države-članice u kojoj tuženik nema prebivalište samo u iznimnim, izričito predviđenim slučajevima, kad ima uvjeta za:

= posebne mjesne nadležnosti (čl. 5-6a)

= posebne međunarodne nadležnosti u stvarima osiguranja (čl. 7-12a)

= posebne međunarodne nadležnosti za potrošačke ugovore (čl. 13-15)

= isključivu mjesnu nadležnost iz čl. 16. BK

= prorogaciju međunarodne nadležnosti (čl. 17)

izvan ovih slučajeva tužba se mora podnijeti samo sudu one države na čijem je teritoriju tuženik domiciliran

▣ ako tuženik nema prebivalište u nekoj državi-članici, nadležnost sudova države članice određuje se prema pravu te države članice (čl. 4. - tzv. eksorbitantna nadležnost)

3/ Isključiva međunarodna nadležnost

▣ slučajevi isključive mjesne nadležnosti taksativno su nabrojani u čl. 16. BK

Bez obzira na domicil, slijedeći sudovi imaju isključivu nadležnost:

a) u postupcima koji za predmet imaju stvarna prava na nekretninama, uključujući zakup ili najam - sudovi države-članice u kojoj se nekretnina nalazi

b) u postupcima koji za predmet imaju važenje konstituiranja, ništavost konstituiranja ili prestanak poduzeća ili pravnih osoba ili asocijacija (udruga) fizičkih ili pravnih osoba, ili odluka njihovih tijela - sudovi države-članice u kojoj se nalazi sjedište tog poduzeća, pravne osobe ili asocijacije

c) u postupcima koji za predmet imaju upis u javne knjige - sudovi države-članice u kojoj se javna knjiga vodi

d) u postupcima koji se tiču registriranja ili važenja patenta, robnih znakova, uzoraka ili modela, ili sličnih prava koja moraju biti deponirana ili registrirana - sudovi države-članice u kojoj je deponiranje ili registriranje izvršeno ili je prema odredbama međunarodne konvencije trebalo biti izvršeno

e) u postupcima koji se tiču izvršenja presuda - sudovi države-članice u kojoj je presuda bila izvršena ili je trebala biti izvršena

▣ pravila o isključivoj međunarodnoj nadležnosti derogiraju sva pravila o nadležnosti sadržana u BK, a posebno opće pravilo iz čl. 2. (domicil)

- ▣ ova pravila, u pravnim stvarima koje potpadaju pod režim BK, derogiraju i nacionalna pravila država-članica o međunarodnoj nadležnosti
- ▣ odredbe o isključivoj međunarodnoj nadležnosti ne određuju samo tu nadležnost u parničnim stvarima, nego i u drugim stvarima (izvršnim, izvanparničnim)
- ▣ odredbe o isključivoj međunarodnoj nadležnosti sadržane u BK vrijede samo za pravne stvari koje su u domeni primjene BK

LITISPENDENCIJA

a) Opće napomene

- ▣ vođenje identičnih parnica u različitim državama je neekonomično, a dvostruka litispendencija otvara mogućnost donošenja različitih pa i kontradiktornih presuda, usto pokretanje identičnih parnica pred sudovima u različitim državama može se smatrati nesavjesnim parničanjem
- ▣ s druge strane, vođenje višestrukih parnica o istom predmetu spora ne mora uvijek biti rezultat nesavjesnog parničanja. Primjerice, ako stranci teče prekluzivni rok ili njenom pravu prijeti zastara, a sudska nadležnost nije izvjesna
- ▣ prema europskom pristupu, koji je došao do izražaja u BK, vođenje paralelnih parnica između istih stranaka o istom predmetu spora je neprihvatljivo, a ranije zasnovana parnica spriječava važenje zasnivanja kasnije parnice pred sudom druge države
- ▣ ako je do višestruke litispendencije došlo pred domaćim sudovima, u pravilu se odbacuje tužba po kojoj je zasnovana kasnija parnica. Ako višestruka litispendencija postoji pred domaćim i stranim sudom, domaći sud u pravilu prekida postupak i odgađa njegovo nastavljanje do pravomoćnosti strane sudske odluke

b) Pravila BK

- ▣ BK je usvojila *teoriju relevancije*, tj uvažavanje ranije zasnovane parnice pred stranim sudom
- ▣ Čl. 21. BK - *Kad je pred sudovima različitih država članica pokrenut postupak s istim predmetom spora između istih stranaka, svi sudovi, osim onoga pred kojim je prvo pokrenut postupak, po službenoj dužnosti prekidaju postupak dok sud pred kojim je prvo pokrenut postupak ne utvrdi da je nadležan*
Kad se utvrdi nadležnost suda pred kojim je prvo pokrenut postupak, svi ostali sudovi će se

oglasiti nenadležnim u korist tog suda

▣ time se spriječava donošenje kontradiktornih odluka, omogućuje efektivno međusobno priznanje i izvršenje sudskih odluka u okviru EU, jamči sigurnost pravne zaštite u okviru EU

▣ moment zasnivanja parnice - u nekim državama parnica se smatra zasnovana u trenutku kad tužitelj podnese tužbu sudu ili kad sud izda ispravu o primljenoj tužbi (Engleska, Irska i Belgija). U drugim se smatra zasnovanom u trenutku dostavljanja tužbe ili drugog inicijalnog akta tuženiku (Škotska). Prema odluci ES (Zelger v. Salinitri, 129/83), moment zasnivanja nije autonomni, konvencijski pojam koji bi jednako trebalo tumačiti u svim državama-članicama, nego se on procjenjuje po nacionalnom pravu svakog od involviranih sudova

▣ ocjena identiteta pokrenutih parnica -

= subjektivni identitet - prvo, promjena stranačke uloge (u drugoj parnici tužitelj se pojavljuje kao tuženik, a tuženik kao tužitelj) ne utječe na subjektivni identitet, pa se radi o identičnoj parnici ako postoji i objektivni identitet. Drugo, nema subjektivnog identiteta ako u jednoj parnici dijete tuži radi uzdržavanja, a u drugoj to čini majka za dijete, protiv istog tuženika.

ES nije subjektivni identitet odredio kao autonomni pojam koji bi trebalo jednako shvaćati u svim državama-članicama, pa se tumači kao nacionalni pojam svih država članica

= objektivni identitet - u nacionalnim pravima rijetko se zakonski definira, te se to prepušta sudskoj praksi i pravnoj teoriji. Zato je ES zauzeo stajalište da objektivni identitet spora predstavlja autonomni pojam i da je za identitet spora potrebna: *identičnost tužbenog zahtjeva i identičnost materijalnopravnog odnosa na kojem se zahtjev temelji* (v. odluku ES 144/83, u sporu Gubish MGK v. Giulio Palumbo)

▣ ako su se uprkos zabrani vodile dvije identične parnice u dvije različite države-članice EU, pa se donesu i postanu *pravomoćne presude*, problem se rješava prema odredbama o priznanju i izvršenju stranih sudskih odluka (čl. 27.), odnosno (identična) strana odluka koja je u suprotnosti s domaćom neće se priznati u državi u kojoj se traži priznanje

c) Postupak u slučaju identiteta parnica

▣ pored već navedenog čl. 21. BK, za postupak suda u slučaju identiteta parnica pred

sudovima različitih država-članica, značajne su i odredbe čl. 23. BK - *Kad tužbeni zahtjevi spadaju u isključivu nadležnost više sudova, svi sudovi osim suda pred kojim je prvo pokrenut postupak, oglasit će se nenadležnim u korist tog suda*

- ▣ svaki sud pred kojim teče parnica za koju je vjerojatno da je identična s drugom, mora po službenoj dužnosti paziti na identičnost parnica (nije potreban prigovor tuženika), tijekom čitavog postupka, uključujući i stadij pravnih lijekova, sve do pravomoćnosti presude
- ▣ sud koji ispituje svoju nadležnost je onaj sud pred kojim je prvo pokrenut postupak, odnosno za kojeg je vjerojatno da je pred njim parnica prvo pokrenuta (BK, čl. 21. st. 1.)
- ▣ dok ispitivanje nadležnosti traje, svi ostali sudovi moraju prekinuti postupak
- ▣ kada se konačno utvrdi da je sud pred kojim je prvo pokrenut postupak nadležan, ostali sudovi proglasit će se nenadležnim, a daljnje posljedice zavise od njihovog unutarnjeg procesnog prava (primjerice, odbacivanje tužbe ili prekid postupka ili skidanje/brisanje predmeta s popisa predmeta)

PRIZNANJE I IZVRŠENJE ODLUKA U OKVIRU EU

A/ Priznanje stranih odluka

- ◆ *Ratio* priznanja strane sudke odluke je u tome da se ne troši vrijeme i sredstva na ponovno suđenje ako je već neki sud, pa makar i strani, donio odluku o tom predmetu
- ◆ Svaka država ipak propisuje određene uvjete da bi se strana odluka mogla priznati i izvršiti na njezinom teritoriju
- ◆ Na području EU nastojalo se osigurati što lakši promet arbitražnih i sudskih odluka zemalja članica, odnosno što više smanjiti pretpostavke i olakšati proceduru priznanja i izvršenja. Za arbitražne odluke to je postignuto Njujorškom konvencijom, a za sudske s BK.

1/ Da bi se priznala odluka stranog suda potrebno je između ostaloga da je taj sud bio međunarodno nadležan. Norme kojima sud zemlje priznanja prosuđuje je li strani sud bio nadležan za rješavanje spora, nazivaju se *normama o indirektnoj nadležnosti*.

Zbog uniformnog uređivanja nadležnosti u režimu BK, sud zemlje priznanja ne bi uopće imao pravo prosuđivati nadležnost suda koji je donio odluku, osim u tri slučaja:

- = kod sporova iz područja osiguranja
- = kod sporova nastalih iz potrošačkih ugovora

= kod sporova koji su u režimu isključive nadležnosti

2/ Prema režimu BK treba se priznati svaka odluka donesena u jednoj od zemalja članica, bez obzira je li nadležnost za rješavanje spora bila propisana BK, nekim od osnova koji ne spadaju u režim BK ili drugim konvencijama.

Da bi jedna odluka potpala pod režim BK bitna je njezina nacionalna pripadnost, a ne činjenica da je donesena u okviru pravila o nadležnosti predviđenih BK.

3/ Što se smatra "odlukom"?

☐ Za potrebe BK, "odluka" predstavlja bilo koju odluku koju donese sud ili tribunal bilo koje države-članice, ma kako se ta odluka zvala, uključujući dekret, naredbu, rješenje ili izvršni nalog, kao i određivanje troškova i izdataka od strane sudskog službenika (čl. 25.)

☐ pojam "odluke" je autonomni, konvencijski pojam

☐ odluka suda države-članice kojom se priznaje odluka donesena u državi-članici BK ili državi izvan EU, ne smatra se odlukom u smislu čl. 25. U suprotnom, moglo bi doći do situacije da njemačka odluka o priznanju bosanskohercegovačke odluke ima status odluke u okviru čl. 25., te bi se mogao pred francuskim sudom pokrenuti postupak za njezino izvršenje, a sudske odluke trećih zemalja bi trebalo isključiti iz režima BK

☐ da bi se odluka mogla priznati i izvršiti po povoljnijem režimu BK, mora biti donesena u sporu koji potpada pod režim BK predviđen čl. 1. - građanske i trgovačke stvari. To provjerava i o tome odlučuje sud zemlje priznanja

B/ Smetnje za priznanje stranih odluka

◆ *Sudska odluka donesena u nekoj od država-članica priznaje se u drugim državama-članicama i za to nije potrebna bilo kakva posebna procedura (čl. 26.)*

◆ Odredbama čl. 27. i 28. propisane su smetnje za priznanje (a time neizravno i za izvršenje), a postojanje smetnji treba dokazati protivnik predlagatelja priznanja i izvršenja

1. Javni poredak

☐ sudska odluka neće se priznati *ako bi to priznanje bilo protivno javnom poretku države u kojoj se traži priznanje* (čl. 27/1)

☐ za ocjenu je relevantan javni poredak zemlje priznanja prema njegovom sadržaju u

trenutku donošenja odluke o priznanju

■ iako je pojam "javnog poretka" nacionalni pojam, mora biti usklađen s europskim standardima, a BK određuje da se kao element javnog poretka i time osnov za odbijanje priznanja i izvršenja strane odluke, koristiti "razlika u sadržaju materijalnog prava" i "nedostatak obrazloženja presude"

2. Obrana tuženika

■ Strana odluka neće se priznati *ako je donesena na temelju izostanka, ako tuženiku nisu propisno dostavljeni dokumenti kojima je započeo postupak ili odgovarajući dokumenti da mu na vrijeme omoguće da pripremi obranu* (čl. 27/2)

■ povreda prava na obranu predstavlja smetnju za priznanje samo u *ex parte* postupcima

■ ovaj prigovor predstavlja statistički najčešći osnov odbijanja priznanja u okviru BK

■ ES je u sporu *Sonntag v. Waidman* iz 1993. god., zauzeo stajalište da čl. 27/2 treba široko tumačiti i da pojam kontumacijske presude treba shvatiti autonomno, bez oslonca na nacionalne propise, pa sud pred kojim se odvija postupak priznanja može ispitivati je li odluka imala kontumacijski karakter.

Tako je ES u sporu *Hendrikman & Feyen v. Magenta Druck & Verlag* - 78/95, zaključio da se radi o kontumacijskoj presudi kad je izostalog tuženika zastupala osoba koja nije imala ovlaštenje, iako se po njemačkim propisima ne radi o presudi koja ima kontumacijski karakter

■ što se "propisane dostave" tiče, ES je u slučaju *Klomps v. Michel* (C-166/80) postavio razliku između zahtjeva "propisane dostave" i zahtjeva da se omogući "primjereno vrijeme za pripremanje obrane".

Urednost prvog zahtjeva ocjenjuje se prema propisima zemlje u kojoj je odluka donesena.

Udovoljavanje zahtjevu "primjereno vrijeme za pripremanje obrane" ocjenjuje se od strane suda zemlje priznanja i pri tome se ne mora pridržavati zaključaka suda koji je donio odluku. Ovaj pojam je ES ocijenio kao autonoma.

Štoviše, u slučaju *Debaecker v. Bowman* (C-49/84) ES je zauzeo stajalište da čak i uredna dostava i na prvi pogled dovoljno vrijeme za pripremanje obrane mogu biti nedovoljni, jer je dostava izvršena u policijskoj stanici, a slično bi bilo i da je izvršena u bolnici

3. *Res iudicata*

■ Neće se priznati strana odluka *ako je u suprotnosti s odlukom u sporu između istih stranaka donesenom u državi u kojoj se traži priznanje* ili s ranijom odlukom donesenom u državi nečlanici u sporu o istom tužbenom zahtjevu i među istim strankama, ako ova druga odluka ispunjava uvjete za priznanje u državi u kojoj je podnesen zahtjev (čl. 23/3 i 5.)

▣ sud zemlje priznanja ovlašten je uzeti u obzir svaku domaću odluku, čak i onu donesenu nakon odluke čije se priznanje traži, dok se odluke trećih država (članica i nečlanica) uzimaju u obzir samo ako su donesene ranije i ako se radi o istom tužbenom zahtjevu

▣ prema stajalištu koje je ES zauzeo u slučaju *Hoffman v. Krieg* (145/86), odluke su u suprotnosti jedna s drugom ako se njihove pravne posljedice međusobno isključuju (u tom slučaju njemačka presuda je naređivala mužu da plati ženi uzdržavanje, dok je nizozemskom presudom taj isti brak razveden)

4. Povreda pravila međunarodnog privatnog prava

▣ Odluka se neće priznati ni *ako je sud države u kojoj je odluka donesena, da bi došao do odluke, odlučio o prethodnom pitanju koje se odnosi na status ili pravnu sposobnost fizičkih osoba, stvarnih prava nastalih iz bračnih odnosa, testamenata ili nasljeđivanja, na način koji je suprotan s pravilima međunarodnog privatnog prava države u kojoj se traži priznanje, osim ako bi se došlo do istog rezultata i primjenom pravila međunarodnog privatnog prava države priznanja* (čl. 27/4)

▣ ovim se predviđa ograničena kontrola suda zemlje priznanja nad pravilima međunarodnog privatnog prava primjenjenim pri donošenju odluke od strane suda zemlje odluke

▣ obuhvaćena su i neka prethodna pitanja koja su generalno isključena iz režima BK (statusna i nasljedna pitanja)

▣ temeljni cilj ove smetnje za priznanje je u tome da se za navedena prethodna pitanja osigura primjena materijalnog prava koje bi primjenio sud priznanja da je on meritorno raspravljao, odnosno da je on bio sud odluke

C/ Postupak izvršenja (priznanja) stranih odluka

♦ Odredbe BK o priznanju i izvršenju sudskih odluka imaju prednost pred domaćim (internim) pravnim normama

♦ U teoriji je bilo razmišljanja da bi trebalo primijeniti *načelo prava na povoljnije norme* (odnosno nacionalne ako su povoljnije od konvencijskih). U prilog tome navode se dva primjera:
= u slučaju *De Wolf v. Cox* (ES, 42/76) stranka je pokušala belgijsku odluku koja je glasila na neznatnu novčanu sumu izvršiti u Nizozemskoj, a troškovi priznanja i izvršenja predviđeni odredbama BK znatno su premašivali one koji bi nastali primjenom nizozemskog internog prava
= drugi je problem da su nekad smetnje za priznanje i izvršenje strane odluke iz čl. 27. i 28. BK,

nekad strože od onih predviđenih nacionalnim pravom država članica

♦ Odredbe BK sadrže temeljna postupovna pravila postupka pred nacionalnim sudovima, koja derogiraju nacionalna postupovna pravila. Nacionalna postupovna pravila primjenjuju se na ona postupovna pitanja koja nisu uređena BK.

♦ Zainteresirana osoba zahtjev za priznanje i izvršenje uvijek podnosi sudu, a ne nekom drugom državnom organu (stvarno nadležni sud određen je odredbama čl. 32. BK)

♦ Sud donosi rješenje u odsutnosti druge stranke (*ex parte* postupak - radi iznenađenja kako dužnik ne bi spriječio namirenje vjerovnika), koje može biti pozitivno i negativno

♦ U ovom stadiju sud može odbiti zahtjev za priznanje i izvršenje samo zbog razloga predviđenih u čl. 27. i 28. BK

♦ Ako sud odobri zahtjev, do isteka žalbenog roka na imovini tuženika mogu se primjeniti samo mjere zabrane raspolaganja

♦ Eventualni podnesci stranke protiv koje se traži izvršenje ne uzimaju se u ovom stadiju u obzir

♦ Stranka koja traži priznanje i izvršenje presude treba sudu podnijeti:

= kopiju odluke iz koje se može utvrditi njezina vjerodostojnost

= isprave koji dokazuju da je ona po pravu zemlje u kojoj je donesena ona izvršna i da je uručena drugoj strani

= ako je odluka donesena u odsutnosti jedne stranke, potrebno je podnijeti izvornik ili presliku isprava kojima se utvrđuje da su izostaloj stranci pravovremeno uručeni dokumenti kojima je pokrenut postupak

♦ Stranka protiv koje je doneseno rješenje ima pravo na žalbu i žalbeni se postupak vodi uz sudjelovanje obje stranke.

Rok za podnošenje žalbe je mjesec dana za stranku koja ima prebivalište u državi u kojoj se traži izvršenje, a dva mjeseca ako prebivalište ima negdje drugdje

Rokovi počinju teći od dana kad je rješenje uručeno

♦ Moguće je ulaganje izvanrednog pravnog lijeka kasacijske prirode i po njemu se može raspravljati samo o pravnim pitanjima

LUGANO KONVENCIJA

a) Opće napomene

- ♦ Zaključena u Luganu 1988. god. - Konvencija o sudskoj nadležnosti u građanskim i trgovačkim stvarima
- ♦ Važi u državama članicama organizacije EFTA - Europska zona slobodne trgovine (Island, Lihtenštajn, Norveška). Stvorena je 1960. god. od zapadno-europskih država koje nisu bile članice EEZ
- ♦ Zaključena je radi ujednačavanja prava država EFTA s unificiranim rješenjima koja sadrži BK
- ♦ U odnosu između država članica EU važi BK, bez obzira što su članice EU i članice EFTA

b) Sličnosti i razlike između Lugano konvencije i BK

- ▣ Po materiji, njezinom strukturiranju i sadržaju BK i LK su gotovo identične (paralelne konvencije)
- ▣ BK je "zatvorena", članice BK mogu biti samo članice EU. Suprotno, LK je "otvorena" konvencija, jer i zemlje izvan kruga EFTA mogu pristupiti, ali samo ako prođu određene kvalifikacije (prijedlog za pristupanje treba podnijeti neka druga država članica, a ne zainteresirana država i treba se prihvatiti jednoglasno)
- ▣ BK tumači ES, što nije slučaj s LK

d) Primjena BK i LK

- ▣ države članice EU na priznanje stranih odluka iz domena konvencija primjenjivat će BK ako je odluku donio sud države koja pripada EU, a LK će primjenjivati ako je odluku donio sud države članice EFTA
- ▣ sudovi zemalja EFTA primjenjivat će uvijek LK iako je npr. odluku donio sud države članice EU

BOSANSKOHERCEGOVAČKO MEĐUNARODNO GRAĐANSKO POSTUPOVNO PRAVO

ZPP

- Međunarodna pravna pomoć
- Suđenje strancima/imunitet
- Nadležnost u međ. sporovima
- Dostava u inozemstvu
- Punomoćnik za pismena
- Jezik u postupku

ZRSZ

- Nadležnost
- Stranačka i parnična sposobnost
- Prekid postupka
- Ocjena nadležnosti
- Aktorska kaucija
- Oslobođanje od pl. troškova
  - Priznanje inozemnih odluka
  - Izvršenje inozemne odluke

NADLEŽNOST U SPOROVIMA S MEĐUNARODNIM ELEMENTOM

♦ Sud je dužan, *ex officio*, tijekom cijeloga postupka paziti spada li rješavanje spora u sudsku nadležnost.

Kad sud u tijeku postupka utvrdi da za rješavanje spora nije nadležan sud u Bosni i Hercegovini, po službenoj dužnosti proglasit će se nenadležnim, ukinut će provedene radnje u postupku i odbaciti tužbu, osim u slučajevima u kojima nadležnost suda u Bosni i Hercegovini ovisi o pristanku tuženika, a tuženik je dao svoj pristanak (ZPP, čl. 16. st. 3.). Kad nadležnost suda BiH zavisi od pristanka tuženika da sudi sud BiH, smatra se da je tuženik dao pristanak podnošenjem odgovora na tužbu, odnosno prigovora na platni nalog, a nije osporio nadležnost, ili se upustio u raspravljanje (ZRSZ, čl. 50.).

♦ *Sud u Federaciji nadležan je za suđenje kad je njegova nadležnost u sporu s međunarodnim elementom izričito određena zakonom Bosne i Hercegovine ili zakonom Federacije, odnosno međunarodnim ugovorom. Ako u zakonu ili međunarodnom ugovoru nema izričite odredbe o nadležnosti suda u Federaciji za određenu vrstu sporova, sud u Federaciji nadležan je za suđenje u toj vrsti sporova i kad njegova nadležnost proizlazi iz odredaba ovog zakona o mjesnoj nadležnosti (ZPP, čl. 27.)*

* Nadležnost suda BiH postoji ako tuženik ima prebivalište, odnosno sjedište u BiH.

Ako tuženik nema prebivalište u BiH niti u kojoj drugoj državi, nadležnost suda BiH postoji ako tuženik ima boravište u BiH.

Ako su parnične stranke državljani BiH, nadležnost suda BiH postoji i kad tuženik ima boravište u BiH.

Ako u parnici ima više tuženikih sa svojstvom materijalnih suarničara, nadležnost suda BiH postoji i kad jedan od tuženik ima prebivalište, odnosno sjedište u BiH.

Kad se o pravnom odnosu odlučuje u izvanparničnom postupku, nadležnost suda BiH postoji ako osoba prema kojoj je podnesen zahtjev ima prebivalište odnosno sjedište u BiH, a kad u postupku sudjeluje samo jedna osoba – ako ta osoba ima prebivalište odnosno sjedište u BiH, osim ako ovim zakonom nije drukčije određeno (ZRSZ, čl. 46.)

* Stranke se mogu sporazumijeti o nadležnosti stranog suda samo ako je bar jedna od njih strani državljanin ili pravna osoba sa sjedištem u inozemstvu, a nije u pitanju spor za koji postoji, po odredbama ovog ili drugog zakona, isključiva nadležnost suda BiH.

Stranke se mogu sporazumijeti o nadležnosti suda BiH ako je bar jedna stranka državljanin BiH ili pravna osoba sa sjedištem u BiH (ZRSZ, čl. 49).

♦ Kad je odredbama ovog zakona nadležnost suda BiH određena pod pretpostavkom da parnična stranka ima državljanstvo BiH, ta nadležnost postoji i za osobe bez državljanstva koja imaju prebivalište u BiH (ZRSZ, čl. 51). Ove odredbe čl. 51. ZRSZ izjednačavaju osobu bez državljanstva koja ima prebivalište u BiH sa državljaninom BiH.

* U sporovima protiv državljana BiH koji žive u inozemstvu, gde su ih na službu ili na rad uputili državni organ, poduzeće ili druga društvena pravna osoba, nadležnost suda BiH postoji ako su oni imali prebivalište u BiH (ZRSZ, čl. 52.).

* U sporovima o imovinskopравnim zahtjevima nadležnost suda BiH postoji ako se na teritoriju BiH nalazi imovina tuženika ili predmet koji se traži tužbom.

Nadležnost suda BiH postoji i u sporovima zbog obveza nastalih za vrijeme boravka tuženika u BiH (ZRSZ, čl. 54.).

♦ U sporovima protiv fizičke ili pravne osobe koja ima sjedište u inozemstvu za obveze koje su nastale u BiH ili koje se moraju izvršiti na teritoriju BiH nadležnost suda BiH postoji ako ta osoba ima na teritoriju BiH svoje predstavništvo ili zastupništvo ili ako je u BiH sjedište tvrtke kojoj je povjereno obavljanje njezinih poslova (ZRSZ, čl. 55.).

* Isključiva nadležnost suda BiH postoji u sporovima o pravu raspolaganja nekretninom u društvenom vlasništvu, u sporovima o pravu vlasništva i o drugim stvarnim pravima na nekretninu u vlasništvu građana i građanskih pravnih osoba, u sporovima zbog smetanja posjeda na nekretnini te u sporovima nastalima iz zakupnih ili najamnih odnosa u pogledu

nekretnine, ili iz ugovora o upotrebi stana ih poslovnih prostorija, ako se nekretnina nalazi na teritoriju BiH.

♦ U sporovima o pravu raspolaganja i o založnom pravu na zrakoplovu, pomorskom brodu i brodu unutrašnje plovidbe u društvenom vlasništvu, o pravu vlasništva i o drugim pravima na brodu i zrakoplovu u vlasništvu građana i građanskih pravnih osoba, te o zakupnim odnosima u pogledu zrakoplova i broda, nadležnost suda BiH postoji i kad se na teritoriju BiH vodi upisnik u koji je zrakoplov odnosno brod upisan (ZRSZ, čl. 58.).

MEĐUNARODNA PRAVNA POMOĆ

* Sudovi će ukazivati pravnu pomoć inozemnim sudovima u slučajevima predviđenim međunarodnim ugovorom i kad postoji uzajamnost u ukazivanju pravne pomoći. U slučaju sumnje o postojanju uzajamnosti objašnjenje daje Federalno ministarstvo pravde.

Sud će uskratiti pravnu pomoć inozemnom sudu ako se traži izvršenje radnje koja je protivna javnom poretku Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije. U takvom će slučaju sud nadležan za davanje pravne pomoći po službenoj dužnosti dostaviti predmet Vrhovnom sudu Federacije radi donošenja konačne odluke (ZPP, čl. 166.)

♦ *Sudovi ukazuju pravnu pomoć inozemnim sudovima na način predviđen u domaćem zakonu. Radnja koja je predmet molbe inozemnog suda može se obaviti i na način koji zahtijeva inozemni sud, ako takav postupak nije protivan javnom poretku Bosne i Hercegovine, odnosno Federacije (zpp, ČL. 167.)*

* Ako međunarodnim ugovorom nije što drugo određeno, sudovi će uzimati u postupak molbe za pravnu pomoć inozemnih sudova samo ako su dostavljene diplomatskim putem i ako su molba i prilozi sastavljeni na jeziku u službenoj upotrebi u Federaciji, ili ako je priložen ovjereni prijevod na tom jeziku (ZPP, čl. 168.)

* Ako međunarodnim ugovorom nije što drugo određeno, molbe sudova iz Federacije za pravnu pomoć dostavljaju se inozemnim sudovima diplomatskim putem preko organa uprave nadležnog za inozemne poslove Bosne i Hercegovine. Molbe i prilozi moraju biti sastavljeni na jeziku zamoljene države ili uz njih mora biti priložen njihov ovjereni prijevod na tom jeziku (ZPP, čl. 169.)

PRIZNANJE STRANIH ODLUKA

- Strana sudska odluka izjednačuje se s odlukom suda BiH i proizvodi pravni učinak u BiH samo ako je prizna sud BiH.

Stranom sudskom odlukom u smislu stavka 1. ovog članka smatra se i nagodba zaključena pred sudom (sudska nagodba).

Stranom sudskom odlukom smatra se i odluka drugog organa koja je u državi u kojoj je donesena izjednačena sa sudskom odlukom, odnosno sudskom nagodbom (ZRSZ, čl. 86.)

▣ *Strana sudska odluka priznat će se ako je podnositelj zahtjeva za priznanje uz tu odluku podnio potvrdu nadležnog stranog suda, odnosno drugog organa o pravomoćnosti te odluke po pravu države u kojoj je donesena (ZRSZ, čl. 87.).*

- Sud BiH odbit će priznanje strane sudske odluke ako povodom prigovora osobe protiv koje je ta odluka donesena utvrdi da ta osoba nije mogla sudjelovati u postupku zbog nepravilnosti u postupku.

Naročito će se smatrati da osoba protiv koje je donesena strana sudska odluka nije moglo sudjelovati u postupku zbog toga što joj poziv, tužba ili rješenje kojim je započet postupak nije bilo osobno dostavljeno, odnosno što uopće nije ni pokušano osobno dostavljanje, osim ako se na bilo koji način upustio u raspravljanje o glavnoj stvari u prvostupanjskom postupku (ZRSZ, čl. 88.).

▣ *Strana sudska odluka neće se priznati ako u odnosnoj stvari postoji isključiva nadležnost suda ili drugog organa BiH (ZRSZ, čl. 89.).*

- Strana sudska odluka neće se priznati ako je u istoj stvari sud ili drugi organ BiH donio pravomoćnu odluku ili ako je u BiH priznata neka druga strana sudska odluka koja je donesena u istoj stvari.

Sud će zastati s priznanjem strane sudske odluke ako je pred sudom BiH u toku ranije pokrenuta parnica u istoj pravnoj stvari i među istim strankama, i to do pravomoćnog okončanja te parnice (ZRSZ, čl. 90.).

▣ *Strana sudska odluka neće se priznati ako je u suprotnosti sa Ustavom BiH utvrđenim osnovama društvenog uređenja (ZRSZ, čl. 91.).*

▣ *Strana sudska odluka neće se priznati ako ne postoji uzajamnost.*

Postojanje uzajamnosti u pogledu priznanja strane sudske odluke pretpostavlja se dok se suprotno ne dokaže, a u slučaju sumnje u postojanje te uzajamnosti, objašnjenje daje savezni organ uprave nadležan za poslove pravosuđa (ZRSZ, čl. 92.).

IZVRŠENJE STRANE SUDSKE ODLUKE

▣ Da bi se odredilo izvršenje na temelju strane sudske odluke, potrebno je da budu, najprije, ispunjene pretpostavke koje se traže za priznanje takve odluke

▣ Pored toga, podnositelj zahtjeva za izvršenje, osim potvrde o pravomoćnosti strane odluke (čl. 87. ZRSZ) treba podnijeti i potvrdu o njenoj izvršnosti po pravu države u kojoj je ona donesena (ZRSZ, čl. 96.).

- *Za priznanje i izvršenje stranih sudskih odluka mjesno je nadležan sud na čijem području treba provesti postupak priznanja, odnosno izvršenja.*

Sud će se ograničiti na to da ispita postoje li uvjeti iz čl. 86. do 100. ovog zakona, a ako smatra za potrebno, može tražiti objašnjenje kako od suda koji je donio odluku tako i od stranaka.

Protiv rešenja o priznanju, odnosno izvršenju odluke stranke mogu izjaviti žalbu u roku od 15 dana od dana dostavljanja rešenja.

O žalbi protiv rešenja odlučuje drugostupanjski sud.

Ako o priznanju strane odluke nije doneseno posebno rješenje, svaki sud može o priznanju te odluke rješavati u postupku kao o prethodnom pitanju, ali samo s učinkom za taj postupka.

Literatura:

A

- ▣ N. Vajić, *Duljina sudskog postupka u Hrvatskoj i praksa Europskog suda za ljudska prava*, "Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu", god. 51., 2001., br. 5, str. 981.-990.
- ▣ M. Tadić, *Podnošenje zahtjeva Europskom sudu u Strasburu*, "Pravni savjetnik", god. I., 2001., br. 10, str. 34.-48.
- ▣ D. Maričić, *Završetak postupka i pravni učinci presuda Europskog suda za ljudska prava*, "Hrvatska pravna revija", god. II, 2002., br. 1, str. 100.-105.
- ▣ M. Dika, *Pravo na nezavisnog suca*, "Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Supplement, 1989., str. 885.
- ▣ M. Dika, *Organizacijska samostalnost i funkcionalna nezavisnost sudbene vlasti u Republici Hrvatskoj (pokušaj analize normativnopravnog uređenja instituta nakon donošenja Ustava Republike Hrvatske)*, "Privreda i pravo", 1994., str. 30.

- ▣ J. Crnić, *Iscrpljivanje domaćih pravnih sredstava - uvjet dopuštenosti postupka pred Europskom komisijom za ljudska prava (i Europskim sudom za ljudska prava)*, "Informator", br. 4587. od 21. veljače 1998. god.
- ▣ J. Kregar - I. Goranić, *Uvjeti dopuštenosti postupka pred Europskim sudom za ljudska prava*, "Informator", br. 4580. od 28. siječnja 1988. god.
- ▣ I. Goranić, *Okončanje postupka unutar domaćeg pravnog sustava kao uvjet dopuštenosti tužbe Europskoj komisiji i Europskom sudu za ljudska prava*, "Vladavina prava", 1998., god. II, br. 1, str. 39.
- ▣ A. Uzelac, *Hrvatsko procesno pravo i jamstvo "pravičnog postupka" iz Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, "Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci", v. 19, Supplement, 1998., str. 1005.
- ▣ J. Garašić, *O upravnom sporu pred Upravnim sudom Republike Hrvatske u svjetlu čl. 6. Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, "Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci", v. 19, Supplement, 1998., str. 967.
- ▣ K. Sajko, *Perspektiva razvoja međunarodnog privatnog prava - o Briselskoj i Lugano konvenciji o nadležnosti i izvršenju sudskih odluka u građanskim i trgovačkim predmetima i kako hrvatsko pravo uskladiti s tim konvencijama*, kod Gavella i dr., Hrvatsko građanskopravno uređenje i kontinentalno-europski pravni krug, Zagreb 1994.
- ▣ K. Sajko, *Izbor međunarodnih ugovora Vijeća Europe*, Zagreb, 2001.
- ▣ Ć. Sadiković, *Evropsko pravo ljudskih prava*, Sarajevo, 2001.
- ▣ P. van Dijk - G. J. H. van Hoof, *Teorija i praksa Evropske konvencije o ljudskim pravima*, Sarajevo, 2001.
- ▣ Miodrag Simović, *Usklađenosti zakonodavstva Republike Srpske sa Evropskom konvencijom o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda*, "Pravni savjetnik", godina I, 2001., br. 8, str. 97.-105.
- ▣ Ivana Goranić, *Praksa Europske komisije i Suda za ljudska prava i zaštita prava na slobodu izražavanja*, "Vladavina prava", god. III, 1999., br. 2, str. 35.-56.
- ▣ Jasna Omejec, *"Razumni rok" u interpretaciji Ustavnog suda Republike Hrvatske*, rad u zborniku "Ustavni sud u zaštiti ljudskih prava", Zagreb, 2000., str. 131.-149.
- ▣ Jadranko Crnić, *Promjene Ustava i izmjene i dopune Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske*, "Pravo i porezi", god. XI, 2002., br. 5, str. 24.-28.
- ▣ Jadranko Crnić, *Pokretanje postupka pred Ustavnim sudom podnošenjem ustavne tužbe*, "Informator (novi)", br. 5032-5033. od 29. svibnja i 1. lipnja 2002. god., str. 1.-4.
- ▣ Jadranko Crnić, *Ustavna tužba i pravo na primjerenu naknadu zbog povrede ustavnog prava*, "Informator (novi)", br. 5037. od 15. lipnja 2002. god., str. 1.-4.

- ▣ Darko Vincek, *Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda - I. dio*, "Informator", br. 5002. od 17. svibnja 2002. god., str. 21.-25.
- ▣ Darko Vincek, *Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda - II. dio*, "Informator", br. 5004. od 17. svibnja 2002. god., str. 10.-14.
- ▣ Darko Vincek, *Europska konvencija o zaštiti ljudskih prava i temeljnih sloboda - III. dio*, "Informator", br. 5006. od 31. svibnja 2002. god., str. 7.-12.
- ▣ Đuro Sessa, *Dostignuća Vijeća Europe u neovisnosti sudstva*, "Hrvatska pravna revija", god. I, 2001., br. 3, str. 118.-125.
- ▣ Nikola Gavella, *O privatnopravnom aspektu djelovanja Europske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda te dodatnih protokola s osobitim osvrtom na jamstvo vlasništva*, "Pravo i porezi", god. X, 2001., br. 11, str. 3.-8.
- ▣ Mato Tadić, *Europska konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda - kroz teoriju i sudsku praksu*, "Pravni savjetnik", godina II, 2002., br. 2, stre. 95.-103.
- ▣ Duško Medić, *Zaštita ljudskih prava u Bosni i Hercegovini sa akcentom na Evropsku konvenciju o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda*, "Pravni savjetnik", godina I, 2001., br. 12, str. 112.-117.
- ▣ Marijan Hanžeković, *Dostupnost pravdi - Fikcija i praksa*, "Odvjetnik", godište 74, 2001., br. 9-10, str. 20.-22.
- ▣ Dragica Wedam-Lukič, *Arbitraža i pravo na sudsku zaštitu prema članku 6. Evropske konvencije o ljudskim pravima*, referat na savjetovanju "Četvrti hrvatski arbitražni dani - Arbitraža u post-dajtonskoj Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini", Zagreb, 1996.
- ▣ Jadranko Crnić, *Ustavni zakon o izmjenama i dopunama Ustavnog zakona o Ustavnom sudu Republike Hrvatske - spas ili requiem za Ustavni sud*, "Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu", vol. 52, 2002., br. 2, str. 259.-287.
- ▣ Jadranko Crnić, *Donošenje odluka i rješenja u Ustavnom sudu - suprotno glasovanje i izdvojeno mišljenje*, "Hrvatska pravna revija", godina II, 2002., br. 7, str. 1.-3.

- ▣ JP. van Dijk - G. J. H. van Hoof, *Theory and Practice of the European Convention on Human Rights*, Kluwer Law and Taxation Publisher, Deventer-Boston, 1990.
- ▣ D. J. Harris - M. O'Boyle - C. Warbrick, *Law of the European Convention on Human Rights*, London-Dublin-Edinburg, Butterworths, 1995.
- ▣ B. Conforti - F. Francioni, *Enforcing International Human Rights in Domestic Courts*, M. Nijhoff Publ., The Hague, 1997.
- ▣ H. C. Yourow, *The Margin of Appreciation Doctrine in the Dynamics of European Human Rights Jurisprudence*, M. Nijhoff Publ., The Hague, 1996.

- ▣ D. Gomien - D Harris - L. Zwaak, *Law and practice of the European Convention on Human Rights and the European Social Charter*, Council of Europe Publ., Strasbourg, 1996.
- ▣ J. Velu - R. Ergec, *La Convention europeenne des droits de l'homme*, Bruylant, Bruxelles, 1990.

B

- ▣ V. Rakić Vodinelić - G. Knežević, *Građansko procesno pravo Evropske unije*, Beograd, 1998.
- ▣ M. Stanivuković, *Pravna lica pred Evropskim sudom*, zbornik radova "Pravo Evropske unije - fizička i pravna lica", Beograd, 1988.
- ▣ T. Čapeta, *Sudska zaštita subjektivnih prava utemeljenih na pravnom poretku Evropske zajednice*, doktorska disertacija, Zagreb, 2000.
- ▣ T. C. Hartley, *Temelji prava Evropske zajednice*, Pravni fakultet u Rijeci/ Colpi, Budimpešta, 1999.
- ▣ W. Kennett, *The Brussels I Regulation*, ICLQ, vol. 50, July 2001., str. 725.-737.
- ▣ D. Mitrović - O. Račić, *Pravo Evropske unije*, Beograd, 1996.
- ▣ N. Misita, *Osnovi prava Evropske unije*, Sarajevo, 2002.

- ▣ Kropholler, *Europaisches Zivilprozessrecht - Kommentar zu EUGVU und Lugano Ubereinkommen*, 5. izdanje, 1996.
- ▣ L. Neville Brown - T. Kennedy, *The Court of Justice of the European Communities*, 4. izdanje, London, Sweet & Maxwell, 1994.
- ▣ T. C. Hartley, *The Foundations of European Community Law*, 4. izdanje, Oxford University Press, 1998.

C

- ▣ M. Dika - J. Čizmić, *Komentar Zakona o parničnom postupku Federacije Bosne i Hercegovine*, Sarajevo, 2000.
- ▣ Đ. Vuković, *Međunarodno građansko procesno pravo*, Zagreb, 1987.

- ▣ K. Sajko, *Međunarodno privatno pravo - opći dio*, Zagreb, 1996.
- ▣ Dika - Knežević - Stojanović, *Komentar zakona o međunarodnom privatnom i procesnom pravu*, Beograd, 1991.
- ▣ V. Todorović, *Međunarodna pravna pomoć - I. i II.*, Beograd, 1999.